

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

BAĞLANMA STİLLERİNİN VE ZİHİNSEL MODELLERİN KUŞAKLARARASI
AKTARIMINDA ANABABALIK STİLLERİNİN ROLÜ

Doktora Tezi

Derya Güngör

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nebi Sümer

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T94599

Ankara-2000

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

BAĞLANMA STİLLERİNİN VE ZİHİNSEL MODELLERİN
KUŞAKLARARASI AKTARIMINDA ANABABALIK STİLLERİNİN ROLÜ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nebi Sümer

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Nebi Sümer

(O.D.T.Ü. / Psikoloji Bölümü)

...*nebi sumer*...

Prof. Dr. Ali Dönmez

(A. Ü. / Psikoloji Bölümü)

...*Ali Dönmez*...

Prof. Dr. Selim Hovardaoğlu

(A. Ü. / Psikoloji Bölümü)

...*Selim Hovardaoğlu*...

Prof. Dr. Olcay İmamoğlu

(O.D.T.Ü. / Psikoloji Bölümü)

...*Olcay İmamoğlu*...

Doç. Dr. Deniz Şahin

(H. Ü. / Psikoloji Bölümü)

...*Deniz Şahin*...

Tez Sınavı Tarihi: 28. 09. 2000

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, pek çok kişinin anlayışı ve desteği olmaksızın nasıl olurdu gerçekten bilmiyorum.

Öncelikle, tez izleme komitesi'nde bulunan Prof. Dr. Ali Dönmez ile Prof. Dr. Olcay İmamoğlu'na ve bu hocalarımla birlikte tez jürisinde bulunan Prof. Dr. Selim Hovardaoğlu ve Doç. Dr. Deniz Şahin'e değerli önerileri ve yapıcı eleştirileri için çok teşekkürler. Doç. Dr. Nebi Sümer'e de yoğun çalışma temposu sırasında bile tezle ilgili soru ve sorunlarıma ilgili yaklaşımı ve yerinde yönlendirmeleri için ve arkadaşım, meslekdaşım ve danışmanım olduğu için çok teşekkür ederim.

Bağlanma kuramı çerçevesinde gerçekleştirilmiş olan bu araştırmanın her aşamasında, bağlandığım ve bağlanmakta haklı olduğumu bir kez daha anladığım arkadaşlarım Nilay Çabuk, Betül Esmer, Nursel Coşkun, Esra Ayman ve Asuman Belen Özcan'a, ve Hanife Teyzem'e, verdikleri cesaret ve destek için ne kadar teşekkür etsem azdır.

Anneme ve kardeşlerim Nihan ve Çetin'e, tez çalışmamın özellikle son ayları boyunca verdiğim sıkıntılara her zaman olduğu gibi sevgi, sabır ve anlayışla karşılık verdikleri için minnettarım. Kris'e de, kendisi uzakta olmasına karşın yakında hissettiğim desteği -ve grafikler- için teşekkür ederim.

Son olarak, bu çalışmam sırasında ansızın gidiveren babama ve dünyaya birkaç gün önce merhaba diyen torunu Yaren'e, birbirlerini tanımadan bağlandıklarını bildiğim bu iki insana teşekkür ederim...hayatımda oldukları ve hep olacakları için.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

GİRİŞ	1
Bağlanma Kuramı	3
Bağlanma Zihinsel Modelleri (İşsel Çalışan Modeller).....	7
Bağlanma Zihinsel Modellerinin Davranış, Biliş ve Duygu Düzeyinde Kavramsallaştırılması.....	11
Temel Bağlanma Boyutları	35
Ergenlik Döneminde Bağlanma	40
Bağlanmanın Kültürel Boyutu	43
Anababalık Stilleri	46
Anababalık Stillerinin Kültürel Boyutu	54
Kuşaklararası Bağlanma Örüntüleri ve Anababalık Boyutları.....	57
Araştırmanın Denenceleri	59

BÖLÜM II

YÖNTEM	63
Örneklem.....	63
Veri Toplama Araçları	65
İşlem.....	81

BÖLÜM III

BULGULAR.....	83
Temel Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler.....	84
Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	85
Bağlanmanın Aktarımı	91
Anneler ve Ergenler Arasındaki Aktarım Denencesinin Sınanması	97
Babalar ve Ergenler Arasındaki İlişkiler.....	101
Etkileşim Analizleri	104
Ergenlerin Bağlanma Zihinsel Modelleri ve Sonuç Değişkenleri Üzerindeki Etkiler..	107
Ergen , Anne ve Babanın Bağlanma Stilleri	112

Ergenler, Anneler ve Babaların Bağlanma Boyutları, Anababalık Boyutları ve Ergen Sonuç Değişkenleri Açısından Bağlanma Stilleri Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar	114
--	-----

BÖLÜM IV

TARTIŞMA	119
Temel Değişkenlere İlişkin Betimleyici Bulgular.....	119
Bağlanmanın Aktarımı	124
Model Testine İlişkin Sonuçlar	125
Anne ve Babaların Ergenin Bağlanma Zihinsel Modelleri Üzerindeki Farklı Rollerini..	129
Ergenlerin Bağlanma Stilleri, Anababalık Boyutları ve Sonuç Değişkenler Arasındaki İlişkiler	135
Anababaların Bağlanma Stilleri, Anababalık Boyutları ve Sonuç Değişkenler Arasındaki İlişkiler.....	139
Anababanın Bağlanma Zihinsel Modelleri ile Anababalık Boyutlarının Ergen Sonuç Değişkenleri ile İlişkisi.....	141
Araştırmanın Sınırlılıkları	145
Araştırmanın Katkısı ve Doğurguları.....	151

TABLOLAR

1. Katılımcılara ilişkin özet demografik bilgi	155
2. Ergenlerde bağlanma boyutları (kaçınma ve kaygı), faktör yükleri, h, madde-toplam korelasyonları, açıklanan varyans, özdeğerler ve alfalar	156
3. Temel değişkenlere ait ortalama, standard sapma, ranj ve alfalar	157
4. Ergenlerin bağlanma zihinsel modelleri, algılanan anababalık boyutları ve sonuç değişkenler arasındaki korelasyonlar	159
5. Anne ve babaların bağlanma ve anababalık boyutları ile ergenin bağlanma, algılanan anababalık ve sonuç değişkenleri arasındaki ilişkiler	161
6. Anne ve babaların bağlanma zihinsel modelleri ve anababalık boyutları arasındaki korelasyonlar	163
7. Annelerin bağlanma zihinsel modelleri ile anababalık boyutlarının ergenin bağlanma ve sonuç değişkenleri üzerindeki etkilerine ilişkin Beta katsayıları	164
8. Babaların bağlanma zihinsel modelleri ile anababalık boyutlarının ergenin bağlanma ve sonuç değişkenleri üzerindeki etkilerine ilişkin Beta katsayıları	165
9. Ergenler, anneler ve babaların güvenli ve güvensiz bağlanma stilleri arasındaki çakışma düzeyleri	166
10. Ergenlerin bağlanma stillerinin anababalık boyutları, ergenlerin sonuç değişkenleri ve anababaların zihinsel modelleri üzerindeki ortalama ve anlamlılık düzeyleri	167
11. Annelerin bağlanma stillerinin, ergenlerin zihinsel modelleri ve annelik stilleri üzerindeki ortalama ve anlamlılık düzeyleri	168
12. Babaların bağlanma stillerinin, ergenlerin zihinsel modelleri ve annelik stilleri üzerindeki ortalama ve anlamlılık düzeyleri	169

ŞEKİLLER

1. Bağlanma sisteminin işlevleri	6
2. Dörtlü bağlanma modeli	26
3. Anababalık stilleri	50
4. Anababanın bağlanma zihinsel modellerinin çocuklarına aktarımında anababalık stillerinin etkisine ilişkin nedensel model	60
5. Anababanın kaygı ve kaçınma zihinsel modellerinin çocuklarının sonuç değişkenleri üzerindeki etkilerine ilişkin nedensel model.....	61
6. Ölçüm modeli: Doğrulayıcı Faktör Analizi (anneler ve ergenler).....	170
7. Anne ve ergenler arasındaki bağlanma ilişkileri ve anababalık boyutlarına ilişkin önerilen model	171
8. Ölçüm modeli: Doğrulayıcı Faktör Analizi (babalar ve ergenler).....	172
9. Baba ve ergenler arasındaki bağlanma ilişkileri ve anababalık boyutlarına ilişkin önerilen model	173
10. Babaların bağlanmada kaçınma ve kaygı düzeylerinin ergen kaygısı üzerindeki etkilişim etkisi	174

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Son on yılda, bağlanma (attachment) kuramı (Bowlby, 1969, 1973, 1980) kapsamında anababaların bağlanma örüntülerinin (bağlanma zihinsel model ve davranış stillerinin) çocuğun bağlanma örüntüleri ve psikolojik uyumu üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar önem kazanmaya başlamıştır. Bu araştırmaların, genellikle, anababaların bağlanma zihinsel modelleri ve davranışlarının çocuğun bağlanması ve davranışları üzerindeki doğrudan etkisini inceledikleri ancak hangi süreç ya da mekanizmaların bu aktarımda rol oynadığını yeterince ele almadıkları görülmektedir. Bağlanmanın kuşaklararası aktarımı üzerinde çalışan araştırmacılar, bu süreçte anababalık davranışlarının rolüne dikkat çekmişler ve anababaların çocuklarıyla ilişkilerinde, sahip oldukları bağlanma stilleri ile tutarlı davranışlar sergilediklerini gözlemişlerdir. Ancak, ebeveyn ve çocuk arasındaki bağlanmada anababalık (çocuk yetiştirme) tutum ve davranışlarının rolü sistematik bir şekilde, nedensel modeller kapsamında incelenmemiştir.

Bağlanma kuramından bağımsız olarak gelişen ve gelişim psikolojisinde Baumrind'in (1967, 1971a) sosyalleşme kuramına dayanan anababalık (parenting) tutumları ya da stilleri kavramı çerçevesinde anababanın çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum ve davranışlarının çocuk üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu alandaki çalışmalarda anababalık davranışları oldukça sistematik bir şekilde tanımlanmakta ve sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmanın başlıca amacı, çocuğun psikolojik uyumunu bağlanma ya da anababalık stilleri ile açıklayan iki bağımsız yaklaşımı bir arada ele

almaktır. Bu bağlamda, bağlanma stillerinin altında yattığı öne sürülen iki temel bağlanma zihinsel modeli (kaçınma ve kaygı) açısından anababalar ile ergenlerin benzerlik göstermeleri ve bu benzerlikte anababalık stillerinin altında yatan iki temel boyutun (kabul/ilgi ve sıkı denetim/gözlem altında tutma) aracı ya da taşıyıcı değişken olarak etkili olması beklenmektedir. İkinci olarak, anababanın bağlanma zihinsel modellerinin ve anababalık boyutlarının bir arada ergenin bazı temel kişilik özellikleri ve davranışları üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

Araştırmanın örneklemini lise öğrencisi ergenler ve anababaları oluşturmaktadır. Bağlanma alanındaki geçmiş çalışmalar ergenlik dönemini yeterince ele almamıştır. Ayrıca, ergenlik döneminin, bağlanma konusunda üzerinde en çok araştırma yapılan çocukluk ve yetişkinlik dönemleri arasında bir geçiş dönemi olması ve kimlik gelişiminin bu dönemde şekillenmesi bu araştırmanın gerekliliğine işaret etmektedir.

Son olarak, bağlanma kuramı ve sayıltılarının kültürlerarası geçerliğini sınavan çalışmalarda kültürlerarası farklılıklara işaret eden sonuçlar elde edilmiştir. Sosyalleşme süreçleri ve kişilerarası ilişki örüntüleri Batı toplumlarından farklılıklar gösterdiği öne sürülen Türkiye'de yapılacak bu çalışma ile ilgili konudaki kültürlerarası çalışmalara katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Özetle, araştırmanın temel amacı, son yıllarda sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi literatüründe sıklıkla ele alınan bağlanma ve bağlanma stillerinin anababalardan ergenlere aktarımında anababalık stillerinin rolünü incelemektir. Aşağıda, araştırmanın sözü edilen amaçlarına uygun olarak, önce sırasıyla bağlanma kuramı ve bağlanma stillerine, ardından anababalık stillerine ilişkin genel literatür özetlenecektir. Daha sonra, bağlanmanın anababadan çocuğa aktarılmasına ilişkin yaklaşım ve araştırmalara yer verilecektir. Son olarak, ilgili kuram ve araştırmaların

ışığında bağlanmanın anne/babadan çocuğa aktarımında anababalık (çocuk yetiştirme) stillerinin rolü üzerine nedensel bir model sunulacak ve sınanacaktır.

Bağlanma Kuramı

Bağlanma, insanların, kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağlar olarak tanımlanmaktadır (Bowlby, 1969, 1973, 1980). Bowlby'nin bağlanma kuramı etiyoloji, nesne ilişkileri ve psikodinamik yaklaşımlar üzerine kurulmuş bir kişilik gelişimi kuramıdır. Bağlanma kuramının etiyolojik temele dayanan savı, başka bütün memeliler gibi dış dünyayla ilgili hiç bir deneyimi olmayan insan yavrusunun da içgüdüsel olarak bir bağlanma sistemi dahilinde davrandığı ve bu sistem çerçevesinde yaşamını sürdürebilmesi için kendisinden daha olgun ve deneyimli bir bağlanma figürüne ihtiyaç duyduğudur. Güdüsel ve davranışsal yönü olan bağlanma sisteminin en temel işlevi bağlanma figürüne yakın olmayı sağlamaktır. Bağlanılan kişiye yakın olma ve yakınlığı koruma bağlanma sisteminin en temel unsurunu oluşturmaktadır. Kendine bakanlara yakınlığı koruyarak, yeni doğan, hayatta kalma ve gelişme olasılığını artırmaktadır. Böylece, yetişkin bağlanma figürü çevreyi araştırma, keşfetme sırasında tehlike hissedildiği anda geri dönülebilecek ve sığınılacak bir liman, bir "güvenli üs" (secure base) görevi görecektir.

Bağlanma kuramının psikodinamik yönü ise erken yaşlarda bağlanma figürü ya da birincil bakıcılarla (caregiver¹) kurulan ilişkinin niteliğinin yaşamın sonraki yıllarında kurulacak yakın ilişkiler için bir temel oluşturduğu savına dayanmaktadır (Bowlby, 1973, 1980). Bu süreçte, bakıcının çocuğa verdiği tepkiler temelinde çocuğun bakıcısına ve kendisine ilişkin oluşturduğu zihinsel temsillerin² yaşam boyu görece değişmez olduğu ve her dönemde kişilerarası ilişkilerinin niteliğini belirlediği öne sürülmektedir. Dahası, erken yaşlarda edinilen ve tekrarlayan etkileşimlerle ileriki yıllara aktarılan bağlanma zihinsel modellerinin, kişinin bağlanma örüntüleriyle tutarlı bir bağlanma figürü rolü üstlenmesine ve kendi modellerini sonraki nesillere aktarmasına yol açtığı varsayılmaktadır. Bağlanma kuramı psikanalitik bir yöne sahip olmakla birlikte onu kişilerarası ilişkileri açıklamaya yönelik diğer psikanalitik kuramlardan [örneğin, nesne ilişkileri kuramı ve Sullivan'ın (1953) kişilerarası psikiyatri kuramı] ayıran bir kaç özellik vardır. İlk olarak bağlanma kuramı patolojiden çok zihinsel sağlığa vurgu yapmakta; ikincisi, bakıcılarla olan yaşantıların fantezileri de içeren "içsel" yönleriyle değil "gerçek" yaşantılarla ve bunlara ilişkin zihinsel temsillerle ilgilenmektedir. Son olarak da,

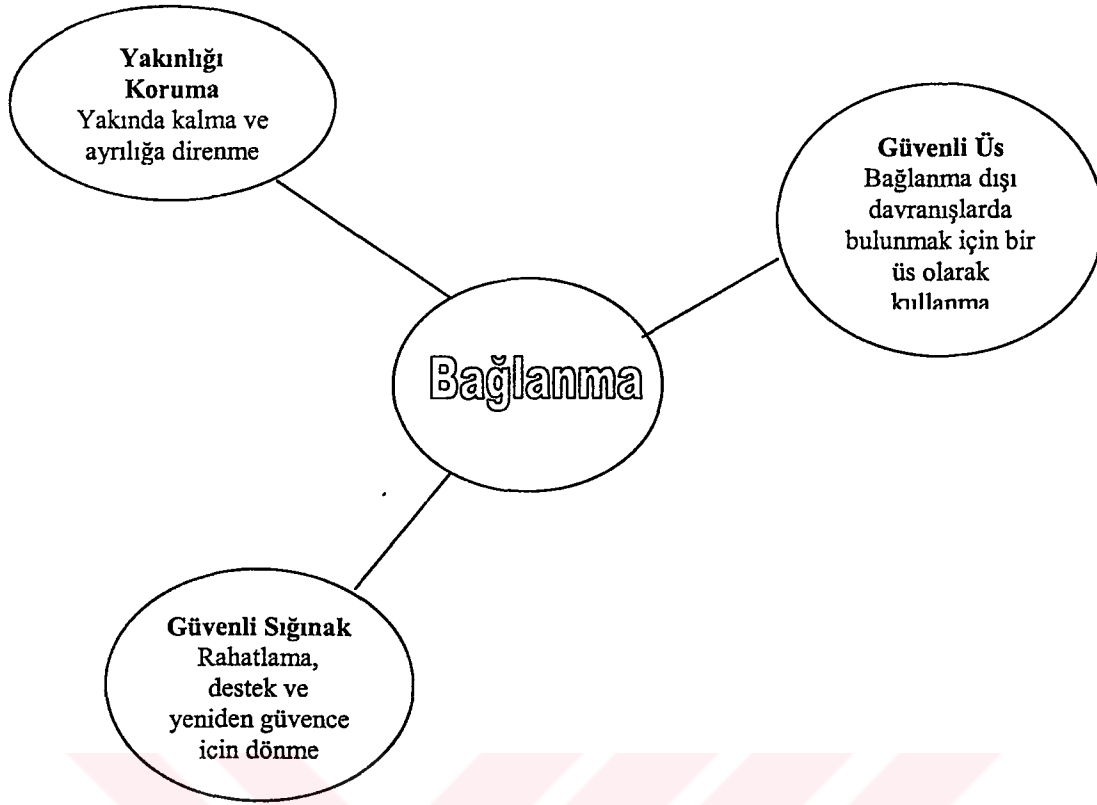
¹ Bağlanma literatüründe temel kavramlardan biri olan ve bakan, büyüten, ilgilenen anlamına gelen "caregiver" sözcüğü yerine bu çalışmada "bakıcı" kavramı kullanılmıştır. Bağlanma kuramında yalnızca anneler değil, bu işlevleri yerine getiren diğer bağlanma figürleri de birincil bakıcı olarak adlandırılmaktadır.

² Bağlanma literatüründe zihinsel temsiller (mental representations), içsel çalışan modeller (internal working models) ve zihinsel modeller (mental models) kavramları birbirinin yerine kullanılabilir.

bağlanma kuramı sınanabilir önermeler sunmakta ve bunlar çok sayıda görgül araştırma bulguları ile desteklenmektedir.

Bağlanma sisteminin temel işlevleri bir bebeğin davranışlarında açıkça görülebilmektedir. Bebek, özellikle bir rahatsızlık hissettiğinde ya da çevreden tehdit algıladığında bakıcısına yakın olmak ister (yakınlık arama ve yakınlığı koruma) ve bakıcının yakınlığı ona bu tür stresli durumlarda güvenlik ve rahatlık duygusu verir (güvenli sığınak). Böylece bebek, çevreyi araştırma ve keşfetme gibi bağlanma dışı davranışlara girişebilir çünkü bakıcısının, ne zaman isterse ve ihtiyaç duyarsa rahatlık ve güven için dönülebilecek bir yer (güvenli üs) olduğunun farkındadır (Şekil 1).

Bağlanma sisteminin bu üç temel işlevi, aynı zamanda bağlanma ilişkilerini diğer sosyal ilişkilerden ayıran ve bağlanma figürünü diğer yakın ilişkide olunan kişilerden farklı kılan özelliklerdir (Ainsworth 1989). Yetişkinlikte bir bağlanma ilişkisinde de birey, özellikle stres altında olduğunda, bağlanma figürüne yakın olmak ister (yakınlık arayışı). İkinci olarak, bu bağlanma figürüyle ilişkisinde güven ve rahatlık arar; üçüncüsü, bağlanma figürü bireye özgürce çevreyi keşif imkanı verir (güvenli üs davranışı). Son olarak, bağlanma ilişkisi gönülsüz ayrılıkları protesto eylemleri içerir. Örneğin, bağlanma figürünün kaybına kişi yasla tepki verir. Eşini kaybeden kişilerle yapılan araştırmalar bu yetişkinlerin çocukluktaki protesto tepkilerine benzer davranışlarda bulunduklarını göstermiştir (Bowlby, 1980). Bu davranışlar kaybedilen kişiyi arama, ağlama, anıları çağırma, huzursuzluk ve yas durumlarını içerir.

Şekil 1. Bağlanma sisteminin temel işlevleri (Hazan ve Shaver'dan (1994) uyarlanmıştır).

Bağlanma figürü birey için hem destek ve bakım hem de güven ve sıcaklık kaynağıdır, genellikle yeri doldurulmayacak biridir. Colin (1996), bu kriterler gözönüne alındığında çoğu evliliğin, pek çok romantik ilişkinin, bir çok arkadaş ve kardeş ilişkisinin bağlanma ilişkisi sayılabileceğini belirtmiştir. Hatta, Colin'e göre, çatışmalarla dolu evliliklerde bile her bir eşin diğerine olan bağlanması oldukça güçlü olabilir ve bu bağlanma çocuk yetiştirme, çalışma yaşantısı, sosyal faaliyetlere katılma gibi "keşif" davranışları için "güvenli üs" işlevi görebilir. Eşler, tıpkı kaygılı/kararsız bağlanan çocuklar gibi, birbirleriyle olan çatışma ve evlilikte yaşadıkları kaygıdan bir "güven" duygusu çıkarıyor olabilirler.

Buna karşılık, örneğin takım arkadaşları, sinemaya birlikte gidilen arkadaşlar, diğer tanıdıklar hayatı zenginleştiren ve çevreyi tanıma ve keşfetme çabasına katkıda bulunan kişiler olsalar da çoğu zaman birer bağlanma figürü değildirler. Bu kişilerin kaybına yönelik bir tehdit hissedildiğinde bireyin bağlanma sistemi –yakınlık ve güvenlik arama yönünde- harekete geçmiyor ve onların yokluğunda derin üzüntü yaşanmıyorsa söz konusu ilişki büyük olasılıkla bir bağlanma ilişkisi değildir. Weiss (1991) bağlanmanın pekiştirilmediği zamanlarda bile bağlanma sisteminin, çoğu zaman farkında olmaksızın ve kontrol dışında yürürlükte olduğunu ileri sürmüştür. Bağlanma figürü reddedici, tutarsız ve duyarsız olduğunda bile bağlanma oluşur, pekişir ve bu bağlanma figürünün yokluğunda da ayrılmaya protesto tepkileri gözlenebilir.

Bağlanma figürüyle ilişkiler temelinde geliştirilen zihinsel modeller ve yakınlığın korunması için geliştirilen stratejiler bağlanmadaki bireysel farklılıkları yansıtmaktadır. Zihinsel modeller kavramı bağlanma kuramının özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle aşağıda, bağlanma zihinsel modelleri (ya da içsel çalışan modeller) daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Daha sonra da bağlanmadaki bireysel farklılıkların ölçümüne ilişkin temel yöntemler ve bu yöntemlerin kullanıldığı bazı temel araştırmalar özetlenecektir.

Bağlanma Zihinsel Modelleri (İçsel Çalışan Modeller)

Bowlby'ye göre, yaşamın ilk yıllarında bakıcının çocuğa verdiği tepkiler ve onun yakınlık isteğine karşı sergilediği davranışlar çocuk tarafından zihinsel temsiller (mental representations) olarak kodlanırlar. Bowlby, zihinsel temsilleri "içsel çalışan modeller" (internal working models) olarak adlandırmıştır (Bowlby, 1973, 1980;

Bretherton, 1985). Çocuk ihtiyacı olduğunda ve kaygı hissettiğinde bağlanma figüründen (bakıcısından) gereken desteği ve olumlu tepkiyi görürse bakıcısının ulaşılabilir, güvenilir ve destekleyici olduğuna, kendisinin de sevmeye ve bakıma değer birisi olduğuna ilişkin zihinsel temsiller geliştirir. Bowlby'ye göre, zihinsel temsiller ya da modeller birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Buna göre, bakıcıları için onların ulaşılır, güvenilir ve ilgili olduğuna dair bir model geliştiren çocuk, kendisinin de güvenilmeye, ilgilenilmeye ve sevmeye değer olduğu yolunda bir zihinsel model edinir. Aksine, bağlanma figürü çocuğun ihtiyaçlarına duyarsız ya da bunlarla uyuşmayan tepkilerle karşılık verdiğinde çocuk bağlanma figürünü reddedici olarak, kendisini de sevmeye ve desteklenmeye değmez biri olarak kodlar ve bu modellere uygun beklentiler geliştirir. Ancak kimi zaman çocuk, kendine ve bağlanma figürüne ilişkin farklı zihinsel modeller de geliştirebilir. Bowlby'ye (1973) göre bu durum zihinsel modellerin, aynı zamanda, birbirini karşılıklı olarak doğrulayıcı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, kendisine ilişkin olumlu ancak başkalarına ilişkin olumsuz başkaları modeline sahip olan kişiler (kayıtsız bağlanma stili), özsaygılarını, başkalarının kendileri için önemli olmadığını vurgulayarak koruyabilir ve sürdürebilirler. Böylece, benliğe ve başkalarına ilişkin zihinsel modeller, birbirine paralel olmaksızın da birbirini tamamlayıcı ve karşılıklı doğrulayıcı olabilirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Benliğe ve başkalarına ilişkin olarak farklı olmakla birlikte birbirini doğrulayıcı nitelikteki zihinsel modeller, özellikle, çocuğun deneyimlediği ya da algıladığı durumla bakıcısı tarafından ona söylenen arasında çelişki olduğunda ortaya çıkmaktadırlar. Kendisine ve annesine ilişkin olarak “iyi çocuk-kötü anne” ya da “kötü çocuk-iyi anne” gibi zihinsel modeller geliştiren çocuk için, yukarıdaki örnekteki gibi, bunun uyum sağlayıcı bir işlevi vardır, çünkü zihinsel modeller,

duygusal, bilişsel ve savunmacı içeriğe sahip olan şemalardır (Bretherton, 1985; Main, Kaplan ve Cassidy, 1985).

Zihinsel modeller çoğunlukla farkında olmaksızın işlev gören, kişiye başkalarının, özellikle de bağlanma figürlerinin davranışları ve niyetlerine ilişkin yordamada bulunmada rehberlik eden yapılardır. Bowlby (1973), bağlanma sisteminin doğuştan yürürlükte olduğunu, ancak, kişilerarası etkileşim örüntülerinin zihinsel modellere dönüşümünün, yaşamın ilk yılının son çeyreğinde nesne devamlılığı kavramının kazanılması (Piaget, 1954) ile başladığını savunmaktadır. Bağlanma örüntülerinin sürekliliğinde rol oynayan zihinsel modellerin, yaşamın ilk yıllarında daha esnek ve duruma bağlı olarak yeniden örgütlenebilir, görece değişken ve çevreye duyarlı olduğu ileri sürülmektedir. İlk yıllardaki bu esneklikle birlikte, Bowlby'ye göre (1973, 1980), bir ya da daha fazla bakıcı ile aynı türden tekrarlayan etkileşimler, zihinsel modellerin yapılanmasına, pekişmesine yol açar ve böylece değişime karşı direnç göstermeye başlar. Bu süreç ile Piaget'nin "uyma" ve "özümseme" kavramları arasında benzerlik kurulmaktadır (Rothbard ve Shaver, 1994). Erken gelişim yılları boyunca, zihinsel modeller kendilerini bağlanma figürü ya da figürleri, kendileri ve çevre hakkındaki yeni bilgilere uydurmak ve ona göre ayarlamak eğilimindedirler (uyma). Bu bilgiler temelinde sağlam bir yapı (ya da şema) oluştuktan sonra ise bağlanma içerikli bilgi mevcut şema çerçevesinde işlenir ve bazen önemli çarpıtmalara neden olacak şekilde özümseilir. Zihinsel modeller, yalnızca, mevcut zihinsel model ile gerçeklik arasındaki farklılık çok açık olarak görünür bir hal aldığında değişme eğilimindedirler. Örneğin, olumsuz ya da reddedilme beklentilerini, tutarlı olarak doğrulamayan bir tek ilişki bile güvenli bağlanmaya doğru bir değişime yol açabilir (van Ijzendoorn, 1997).

Bilişsel psikolojide bellek ve bilgi işleme süreçlerine ilişkin gelişmeler zihinsel modelleri daha iyi anlamamıza olanak vermiştir. Benlik kavramının şemalardan oluşan hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir yapıya sahip olduğu (Epstein, 1973) ve bu görüşle tutarlı olarak, içsel çalışan modellerin de benzer şekilde çok sayıda düzeye sahip hiyerarşik yapılar olarak görülmesi gerektiği ileri sürülmüştür (Bowlby, 1973; Bretherton, 1990). Bu hiyerarşik yapının en altında somut deneyime dayalı etkileşimleri içeren şemalar bulunmaktadır (örneğin, “oyuncaklarımı toplamadığımda annem beni cezalandırır”). Bir üst düzeyde, bu etkileşimlere dayalı daha genel şemalar yer almaktadır (“onu kızdıran bir şey yaptığımda annem beni cezalandırır”). Hiyerarşinin daha üst basamaklarında bir yerlerde ise “annem beni sevmiyor” ya da “ben sevilmeyen bir çocuğum” gibi şemalar bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu şemaların bilinç düzeyinde işlenmesi gerekmemektedir.

Benliğe, başkalarına ve genel olarak dış dünyaya ilişkin zihinsel modellerin ve bunları oluşturan hiyerarşik düzeylerin birbirlerinden tamamen ayrı olmadıkları, çünkü bütün şemaların karşılıklı bir etkileşim içinde birbirlerini geri besledikleri ileri sürülmektedir. Bu durum, bağlanma zihinsel modellerinin bebeklikten yetişkinliğe bir kararlılık (istikrar) gösterebilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu süreklilik, ayrıca, farklı bağlanma örüntülerinin sosyal çevre üzerindeki farklı etkileri yoluyla da sağlanmaktadır. Swann’a (1983) göre, insanlar mevcut sosyal algılarını doğrulayacak geri bildirimler almalarına yol açacak davranışlarda bulunma ve sosyal ortamlar yaratma eğilimindedirler. Dolayısıyla, aynı sosyal çevre farklı bağlanma örüntülerine sahip insanlar tarafından farklı olarak algılanmakla kalmaz (Main ve ark., 1985), bu algılar doğrultusunda verilen tepkiler temelinde oluşan sosyal çevre açısından gerçekte de farklıdırlar (Priel, Mitrany, ve Shahar, 1999). Böylece, bağlanma zihinsel

modellerinin sürekliliğinde, Bowlby'nin (1973, 1980) ileri sürdüğü gibi, bağlanma sisteminin duygusal, bilişsel ve davranışsal yönlerinin olmasının büyük önemi vardır.

Bu yönler birbirinden bağımsız değildir. Bağlanma örüntülerinin

kavramsallaştırılmasında bunların hangisinin temel alındığı önemlidir. Çünkü,

bağlanmada bireysel farklılıkların anlaşılmasında kullanılan ölçüm yöntemi

bağlanmanın duygusal, bilişsel ya da davranışsal yönlerinden hangisine odaklandığına

dayalı olarak değişmektedir. Aşağıda, zihinsel modellerin davranışsal, bilişsel ve

duygusal düzeyde kavramsallaştırılması ile ilgili temel görüş ve araştırmalara yer

verilmektedir.

Bağlanma Zihinsel Modellerinin Davranış, Biliş ve Duygu Düzeyinde

Kavramsallaştırılması

*Bağlanma zihinsel modellerinin davranışsal düzeyde kavramsallaştırılması ve
çocuklukta bağlanma*

Bağlanma kuramına ilk büyük katkıyı anababa-çocuk ilişkisi temelinde bağlanma davranışına ilişkin bireysel farklılıkları inceleyerek, Bowlby'nin kuramının temel sayıltılarını ilk kez sistematik olarak sınavan Mary Ainsworth (Ainsworth, Blehar, Waters, ve Wall, 1978) yapmıştır. Bowlby gibi, Ainsworth de bağlanmayı "çocuk ve onun birincil bakıcısı arasındaki bağ ya da süre giden ilişki", bağlanma davranışını da "bu tür bir ilişkinin şekillenmesine ve daha sonra da ilişkilere aracılık etmesine hizmet eden davranışlar" olarak tanımlamıştır (s. 17). Ainsworth'un kuramsal ve görgül çalışmalarının başlıca amacı, bağlanma kuramının "duyarlılık (sensitivity) denencesini" sınamak, böylece, çocuklukta bağlanma davranışının

anneninin çocuğun gereksinimlerine olan duyarlılığı ya da duyarsızlığı ile açıklanıp açıklanamayacağını anlamaktır. Ainsworth ve arkadaşları, bu amaçla geliştirdikleri ve “Yabancı Ortam” adını verdikleri deneysel yöntemle, bağlanma davranışındaki bireysel farklılıkları 12-24 aylık çocukları gözleyerek betimlemeye çalışmışlardır. Bu teknik, çocukların tanıdık olmayan bir çevrede, keşif çabalarında annelerini ne derece “güvenli üs” olarak kullandıklarını, ortamdaki bir yabancıнын yakınlık çabalarına nasıl tepki verdiklerini ve yabancı bir ortamda annenin yokluğundan kaynaklanan kaygıyla nasıl başedebildiklerini incelemeye yönelik olan üç bölümden oluşmaktadır. Bu deneysel yöntemde çocuklar, kısa aralıklarla önce annelerinden ayrılır, bir yabancıyla yalnız bırakılır ve yeniden anneleriyle biraraya getirilir. Böylece, çocukların bağlanma sistemlerinin etkinleştirilmesi amaçlanmaktadır. Ainsworth ve arkadaşlarının deneylerinde, çocukların bağlanma davranışları, üç bağlanma stili içerisinde sınıflandırılmaktadır: güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınan bağlanma stilleri. Güvenli olarak sınıflandırılan bebekler anneleri ile beraberken oldukça istekli bir şekilde çevreyi keşfetme davranışına girişmişler, onların yokluğunda çok az stres belirtisi göstermişler, annelerinin ortama dönmesi üzerine onlarla yakın temas kurmak istemişler ve temas sonunda çabucak, kızgınlık göstermeksizin yatışmışlar, sonra da oyuncaklara ve çevreyi keşfe geri dönmüşlerdir. Kaygılı-kararsız bebekler, çok az keşif davranışı sergilemişler, annelerinin yokluğunda oldukça kaygılanmışlar, dönüşü üzerine de kolay yatışmamışlar ve annelerine karşı yakınlık ve temas isteğine eşlik eden kızgınlık ve direnç içeren ikilemli tepkilerde bulunmuşlardır. Son olarak, kaçınan bebekler, annelerinden ayrı oldukları sürece çok az stres belirtisi göstermişler, anneleri ile yakınlığı reddetmişler, onlarla biraraya geldiklerinde annelerinden uzaklaşmışlar ve dikkatlerini oyuncaklarla oynamaya yöneltmişlerdir.

Ainsworth ve arkadaşları (1978), bu üçlü sınıflandırmayı çocukların anneye ve ortamdaki yabancıya yakınlık (veya onlardan kaçınma) düzeyleri ile sergiledikleri kaygı düzeyleri temelinde diskriminant analiz yoluyla yapmışlardır. Örneğin, anneyle yeniden biraraya gelme (reunion) oturumlarında anneden kaçınma, anneyle yakınlık aramama, daha çok çevreyi keşfetme davranışında bulunup ortamdaki yabancıya daha uzak bir iletişim kurma, kaçınma boyutuyla (birinci fonksiyon); tüm oturumlar boyunca, özellikle de yalnız bırakıldığında ağlama, anneyle yeniden biraraya gelindiğinde kızgınlık içeren bir direnç gösterme, yabancı tarafından rahatlatılmaya ya da kendisiyle oyun oynanmaya çalışıldığında kızgın bir şekilde direnme ise kaygı boyutuyla (ikinci fonksiyon) yüksek korelasyon göstermiştir. Diskriminant analizinde, bu iki boyutun oluşturduğu bir düzlemde birbirinden uzak bölgelerde yer alan üç grup bebek güvenli, kaygılı / kararsız ve kaçınan bağlanma stili içerisinde sınıflandırılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, güvenli bebekler, kaçınma ve kaygı davranışlarını en az düzeyde gösteren; kaygılı/kararsız bebekler kaygı boyutunda yüksek, kaçınma boyutunda düşük puan alan, kaçınan bebekler ise her iki boyutta düşük değerler taşıyan bebeklerdir. Batı ülkelerinde Yabancı Ortam deneyini kullanarak yürütülen çalışmalarda, güvenli bağlanma içerisinde sınıflandırılan bebeklerin oranı yüzde 55-60, kaygılı / kararsız bebeklerin oranı yüzde 15 ve kaçınan bebeklerin oranı da yüzde 25 olarak bulunmuştur (Campos, Barrett, Lamb, Goldsmith ve Stenberg, 1983).

Yabancı Ortam'da gözlenen davranışlardaki bu bireysel farklılıkları, Ainsworth ve arkadaşları (1978) duyarlılık denencesi ve zihinsel modeller çerçevesinde açıklamışlardır. Ainsworth, Bell ve Stayton (1974), çocuğun davranışlarına dikkat eden, bunları, çocuğun bakış açısını gözönüne alarak doğru bir şekilde yorumlayan ve çocuğa uygun ve doğru tepkiyi veren anneleri “duyarlı” olarak

tanımlamışlardır. Annenin, çocuğunun davranışlarını doğru yorumlayan ve uygun tepkiyi veren bir kişi olarak betimlenmesindeki temel ölçüt de yine bağlanma kuramının altında yatan temel sayıltılardan çıkarılmaktadır. Bağlanma kuramına göre (Bowlby, 1969), bebekler, onların davranışlarını rahatlatılma, yatıştırılma ve korunma ihtiyaçlarının bir belirtisi olarak yorumlayan, aynı zamanda da özerk davranış ve araştırmada bulunmalarına izin veren ve bunu destekleyen bir bakıcı beklentisi ile donanımlı olarak dünyaya gelirler. Dolayısıyla, Ainsworth ve arkadaşlarına göre (1974), çocuğun doğuştan getirdiği bu beklentiyi karşılayan anababa duyarlı anababadır. Annelerinden, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına uygun ve tutarlı cevaplar alan bebekler annelerinin ulaşılabilir ve güvenilebilir olduğuna dair zihinsel temsiller geliştirirler. Böylece, annelerini "güvenli üs" olarak kullanarak, güvenle çevreyi araştırmaya girişebilirler. Annelerinden tutarsız ve ihtiyaçlarıyla uyummayan cevaplar alan bebekler ise kaygılı ve kararsız bir davranış örüntüsü sergilerler, çünkü, annelerinin ulaşılabilirliği konusunda emin değildirler. Çevreyi araştırmak konusunda kaygılıdırlar ve yabancı bir ortamda sıkıntı duyarlar. Son olarak, annelerinden tutarlı olarak reddedici ve duyarsız tepkiler almış bebekler zaten annelerinin ulaşamaz olduğuna dair bir zihinsel temsil geliştirmiş olduklarından, yabancı bir ortamda pek az stres belirtisi gösterirler ve annelerine yakınlık için başvurmazlar.

Duyarlılık denencesinin anababalık davranışlarıyla ilgili yönünü destekler şekilde, araştırmacılar (Ainsworth ve ark., 1978; Main ve ark., 1985), güvenli bağlanma içerisinde sınıflandırdıkları bebeklerin annelerinin Yabancı Ortam'da çocuğa karşı daha ilgili, rahatlatıcı, çocuğu çevreyi keşfetme davranışında özgür bırakan, ancak bu sırada onun ihtiyaçlarına karşı kayıtsız ve ilgisiz davranmayan bir davranış örüntüsü sergilediğini göstermişlerdir. Buna karşılık, kaygılı / kararsız bebeklerin annelerinin çocuklarını yönlendirmeye çok hevesli, ancak ilgisinde ve

sevgisinde tutarsızlık gösteren, çocuğunun çevreyi araştırması sırasında sık sık dikkatini kendisine ya da ortamdaki başka bir nesneye yöneltmeye çalışan, girici ve müdahaleci (intrusive) bir tavır içinde oldukları gözlenmiştir. Son olarak, kaçınan çocukların annelerinin diğer annelere oranla daha ilgisiz, soğuk, çocuğun yakınlık isteğine duyarsız görünen anneler olduğu bulunmuştur.

Ainsworth ve arkadaşlarının çalışmalarında bebeklerin Yabancı Ortam'da gösterdikleri davranışlar ev ortamında gözlenen anne-bebek ilişkisinin niteliğiyle yüksek düzeyde ilişkili bulunduğundan, çocuklukta bağlanma ile ilgilenen daha sonraki pek çok araştırmada Yabancı Ortam, anne-bebek ilişkisini değerlendirmekte kullanılmış ve sonuçlar ev ortamına genellenmiştir (örneğin, Frankel ve Bates, 1990; Matas, Arend ve Sroufe, 1978). Anababanın çocuğa gösterdiği duyarlılığın onun bağlanma yaşantısında ve diğer psikolojik özelliklerinde görece değişmez etkilere sahip olduğu, Yabancı Ortam'ın kullanıldığı boylamsal çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Bu araştırmalarda, genel olarak, bir kaç aylıkken "Yabancı Ortam"da, çoğunlukla anneleriyle birlikte gözlenen bebekler (az sayıda araştırma babaları da içermiştir), bir kaç yıl sonra annelerinden bağımsız okul ortamında ya da başka ortamlarda da gözlenmiş, böylece bağlanma örüntülerinin hem farklı ortamlar hem de zaman boyutunda geçerliği ve değişmezliği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, aşağıda bağlanma davranışının çocukluk ve ergenlik döneminde kararlılığını ele alan boylamsal çalışmalardan örnekler sunulmaktadır.

Çocukluk ve ergenlik döneminde bağlanma davranışı:

Matas, Arend ve Sroufe (1978), çocuklukta bağlanmanın sürekliliğine ilişkin ilk somut verileri sunan araştırmacılardandır. Matas ve arkadaşları ilk kez 18 aylıkken

gözledikleri ve güvenli stil içerisinde sınıflandırdıkları bebeklerin güvensiz olarak sınıflandırılanlara göre, 24 aylıkken tekrar izlendiklerinde daha hevesli, azimli ve uyumlu olduklarını, problem çözmede annelerinin önerilerinden daha etkili bir şekilde faydalandıklarını, daha çok olumlu duygu durumu sergilediklerini ve daha az saldırgan olduklarını gözlemişlerdir. Araştırmacılar, gözlenen bu farklılıkların mizaç ya da gelişimsel diğer farklılıklardan kaynaklanmadığını çünkü üç grubun bu bakımlardan anlamlı farklılık göstermediğini bildirmişlerdir. Benzer sonuçlar Frankel ve Bates (1990) tarafından da elde edilmiştir.

Waters, Wippman ve Sroufe (1979), 15 aylıkken Yabancı Ortam'da bağlanma stilleri açısından sınıflandırılan bebekleri, üç buçuk yaşlarına geldiklerinde annelerinden bağımsız arkadaş ortamında gözlemişlerdir. Geçmişte güvenli olarak sınıflandırılan çocukların arkadaşları tarafından istenen ve aranan arkadaşlar olma olasılıklarının daha yüksek olduğunu gözlemişlerdir. Tersine, güvensiz bağlandıkları gözlenen çocukların üç buçuk yaşına geldiklerinde sosyal yönden daha içe dönük oldukları, faaliyetlerde yer almak yerine izleyici olarak kaldıkları ve daha çok kararsızlık gösterdikleri görülmüştür. Güvenli bağlanan çocuklar ayrıca, daha çok kendi arzuları doğrultusunda davranan ve isteklerinin peşine düşen ve yeni zihinsel beceriler edinmekten zevk alan çocuklardır. Güvensiz çocukların ise yeni uyarıcılara karşı daha az meraklı davrandıkları gözlenmiştir. Böylece, ebeveyn ve çocuk arasındaki bağlanma örüntüsünün ileriki yaşlara olduğu kadar anneden bağımsız sosyal ortamlara da taşındığı ilk kez görgül olarak gösterilmiştir.

Jacobson ve Wille (1986) de, 18 aylıkken bağlanma sınıflandırmaları yapılan çocukları 2-3 yaşlarına geldiklerinde güvenli bağlanma gösterdikleri belirlenen başka bir grup çocukla oyun arkadaşı olarak eşleştirmişlerdir ve bu güvenli oyun arkadaşı çocukların oyun ortamında gösterecekleri farklı davranışların, karşılarındakinin

bağlanma stilinden kaynaklanacağını ileri sürmüşlerdir. Bu beklentiyle tutarlı olarak, güvenli bağlanma tarihçeleri olan çocuklarla eşleştirilen güvenli oyun arkadaşları karşısındakine daha olumlu davranmışlar, kaçınan çocuklarla eşleştirilenler daha az girişimde bulunmuşlar, kaygılı / kararsızlarla eşleştirilenler ise karşısındakinin oyununa daha çok müdahalede bulunmuşlar ve onlarla daha çok çatışmışlardır. Araştırmacılar, bu sonuçlardan hareketle, erken yaşlarda farklı bağlanma stilleri edinilenlerin sosyal ilişkilerinde farklı davranış ve tepki örüntüleri sergileyeceklerini ileri sürmüşlerdir.

Çocuklukta bağlanma literatürüyle karşılaştırıldığında çok az araştırmanın (boylamsal ya da kesitsel) ergenlikte bağlanmayı ve erken yaşlarda edinilen bağlanma stillerinin ergenlikteki etkisini incelediği görülmektedir. Bu az sayıdaki çalışmalardan birinde Grossmann ve Grossmann (1991) bebekliklerinde farklı bağlanma stilleri içerisinde sınıflandırılan 10 yaşındaki çocuklarla görüşmüşlerdir. Bu görüşmelerde, bebekliklerinde güvenli bağlandıkları gözlenen çocukların, güvendikleri en az bir-iki arkadaşına sahip olduklarını; güvensiz bağlanma stiline sahip olanların, özellikle de kaygılı/kararsızların güvenilir olarak tanımladıkları bir arkadaşlarının olmadığını bildirdiklerini rapor etmişlerdir. Stresle başetme stratejileri açısından da üç grup arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Güvenli çocuklar stresle başetmede yardım alma ve rahatlama için başkalarına daha çok başvurduklarını; kaçınanlarsa, olumsuz duygularıyla daha çok kendi kendilerine başetmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

İlk ergenlik dönemini içeren başka bir çalışmada, Elicker, Englund ve Sroufe (1992) 12 ve 18 aylıkken gözlenen ve bağlanma stilleri saptanan çocuklardan 4 yaşında ve daha sonra bir yaz kampı boyunca da 10-11 yaşlarındayken ölçüm almışlardır. Sonuçlar belirgin bir şekilde, erken yaşlardaki anne-çocuk bağlanmasının niteliğinin sonraki yıllardaki sosyal ilişkilerin ve sosyal becerilerin önemli bir

yordayıcısı olduğunu göstermiştir. Güvenli bağlanma tarihçesi olanların psikolojik açıdan daha sağlıklı, daha özgüvenli, sosyal açıdan daha becerikli ve rekabetçi, arkadaş ilişkilerine daha çok zaman ayıran, daha popüler, sosyal ve yardımsever olan, arkadaşlarının performanslarını değerlendirmede daha olumlu yanıtlıklar gösteren, arkadaşlıklarını derinleştirme olasılıkları daha yüksek olan ve diğer güvenli çocuklar tarafından daha çok arkadaş olarak seçilen çocuklar oldukları saptanmıştır. Buna karşılık erken yaşlarda güvensiz olarak sınıflandırılan çocukların yaz kampı süresince arkadaşlarının performanslarını değerlendirmede daha çok olumsuzluk yanlılığına sahip oldukları, kaçınanların başkalarına karşı en düşük düzeyde duyarlılık ve anlayış gösterdikleri gözlenmiştir.

Yaşamın ilk yıllarında edinilen bağlanma örüntülerinin çocukluk ve ilk ergenlik yıllarına ve farklı ortamlara aktarıldığına ilişkin bu çalışmalara ek olarak, yine çok az sayıda çalışmada geç ergenlik dönemi ele alınmıştır. van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg (1997) bebekliklerinde Yabancı Ortam'da bağlanma sınıflandırması yapılan gençlerin, bir sonraki bölümde anlatılacak olan Yetişkin Bağlanma Görüşmesi yoluyla ergenlikte (16 ila 20 yaş arası ergenler) de sınıflandırıldığı 4 araştırmayı gözden geçirmiştir. Gözden geçirilen bu çalışmalarda, bağlanma örüntülerinin geç ergenlik dönemine kadar çoğu ergende kararlılığını sürdürdüğü bulunmuştur. Bebeklik ile bu dönem arasında gözlenen farklılıkların ise yine bağlanma içerikli ilişkilerde yaşanan anababanın boşanması, kaybı ya da güven verici bir arkadaşlık ilişkisine girme gibi olaylardan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda özetlenen boylamsal çalışmalar topluca ele alındıklarında, Yabancı Ortam deneyinin bağlanma zihinsel modellerinin zaman ve ortamlar arası aktarımını araştırmada önemli bir araç olduğu görülmektedir. Sonuçlar, bağlanma kuramının

sayılıtlarını doğrular şekilde, erken yaşlarda edinilen bağlanma zihinsel modellerinin kişinin bağlanma içeren yaşantılarda kendilerine, ilişkilerine ve başkalarına ilişkin beklenti ve tepkilere rehberlik yaptığını göstermektedir. Ayrıca, kişilerin sahip oldukları bağlanma örüntüleriyle tutarlı davranışlar sergileyerek, karşılarındakilerde, varolan zihinsel modellerini güçlendiren tepkiler yarattıkları, böylece bağlanma örüntülerinin daha da kararlı hale geldiği görüşü de desteklenmektedir.

Bağlanma zihinsel modellerinin bilişsel düzeyde kavramsallaştırılması ve yetişkinlikte bağlanma

Çocuk büyüdükçe, zihin ve dil gelişimi, bağlanma ilişkisinde içsel çalışan modellerin daha farklı yöntemlerle çalışılmasına olanak vermiş, böylece, bireysel farklılıklar bilişsel düzeyde de incelenebilmiştir. Bağlanmayı bilişsel düzeyde inceleyen araştırmalar, zihinsel modellerin kendi içlerinde ve diğer zihinsel modellerle olan tutarlılık derecesinin, bir başka deyişle örgütlenme biçiminin güvenli ve güvensiz kişilerde farklı olduğu görüşüne dayanmaktadır (Bretherton, 1990). Bu görüş doğrultusunda Mikulincer (1995), güvenli bireylerin iyi örgütlenmiş ve birbiriyle tutarlı şemalara sahip olduğunu bulmuştur. Temel güven duygusu edinmiş olan bu kişiler benliklerinin ve ilişkilerinin zayıf ve güçlü yanlarını gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmektedirler. Dolayısıyla, güvenli kişiler olumsuz ya da mevcut şemalarıyla çelişen sosyal bilgiyi zihinsel model hiyerarşileri içerisinde kaygı yaşamadan ve tehdit hissetmeden barındırabilirler ve zihinsel modellerini yeni durumlara daha esneklikle ayarlayabilirler. Böylece, örneğin çocuklarıyla ilişkilerinde onların ihtiyaçlarıyla tutarlı ve uyumlu, beklentilerini gerçekçi bir şekilde

değerlendiren tepkilerde bulunabilirler. Ayrıca, diğer ilişkilerinde sergiledikleri esnek, tutarlı ve gerçekçi tavırlarıyla çocuklarına model olabilirler.

Bretherton (1990), hiyerarşik yapının tamamen ya da kısmen birbirinden kopuk şemalardan oluşması halinde bunun yanı sıra, eksik ya da hatalı bilgi işleme ile sonuçlanacağını, böylece çarpıtılmış ya da hatalı şemaların yeni deneyimleri işleme sürecini etkilemeye devam edeceğini ileri sürmektedir. Ona göre güvensiz bireylerde bu tür bir süreç işlemektedir. Büyük olasılıkla güvensiz stile sahip anababalar çocuklarından gelen işaretleri yanlış yorumlama ve böylece yanlış geri bildirim verme eğilimindedirler. Bu da çocuklarının, kendilerindeki gibi tutarsız ve iyi örgütlenmemiş şemalar edinmesine yol açabilmektedir. Böyle bir anababa-çocuk ilişkisinde, her iki tarafın da, birbirleriyle etkili iletişimde ve yeni durumlara kendilerini gerçekçi ve sağlıklı bir şekilde ayarlama zorluk yaşamaları beklenebilir.

Bağlanmayı bilişsel düzeyde inceleyen araştırmalar, yetişkinler üzerinde bağlanma yaşantılarına ilişkin yapılandırılmış görüşmeler ya da kendini değerlendirmeye dayanan standart ölçekler yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Aşağıda bu yöntemler anlatılmakta ve ilgili araştırma bulguları özetlenmektedir.

Geçmiş yaşantılara ilişkin bilişler ve Yetişkin Bağlanma Görüşmesi:

Zihinsel modellerin bağlanma ilişkilerine ilişkin bilişler düzeyinde çalışılabilmesine olanak veren ve bu amaçla en yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisi Main ve arkadaşlarının geliştirdikleri, yarı yapılandırılmış Yetişkin Bağlanma Görüşmesi (YBG) yöntemidir. YBG, anılardaki boşlukların, duraksamaların, tutarsızlıkların ve anlatımın örgütleniş şekli gibi göstergelerin farklı zihinsel temsillerle ve bağlanma stilleriyle bağlantılı olduğu varsayımı üzerine

kurulmuştur. YBG, yaklaşık bir saat süren ve Yabancı Ortam'da gözlenen bebeklerin anababalarının kendi bağlanma tarihçelerinin değerlendirildiği bir yöntemdir.

YBG’nde, özetle, anababaların kendi anababalarıyla geçmişteki bağlanma yaşantılarına ilişkin anıları ve onlarla halihazırdaki ilişkilerini betimleme biçimleri temelinde bağlanma sınıflandırmaları yapılır. Görüşme yapılan kişilerden her bir ebeveynle olan ilişkilerini tanımlayacak 5 sıfat sunmaları istenir. Daha sonra neden bu sıfatları seçtikleri, her bir ebeveyne kendilerini ne kadar yakın hissettikleri, çocukluklarında üzüldüklerinde, incindiklerinde ya da hastalandıklarında ne yaptıkları, anababalarından ayrı kaldıkları durumlar konusunda ne hatırladıkları, kendilerini onlar tarafından reddedilmiş hissedip hissetmedikleri sorulur. Ayrıca, anababalarıyla geçmişteki ilişkilerinin şimdiki kişilikleri üzerindeki etkisi konusunda ne düşündükleri ve onlarla ilişkilerinin zaman içinde nasıl değiştiği de öğrenilmeye çalışılır. Cevaplar, kendi içlerindeki tutarlılık, açıklık, soruyla bağlantılılık derecesi açısından değerlendirilir.

Bu görüşmeler sonucunda Main ve arkadaşları (1985), Yabancı Ortam’daki bebeklerin sınıflandırılmalarına benzer şekilde, özerk (güvenli bağlanmaya karşılık gelmektedir), saplantılı ve kayıtsız olmak üzere üç tür bağlanma stili saptamışlardır. Özerk bireyler geçmişteki bağlanma yaşantılarına ve onların şimdiki kişilikleri üzerindeki etkisine değer veren, geçmişteki ilişkileri olumlu olsun ya da olmasın, betimlemelerinde genel olarak tutarlı ve açık olan kimselerdir. Saplantılılar, geçmiş bağlanma yaşantılarıyla çok fazla meşgul olan ve bunları takınaklı bir şekilde anlatan, ancak anlatımlarında tutarlılık ve açıklık gözlenmeyen ve anababalarıyla geçmişteki yaşantılarını betimlerken kızgınlık gösteren kişilerdir. Son olarak kayıtsızlar, bağımsızlıklarına aşırı değer veren, çocukluk anılarını hatırlamada zorluk çeken,

betimlemelerinde tutarsız olan, anababalarını idealleştiren ve geçmişteki olumsuz yaşantılarının kişilikleri üzerinde olumsuz bir etkisi olmadığını vurgulayanlardır.

Bu noktada, anababa-çocuk ilişkisi bağlamında, anababaların bebeklerine karşı “duyarsız tepkilerinin” mi, yoksa, “bağlanma zihinsel modellerindeki örgütlenmelerin tutarsızlığının” mı çocuklarındaki güvensiz bağlanmayla ilişkili olduğu sorulabilir. Bir başka deyişle, çocuğun ihtiyaçlarına duyarlılık mı, bilişsel düzeydeki örgütlenmeler mi anababalık davranışını belirlemekte önemlidir? Bu konuya ilişkin olarak Bretherton (1990), yetişkinlikte güvenli bağlanmanın bağlanma içerikli mevcut bilgileri örgütleme ve bütünleştirme becerisiyle ilgili olduğunu, böylece yetişkinin bebeğinden gelen bilgilere daha duyarlı olabildiğini ve en uygun tepkiyi verebildiğini ileri sürmektedir.

Bağlanma zihinsel modelleri bir kez oluştuktan sonra değişime direnç gösterme eğilimini taşıdıklarından, güvensiz anababanın çocuğuna duyarsızlığı sahip olduğu belirli bir bilişsel yapıyı sürdürme (ya da koruma) çabasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, yukarıdaki soruya ilişkin olarak, anababanın kendi bağlanma deneyimleriyle ilgili duygu ve düşüncelerine ilişkin tutarlı bir zihinsel örgütlenmeye sahip olmadığı durumlarda dışarıdan gelen bilgiyi işlemede dış gerçekliği çarpıtmanın söz konusu olduğu, bunun da zihinsel yapının tutarsız örgütlenmesini daha da pekiştirerek davranışsal düzeyde duyarsızlıkla sonuçlanabileceği ileri sürülmektedir (Main ve ark., 1985).

Main ve arkadaşları (1985), bağlanma zihinsel modelleri ile anababalık davranışı arasında doğrudan bir ilişki kurarak, Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) çalışmasında olduğu gibi, güvenli olarak sınıflandırılan anababaların, çocuklarına karşı daha duyarlı, ilgili ve kabullenici olduklarını; saplantılı (kaygılı / kararsız) annelerin çocuklarına daha çok karıştıklarını, onları daha çok yakınlarında tutmak

istediklerini ve yönlendirmeye çalıştıklarını gözlemişlerdir. Son olarak, kayıtsız anababaların çocuklarıyla ilişkilerinde kopukluklar yaşadıkları, daha mesafeli oldukları ve az iletişimde bulundukları saptanmıştır.

Yetişkinlikte yakın ilişkilerde zihinsel modeller ve bağlanma:

Bowlby'nin (1979), bağlanma sisteminin "beşikten mezara dek" işlediği şeklindeki görüşüne dayalı olarak, 1980'lerin ortalarından itibaren çok sayıda çalışma yetişkinlikteki bağlanma örüntüsü üzerine odaklanmıştır. Bu çerçevede, Hazan ve Shaver'ın (1987) öncü çalışması, yakın ilişkilere ilişkin inançlar temelinde yetişkinlikte bağlanmayı inceleyen ilk araştırmadır. Bu araştırmacılar, Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) çocuklukta anababayla ilişkiler bağlamında kavramsallaştırdığı üç bağlanma stilini yetişkinlikteki bağlanmaya uyarlamışlardır. Romantik aşkı bir bağlanma ilişkisi olarak ele alan Hazan ve Shaver, bu amaçla, Ainsworth ve arkadaşlarının bebek bağlanma davranışını sınıflandırmada kullandıkları ölçüt ve betimlemeleri ele almışlardır. Bunları, yetişkin bağlanma örüntülerini sınıflandırabilmek amacıyla yetişkinlikteki romantik ilişkilere uyarlamışlar ve üç bağlanma stiline karşılık geldiklerini varsaydıkları paragraf betimlemeler oluşturmuşlardır. Araştırmalarında, yetişkinlere her bir bağlanma stiline ilişkin betimlemeden (güvenli, kaçınan, ve kaygılı / kararsız) hangisinin kendilerini en iyi tanımladığını sormuşlardır. Elde edilen sonuçların, deneklerin, romantik ilişkilerindeki genel duygu, düşünce ve davranış eğilimlerini yansıttığı görülmüştür. Örneğin, güvenli stil içerisinde sınıflandırılanların başkalarını genel olarak iyi niyetli ve güvenilir olarak değerlendirdikleri, romantik ilişkilerinde daha mutlu, destekleyici oldukları bulunmuştur. Kaygılı / kararsızların kendilerinden kuşku duyan, başkalarını

kendileriyle yakınlık kurmada isteksiz olarak gören, ilişkileriyle takıntılı ve kıskanç oldukları, sürekli duygusal iniş çıkışlar yaşadıkları gözlenmiştir. Kaçınanların ise kendi başlarına kalmayı yeğleyen, eşlerini en az kabul edici, ilişkilerinde en uzak ve soğuk olan kişiler oldukları rapor edilmiştir.

Yetişkin bağlanması konusunda önemli bir başka katkı, Bartholomew ve Horowitz (1991)'in Dörtlü Bağlanma Modeli'dir (DBM). Bowlby'nin (1973), zihinsel modellerin benliğe ve başkalarına ilişkin inançları içerdiği görüşünden yola çıkarak geliştirilen bu modelde, benlik ve başkaları zihinsel modellerinin olumlu ve olumsuz olma durumlarının çaprazlanmasından dört bağlanma stili elde edilmektedir. Benlik modeli bireyin kendilik değeri için başkalarına olan duygusal bağımlılığı ile ilişkilidir. Olumlu bir benlik modeli dışsal bir onaya gereksinim duymaksızın sahip olunan özsaygı ve sevebilirlik duygusunu; olumsuz bir benlik modeli ise olumlu benlik algısı için başkalarının onayına gereksinim duymayı içermektedir. Başkaları modeli başkalarının iyi niyetli ve gereksinim duyulduğunda ulaşılır olduğuna ilişkin beklentilerle ilgilidir. Başkaları modelinin olumlu olması, yakın ilişkilerde destek ve yakınlık aramaktan çekinmemeye ve başkaları hakkında olumlu beklentilere sahip olmaya; başkaları modelinin olumsuz olması ise başkalarına ilişkin olumsuz beklentiler taşımaya karşılık gelmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Feeney ve Noller, 1990). Şekil 2'de de görüldüğü gibi, güvenli (secure) bağlanma stili benlik ve başkalarına ilişkin modellerin olumlu olduğu stildir; bu stile sahip bir kimse kendisinin sevmeye değer olduğunu, başkalarının da genel olarak kabul edici ve destekleyici olduklarını düşünür. Kişinin değersizlik duygularına başkalarına ilişkin olumlu değerlendirmelerin eşlik ettiği stil saplantılı (preoccupied) stildir. Bu stile sahip kişiler kendileri hakkında olumsuz bir benlik şemasına sahiptirler, başkalarının onay ve görüşüne bağımlıdırlar. Her iki zihinsel modelin de olumsuz olduğu stil

korkulu (fearful) stildir. Bu stile sahip kişiler kendilerini değersiz ve sevilemez olarak, başkalarını da güvenilmez ve reddedici olarak algılar. Güvenli stilin karşıtı olan bu stile sahip insanlar başkalarıyla yakın ilişkiye girmekten kaçınmakla kendilerini reddedilmekten ve incinmekten koruyacaklarını düşünürler. Benlik modelinin olumlu olduğu ancak başkaları modelinin olumsuz olduğu stil ise kayıtsız (dismissing) stil olarak adlandırılmıştır. Kayıtsız stile sahip kişilerin yakın ilişkilere girmeyerek kendilerini olası bir hayal kırıklığından korudukları, böylece, olumlu, bağımsız ve incinmez bir benlik imgesini sürdürdükleri ileri sürülmektedir. Kayıtsız stil saplantılı stilin karşıtıdır; kendine aşırı güvenme, fakat başkalarına ilişkin olarak olumsuz beklentilere sahip olma, yakın ilişkilerin kendisi için önemli olmadığını vurgulama bu stilin en önemli özelliğidir. Main ve arkadaşlarının (1985) kaçınan stil olarak sınıflandırdığı grup, DBM’de kayıtsız stile karşılık gelmektedir. Hazan ve Shaver’ın (1987) gruplandırmasındaki kaçınan stil ise DBM’de korkulu ve kayıtsız stillerle temsil edilmektedir.

		BENLİK MODELİ (Bağımlılık / Kaygı)	
		Olumlu (Düşük)	Olumsuz (Yüksek)
BAŞKALARI MODELİ (Kaçınma)	Olumlu (Düşük)	GÜVENLİ Yakınlık kurmada rahat ve özerk	SAPLANTILI İlişkilere takıntılı
	Olumsuz (Yüksek)	KAYITSIZ Yakınlığa karşı kayıtsız ve karşıt-bağımlı	KORKULU Yakınlıktan korkan ve sosyal açıdan kaçınan

Şekil 2. Dörtlü Bağlanma Modeli (Bartholomew ve Horowitz'den (1991) uyarlanmıştır).

Bartholomew ve Horowitz (1991), benlik ve başkalarına ilişkin inançlar temelinde oluşturulan DBM'nin, aynı zamanda, yakın ilişkilerde başkalarına bağımlılık ve kaçınma boyutları temelinde de ele alınabileceğini öne sürmüşlerdir. Şekil 2'de de görülebileceği gibi, araştırmacılar, benlik modelinin bağımlılık boyutuyla, başkaları modelinin de kaçınma boyutuyla aynı eksen paylaştığını ifade etmektedirler. DBM'ye göre, güvenli stil olumlu bir benlik imgesi için başkalarının onayına düşük düzeyde gereksinim duyan, bu konuda daha düşük düzeyde kaygı yaşayan ve başkalarıyla yakınlaşmaktan çekinmeyen gruptur. Korkulu ve kayıtsız stiller kaçınma boyutunda benzeşmekte, ancak, sosyal onay ve kabul ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarına bağımlılık ve kaygı açısından farklılaşmaktadırlar.

Saplantılı ve korkulu stiller de bağımlılık boyutunda ele alındıklarında, her ne kadar olumlu bir benlik imgesi için başkalarının görüşlerine bağımlı olsalar da, saplantılı stile sahip olanların, bağımlılık ihtiyaçlarını karşılamak üzere yakın ilişkilere girmeye daha hazır oldukları, korkulu stile sahip olanların ise yakın ilişkiye girmekten kaçındıkları ileri sürülmektedir.

Yetişkinlikte bağlanmada bireysel farklılıkları ele alan çalışmalar, Bartholomew ve Horowitz'in (1991) öngörülerini doğrulayan sonuçlar vermiştir. Aşağıda, DBM temelinde bağlanma sınıflandırmaları yapılan kişilerin özelliklerine ilişkin bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar özetlenmektedir.

Yetişkinlikte Bağlanmada Bireysel Farklılıklar

Özellikle son 10-15 yıldaki bağlanma stilleri ile ilgili çalışmalar temelinde, farklı bağlanma stillerine sahip kişiler prototipik olarak betimlendiğinde, güvenli bağlanma stili içerisinde sınıflandırılanların “normu” temsil ettiği ve en iyi ve sağlıklı uyum sağlayan grup olduğu görülmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, bebeklik ve çocukluk döneminde yapılan çalışmalarda güvenli bağlanan kişilerin güvensiz bağlananlara oranla yabancı bir ortamda annelerini güvenli üs olarak çevreyi araştırmada daha etkili bir şekilde kullandıkları (Ainsworth ve arkadaşları, 1978; Main ve arkadaşları, 1985), ileriki yaşlarında da daha esnek bir egoya sahip oldukları ve sorunlarla azimle, esneklikle ve kaynaklarını etkili bir şekilde seferber ederek başettikleri gözlenmiştir (Frankel ve Bates, 1990). Ayrıca, destek ve rahatlama için başkalarına daha çok başvuran (Grossmann ve Grossmann, 1991) ve böylelikle olumsuz duygu ve durumları daha yapıcı bir şekilde ele alan güvenli kişilerin, sosyal destek kaynağı olabilecek sosyal etkileşimi ve beceriyi daha da artıran davranışlarda

bulundukları (gülümseme, sıcak paylaşım, rahatlatma ve empati kurma gibi), dolayısıyla da başkaları tarafından arkadaş olarak en çok aranan insanlar oldukları da saptanmıştır (Elicker ve arkadaşları, 1992; Waters ve arkadaşları, 1979). Ergen ve yetişkinlerle yapılan araştırmalarda da, benzer şekilde, en iyi uyum sağlayanların güvenli stile sahip olanlar olduğu, bu kişilerin birlikte oldukları kişilere ve ilişkilerine yönelik daha olumlu değerlendirme ve yüklemelerde bulundukları (Collins, 1996; Hazan ve Shaver, 1987; Young ve Acitelli, 1998), sosyal destek algılarının daha yüksek olduğu ve stresle başa çıkma aracı olarak sosyal desteği daha sık ve etkili kullandıkları bulunmuştur (Davis, Morris, ve Kraus, 1998; Ognibene ve Collins, 1998). Özetle, güvenli bağlananların duygu düzenleme yöntemi olarak daha olumlu, rahat ve yapıcı bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir (Kobak ve Sceery, 1988; Mikulincer, 1998).

Saplantılı bağlanmaya sahip kişilere gelince, Yabancı Ortam deneyinde annenin yokluğunda en çok kaygılanan ve o geldiğinde de kolay yatışmayıp kızgınlık ve direnç içerikli tepkiler gösteren kaygılı/kararsız bebeklerin bu davranışları, ergenlik ve yetişkinlik döneminde de saplantılı stilin temel duygu düzenleme stratejisi olarak tanımlanmıştır. Saplantılı stile sahip olanlar benlik değerlendirmeleri olumsuz olan (Cozzarelli, Sumer, ve Major, 1998; Kobak ve Sceery, 1988; Sümer ve Güngör, 1999a) ve kendilerini en çok eleştiren (Hazan ve Shaver, 1987), buna karşılık başkalarına bağlanmaya daha istekli oldukları görülen ve kendilerini ilişkilerine bağımlı hisseden (Feeney ve Noller, 1990; Sümer ve Güngör, 1999a) gruptur. Saplantılılar başkalarını destekleyici olarak algılayan ancak bu destekten etkili ve olumlu bir şekilde yararlanmakta başarısız olan (Ognibene ve Collins, 1998; ayrıntılı bilgi için bkz., Fuendeling, 1998) ve ilişkilerinde kaygı ve psikolojik sıkıntı yaşadıklarını belirten kişilerdir (Bookwala ve Zdaniuk, 1998; Collins, 1996; Cooper

ve ark., 1998; Kobak ve Sceery, 1988). Birlikteliklerini aşırı kaynaşma ve karşılıklılık beklentisi, duygusal iniş çıkışlar ve aşırı kıskançlık içeren bir şekilde yaşayan, bu yüzden de "aşırı yakınlık"larının ve müdahaleciliklerinin sorun olduğu, (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Hazan ve Shaver, 1987) grup yine bu gruptur. Saplantılı bağlananların, birlikte oldukları kişilerin duygu ve gereksinimlerine yeterince duyarlılık göstermeksizin, kendi duygu ve gereksinimlerini ortaya döktükleri, ayırım yapmadan ve hızlı bir şekilde çok özel alanlarda kendilerini açtıkları gözlenmiştir (Mikulincer ve Nachshon, 1991). Özetle, saplantılı bağlanma stili ilişkilerde kaygı ile karakterize edilmektedir. Bireyin, bağlanma figürlerine yakınlığı korumak ve karşısındakilerden onay ve destek görebilmek çabasıyla onlara karşı daha müdahaleci, kıskanç ve kontrol edici bir davranış eğilimi sergilediği, stresle bu yolla başetmeye çalıştığı öne sürülmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Kobak ve Sceery, 1988).

Kaçınan bağlanma stili içerisinde korkulu bağlananların özgüvenleri düşük olan ve kendilerini başkalarına açma, yakınlık kurma ve stres anında başkalarından destek isteme konusunda rahatsızlık duyan (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Ognibene ve Collins, 1998; Sümer ve Güngör, 1999a), sosyal ortamlarda atılganlık gösterememelerinden kaynaklanan sorunlar yaşayan kişiler oldukları bulunmuştur (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Kayıtsız stile sahip olanların ise, tıpkı güvenli bağlananlar gibi olumlu bir benlik modeline sahip oldukları halde (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Sümer ve Güngör, 1999a), başkalarına karşı güvensiz oldukları ve onları destekleyici olarak algılamadıkları, bu yüzden de kendilerini başkalarına açmakta ve yakınlık kurmakta isteksiz oldukları (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Collins ve Read, 1990; Feeney ve Noller, 1990; Hazan ve Shaver, 1987; Ognibene ve Collins, 1998) saptanmıştır. Ayrıca, ilişkilerinde sorunların nedenini birlikte oldukları

kişilere yükledikleri ve onlara ilişkin değerlendirmelerinde daha olumsuz oldukları (Collins, 1996), başkaları tarafından da soğuk, kontrollü ve düşmanca algılandıkları (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Kobak ve Sceery, 1988; Mikulincer, 1995, 1998), yalnızlıkla ilgili dolaylı ölçümlerde de bu değişkende daha yüksek puanlar aldıkları gözlenmiştir (Kobak ve Sceery, 1988).

Özetle yakın ilişkilerden kaçınmayı temel duygu düzenleme stratejisi olarak kullanan kaçınan kimseler bunu başkalarının destekleyici olmadığı inancına dayandırmakta ve böylece yalnız kalmayı tercih ederek, duygu içerikli tepkilerini bastırmakta ve başkalarına daha soğuk, mesafeli, bazen de düşmanca davranışlarda bulunmaktadır. Bununla tutarlı olarak, kaçınan stile sahip olanlar çevrelerindeki kişiler tarafından uzak, soğuk, kaygılı ve katı olarak değerlendirilmektedirler ancak korkululardan farklı olarak kayıtsızlar için bu değerlendirmeler kendi bildirimleriyle uyuma göstermemektedir. Böylece kayıtsızların kendilerine ilişkin olarak daha olumlu değerlendirmelerde bulunmak, olumsuz duygu bildiriminde bulunmama yönünde yanlı davranmak ve kendi ayakları üzerinde durmaya aşırı önem vermek eğiliminden söz edilmektedir (Kobak ve Sceery, 1988). Kayıtsızların duygu içerikli tepkiler içermeyen bir zihinsel örgütlenmeye mi yoksa olumsuz duyguları bastırmaya yönelik bir savunmacı stile mi sahip oldukları sorusuna bir yanıt kaygının ölçümünde fizyolojik yöntemleri kullanan araştırmalardan gelmektedir. Bağlanma yaşantılarıyla ilgili görüşmeler sırasında, çocukluk yaşantılarının olumsuz yönlerini ve bu yaşantıların önemini küçümseme çabalarına rağmen, kayıtsızların deri iletiminde bir artış kaydedilmiştir (Dozier ve Kobak, 1992). Bundan başka, çocuğun, yabancı ortamın neden olduğu sıkıntıyla, bu duyguyu bastırarak ya da erteleyerek, ya da annesi dışında bir yere yönlendirerek (örneğin oyuncaklarla saldırgan bir şekilde oynayarak) başa çıkabildiğini ileri süren araştırmalar da kaçınma davranışının

savunmacı bir içeriğe sahip olduğu görüşüyle tutarlıdır (Ainsworth ve ark., 1978; Lutkenhaus, Grossmann, ve Grossmann, 1985; Sroufe ve Waters, 1977).

Kendilerine ve başkalarına karşı sahip oldukları inançlar açısından farklılaşan kişilerin başkalarıyla ilişkilerinde, özellikle rahatsızlık verici durumlarda kullandıkları başa çıkma yolları açısından da farklılıklar gösterdikleri bulunmuştur. Bu konu, davranışsal ve bilişsel bileşenleri olan bağlanma zihinsel modellerinin duygu düzenlemedeki işlevi çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bir duygu düzenleme kuramı olarak bağlanma kuramı

Bağlanmadaki bireysel farklılıkları duygu düzenleme stratejileri temelinde ele alan bu yaklaşıma göre farklı bağlanma örüntüleri, en iyi, bireylerin duygusal yönden zorlayıcı ve sıkıntı verici durumlara verdikleri tepkilere bakarak anlaşılabilir (Kobak ve Sceery, 1988; Sroufe ve Waters, 1977). Bağlanma sisteminin bir işlevi olarak ele alınan duygu düzenleme stratejilerinin anababa-çocuk ilişkisi temelinde erken yaşlarda farklılaştığı ileri sürülmektedir. Yaşamın ilk yıllarında çocuğun anababasıyla etkileşiminin niteliğinin bağlanma zihinsel modellerinin oluşumunu etkilediği ve bu modellerin bağlanma içerikli ilişkilerdeki tepkiler için bir temel oluşturduğuna daha önce değinilmişti. Bu süreçte en önemli etken, anababaların bebeklerine verdikleri bakım sırasında gösterdikleri duyarlılığın derecesidir. Main (1990), anababanın duyarlılığının çocuğun bağlanma stiline ve stresli durumlarla başetmede kullanacağı duygu düzenleme stratejilerinin oluşumundaki rolünü, anababalık stratejileri (parenting strategies) ve birincil ve ikincil koşullu stratejiler kavramlarıyla açıklamaktadır. Buna göre, çocuğun, bağlanma figürüyle tehlike anında yakınlık araması ve bu şekilde hayatta kalma şansını artırması biyolojik temelli bir davranıştır

ve genel bağlanma sisteminin doğal bir sonucudur. Bu yüzden bu tür davranışlar birincil strateji olarak adlandırılır. Birincil bağlanma stratejisinin kısmen ya da tamamen bastırılması ya da manipülasyonu, örneğin stres altındayken bağlanma figüründen kaçınmak, doğal olmayan, belirli bir koşul ya da bakıcının belirli bir davranış örüntüsüne bağımlı olan bir davranış olduğundan ikincil koşullu strateji olarak adlandırılır. Bu stratejiler, çoğunlukla bireyin farkındalığı dışında işleyen süreçlerdir. Bu çerçevede güvenli bağlanma stili birincil, kaçınan ve kaygılı/kararsız (saplantılı) stiller ise ikincil koşullu stratejilerin kullanıldığı stillerdir. Main'e göre, ikincil koşullu stratejiler, uyum sağlayıcı bir işleve sahip olsalar da, birincil stratejilerin, yani doğal bağlanma davranışının bastırılmasını ya da manipülasyonunu gerektirdiğinden psikolojik sağlığı tehlikeye sokan süreçlerdir. Güvenli bağlanma stili psikolojik sağlıkla olumlu, güvensiz bağlanma stillerin ise olumsuz ilişki göstermesi bu görüşü destekler niteliktedir (örneğin, Ainsworth ve ark., 1978; Cooper, Shaver ve Collins, 1998; Kobak ve Sceery, 1988).

Main'e (1990) göre, çocukların birincil ve ikincil stratejileri kullanmaları gibi, anababaların da kendi bağlanma örgütlenmeleriyle tutarlı, farkında olmaksızın kullandıkları anababalık stratejileri vardır. Duyarlı ve güvenli anababalık bir stratejidir. Çocuğu zamanından önce bağımsızlığa ya da sürekli bir bağımlılığa iten anababalık da birer stratejidir. Main (1990), bebeklerin bağlanma davranışında gözlenen bireysel farklılıkların, anababalarının stratejilerine uyum sağlama çabalarının bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Birincil ve ikincil stratejilerin içerikleri ne olursa olsun amaçları aynıdır: bağlanma figürüyle yakınlığı korumak. Bunun için bebek anababasının ilgisini mümkün olduğunca yüksek düzeyde kendi üzerinde tutabilmek için onları en hoşnut edici, ya da en azından onlar için en az stres yaratıcı davranış örüntülerini sergilemelidir. Birincil koşullu stratejide söz konusu

olan, stres durumunda aktif bir şekilde bağlanma figürü ile yakınlık aramak, ikincil koşullu stratejide ise ya bağlanma figüründen kaçınarak (ve böylece onu öfkelenlendirmeyerek) ya da sürekli olarak, takıntılı bir şekilde yakınlık arayarak yakınlığı korumaya çalışmaktır. Hangi stratejinin benimseneceği büyük oranda bağlanma figürünün anababalık stratejisine bağlıdır. Örneğin, anababa bebeklerini kendilerine bağımlı kılmaya ve bunu pekiştirmeye yönelik bir strateji sürdürüyorsa, bebek, onların ilgisini sürekli üzerinde tutabilmek ve yakınlığı korumak için, en ufak bir tehdit algısı durumunda bile anababasını durumdan haberdar etmeye yönelecektir. Eğer anababanın stratejisi bebeğin bağımsızlığını, kendi başına idare etmesini vurgulayan bir yöndeysse bebek anababasına en az gereksinim duyacağı stratejiyi benimseyerek, yani onlara, stresli anlarda, bağımsız davranabileceğini ve kendi başına idare edebileceğini göstererek yakın olmayı sağlamaya çalışacaktır. Bu durum da, tekrarlı yaşantılardan sonra kişinin kaçınan stil geliştirmesiyle sonuçlanacaktır. Sonuçta, Main'e (1990) göre, anababalık stratejileri ile çocuğun davranışları arasındaki maksimum uyuşma güvenli bağlanma stiline sahip anababaların güvenli bağlanan bebeklere, kayıtsızların kaçınan bebeklere, saplantılı bağlananların da kaygılı/kararsız bebeklere sahip olmalarını açıklamaktadır (Main ve arkadaşları, 1985).

Bu bulgular, anababanın bağlanma sınıflandırmasını yapmakta YBG'nin ve çocuklarının için Yabancı Ortam'ın kullanıldığı normal örneklemelerde ve problem davranışları için tedavi edilen ergenleri içeren klinik gruplarda da tekrarlanmıştır. Normal örneklemelerde, YBG'de anababaların bağlanma stillerinin çocuklarının Yabancı Ortam'daki sınıflandırılmalarını % 80 doğrulukla kestirebildiği bulunmuştur (ayrıntılı bilgi için bkz., van Ijzendoorn, 1995). Klinik örnekleme ise kaçınan ve

kaygılı/kararsız olarak sınıflandırılan çocukların sırasıyla kayıtsız ve saplantılı stile sahip anababaları oldukları gözlenmiştir (Crowell ve Feldman, 1988).

Anababalık stratejileri temelinde geliştirildiği öne sürülen duygu düzenleme stratejileri, bağlanmada bireysel farklılıkların önemli bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Kobak ve Sceery (1988), bağlanma kuramını bir duygu düzenleme kuramı olarak ele aldıkları çalışmalarında, Yetişkin Bağlanma Görüşmesi yoluyla sınıflandırdıkları ergenlerden güvenli olanların, stres ve kişilerarası ilişkilerde yaşadıkları sıkıntıyla başetme yolu olarak sosyal desteği daha sık ve etkili bir şekilde kullandıklarını bulmuşlardır. Bu çalışmada, kaygılı / kararsız ergenlerin ilişkilerine daha da yapışarak ve birlikte oldukları kişileri kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışarak stresle başetmeye çalıştıklarını; kaçınanların ise kişilerarası ilişkilerde stres durumunda sosyal destek almaktan kaçındıklarını ve yalnız kalmayı tercih ettiklerini saptamışlardır.

Özetle, bağlanma zihinsel modelleri davranışsal, bilişsel ve duygusal yönleri olan bağlanma içerikli zihinsel yapılardır. Bu zihinsel yapılar yaşamın ilk yıllarında çocuğun anababasıyla ilişkileri çerçevesinde gösterdiği davranışları gözlemek yoluyla incelenebilirken, ilerleyen yaşlarda bağlanma yaşantılarına ilişkin biliş ve duygular düzeyinde de ölçülebilmektedir. Bağlanma, zihinsel modellerin hangi yönü temelinde ölçülürse ölçülsün, zihinsel modeller açısından farklılıklar gösteren kişilerin, bu modellerle tutarlı bir benlik kavramı ve kişilerarası davranış örüntüsü sergilediği görülmektedir. Bağlanmadaki bireysel farklılıkları farklı yaş gruplarından kişiler üzerinde araştıran çalışmalardan elde edilen sonuçlar, son zamanlarda, bağlanma örüntülerinin altında yatan temel boyutları anlamak amacıyla yeniden değerlendirilmekte ve genellikle bağlanmada iki temel boyuttan sözedilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1001; Brennan, Clark ve Shaver, 1998; Shaver ve Hazan,

1988). Bunlar kaçınma ve kaygı boyutlarıdır. (Brennan ve ark., 1998). Bu boyutların ve davranışsal göstergelerinin anababa-çocuk bağlanması açısından önemli doğurgularından söz edilebilir. Aşağıda, bağlanma örüntülerinin altında yatan ve bu çalışmanın temel değişkenlerinden olan kaçınma ve kaygı boyutları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Temel Bağlanma Boyutları

Bağlanma sisteminin temel işlevlerinin bakıcıyla yakınlığı koruma ve duygu düzenleme olduğu ileri sürülmektedir. Bağlanma kuramcılarına göre, bağlanma sisteminin bu işlevleri yakın ilişkilerde kaçınma ve kaygı boyutlarının farklı biçimlerde örgütlenmesi ile sağlanmaktadır (Ainsworth ve ark., 1978; Brennan ve ark., 1998; Shaver ve Hazan, 1988). Kaçınma boyutu, bağlanma içerikli ilişkilerde bağlanma figürüyle yakınlık arama ve böylece bağlanma figürünü güvenli üs olarak kullanma ya da geri çekilme ve stresle kendi başına başetme konusundaki istekle ilgilidir. Kaygı boyutu ise, bir ucunda bağlanma figürünün ulaşılabilirliği konusunda kaygı duyan ve bu yüzden onunla yakınlığı sürekli korumak isteyen, böylece çevreyi keşfetme davranışında bulunmayan kişilerin; diğer ucunda ise bağlanma figürünün ulaşılabilirliği konusunda kaygı göstermeyen ya da bağlanma figürünün yakınlığını çevreyi keşfetmede önemli görmeyenlerin bulunduğu boyuttur.

Brennan ve arkadaşları (1998), kaygı ve kaçınma boyutlarının Bartholomew ve Horowitz'in (1991), DBM'de bağlanma stillerinin altında yattığını öne sürdükleri benlik ve başkaları modelleri ile bağımlılık ve kaçınma boyutlarına karşılık geldiğini öne sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, benlik modeli kendilik değeri için başkalarının onayına bağımlılıkla ilişkili olduğundan benlik modeli olumsuz olan kişiler

başkalarından onay görme çabası içerisinde kaygı yaşamaktadırlar. Benlik modelinin olumlu olması ise, kişinin kendisi sevilebilir olarak değerlendirmesine, özsaygı için başkalarının onayına gerek duymamasına ve buna bağlı olarak kaygının düşük düzeyde olmasına karşılık gelmektedir. Başkaları modeli başkalarının ulaşılabilirliğine olan inançla ilgili olduğundan başkaları modeli olumlu olanların, başkalarının ulaşılabilir ve destekleyici olduğuna olan inançla rahatlama ve güven için onlardan yakınlık aramaya daha istekli oldukları ileri sürülmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Brennan ve ark., 1998). Bu önermeyle tutarlı olarak, Sümer ve Güngör (2000) olumlu benlik ve başkaları modeline sahip kimselerin, sırasıyla, düşük düzeyde kaygı ve kaçınma gösterdiklerini bulmuşlardır. DBM’de olduğu gibi, kaygı ve kaçınma boyutlarının çaprazlanmasından da dört bağlanma stili elde edilmektedir: güvenli bağlanma stili kaygı ve kaçınmanın düşük düzeyde olduğu, korkulu stil ise yüksek düzeyde olduğu stildir. Saplantılı stile sahip olanlar, yüksek düzeyde kaygıya düşük düzeyde kaçınmanın eşlik ettiği, kayıtsız stile sahip olanlar tersi bir örüntünün gözlemlendiği kişilerdir.

Bu çalışmada ergenlik dönemindeki anababa ile çocuk arasındaki bağlanma ilişkisi öncelikle boyutlar temelinde ele alınacaktır. Bağlanma stilleri ölçeklerini geliştiren araştırmacılar (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Brennan ve ark., 1998), benlik değerlendirmelerine dayanan bağlanma örüntülerinin en iyi altta yatan boyutlar temelinde anlaşılabilirliğini öne sürmüşlerdir. Böylece, öncelikle, aynı boyutta farklı düzeylerde yer aldığı halde sınıflandırma sonucu aynı kategori içerisine giren bireyleri sürekli ölçüm yoluyla daha iyi anlamak mümkün olabilmektedir. Ayrıca, örneklemin çok sayıda katılımcı içermediği, ya da bir ya da birkaç stilin karşılaştırmalara olanak vermeyecek kadar az sayıda denek içerdiği durumlarda

boyutlar temelinde ölçüm, başka değişkenlerle olan ilişkileri anlamak açısından, daha avantajlı olmaktadır

Bağlanmada bireysel farklılıklarla ilgili araştırmalardan, kaçınma ve kaygı zihinsel modellerinin yalnızca bağlanma ilişkilerinde değil diğer kişilerarası ilişkilerde de belirgin olarak kendilerini gösterdikleri görülmektedir. Kısaca, yüksek düzeyde kaçınan kişilerin, genel olarak, başkalarıyla yakınlığa girmekte isteksizlik gösteren, başkalarının sorunlarıyla ilgilenmeyen, başkalarını destekleyici olarak algılamayan, kendilerini açmayan ve yalnızlığı tercih eden, çevrelerindeki de aşırı soğuk, uzak, içe dönük ve kimi zaman düşmanca olarak algılanan kimseler olduğu ortaya çıkmaktadır (Brennan ve ark., 1998).

Kaygı boyutuna gelince, kaygı düzeyi yüksek insanlar başkalarının onay ve kabulüne yüksek düzeyde ihtiyaç duyan, bu kaygıyla zamansız ve aşırı bir biçimde kendilerini açabilen kimselerdir. Ayrıca, birlikte oldukları kişilerin ilgi ve sevgisini yeterli görmeyerek, kıskançlık duyabilen ve yakınlık arayışı içerisinde onlar üzerinde denetim kurmaya çalışabilen kişilerdir. Aşırı yakınlık arayışları ve müdahale edicilikleri sorun yaşama olasılıklarını daha da yükseltebilmektedir. Bu insanlar, başkaları tarafından da müdahaleci, aşırı ilgili, yetkeci ve baskın kişilik özelliğine sahip olarak değerlendirilmektedir. Özetle, birlikte oldukları kişiler üzerinde denetim kurma çabaları onların en belirgin davranışı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Brennan ve ark., 1998; Davis, Ace ve Dye, 2000).

Bağlanma davranışında kaçınma ve kaygı boyutlarının, en temel bağlanma ilişkilerinden olan anababa-çocuk ilişkisinde de benzer davranışlarla kendilerini gösterdikleri anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı gibi, ilk olarak, Ainsworth ve arkadaşları (1978), bebeğin Yabancı Ortam'daki davranışlarını kaçınma ve kaygı boyutları temelinde sınıflandırmış ve annelerin duyarlılık derecesinin bebeklerinin kaçınma ve

kaygı düzeyini önemli ölçüde yordadığını göstermişlerdir. Benzer şekilde, Main ve arkadaşları (1985) da Yabancı Ortam'da güvenli, kaygılı/kararsız ya da kaçınan stil içerisinde sınıflandırdıkları çocukların kaçınma ve kaygı açısından farklılaştıklarını, bu farklılığın anababaların kendi bağlanma yaşantılarının ve buna bağlı olarak çocuklarına gösterdikleri duyarlılık derecesinin bir sonucu olduğunu ileri sürmüşlerdi. Benzer sonuçlar, ergenler ve yetişkinleri ele alan pek çok çalışmada tekrarlanmış, anababalarını ilgili, kabul edici, sevgi gösteren kimseler olarak algılayan bireylerin güvenli bağlanma stiline, anababalarını aşırı ilgili ve müdahaleci, denetleyici algılayanların saplantılı stile sahip oldukları bulunmuştur. Kaçınanların ise anababaların reddedici ve ilgisiz olarak hatırladıkları saptanmıştır (Hazan ve Shaver, 1987; Kobak ve Sceery, 1988; Levy ve ark., 1998). Bretherton'a (1990) göre, anababaların anababalık davranışları ile onların ve çocuklarının bağlanma örüntüleri arasındaki bu anlamlı ilişkiler, anababaların çocuklarıyla ilişkilerinde kendi zihinsel modelleriyle tutarlı davranışlar sergilemelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda en temel bağlanma ilişkilerinden olan anababa-çocuk ilişkisi çerçevesinde, sevgi ve sıcaklık içeren anababalık davranışının düşük düzeyde kaçınma; müdahale ve denetime yönelik anababalık davranışının da yüksek düzeyde kaygı içeren bağlanma zihinsel modellerinin bir sonucu olması ve anababanın bu davranışlar aracılığıyla, çocuklarının bağlanma stillerini şekillendirmede rol oynadıkları ileri sürülebilir.

Erken yaşta edinilen bağlanma zihinsel modellerinin, tekrarlı yaşantılar sonucu pekiştikçe sosyal yaşantılara ilişkin bilgi işleme sürecine rehberlik ettiği ve kişinin kendisine ve başkalarına ilişkin inançlarını yapılandırmasına katkıda bulunduğu yolundaki görüşlere daha önce değinilmişti. Böylece, zihinsel modeller, kişinin başkalarıyla ilişki kurma biçimini belirlemekte, kişinin kendisi ve başkalarına ilişkin algılarını yanlış bir şekilde sürdürmesine ve beklentileriyle tutarlı olarak

doğrulanmasına yardım etmektedir. Bu durum, bağlanma zihinsel modellerinin zaman boyutunda kararlılığına etki eden önemli bir faktördür.

Diğer yandan, bağlanma örüntülerinin kararlılık düzeyini inceleyen boylamsal çalışmalarda, bağlanma örüntülerinin yaşla kısmen değiştiğinin gözlemlendiği durumlar da sözkonusudur. Bowlby'ye (1973) göre, zihinsel modeller başlangıçta bebeğin anababasının tepkilerine ilişkin yalın beklentilerine dayanmakta iken zihinsel becerinin ve sosyal çevrenin karmaşıklaşması, böylece, yeni bağlanma yaşantıları deneyimleme olasılığının ve onları farklı bir şekilde işlemleyebilme kapasitesinin artması nedeniyle değişme yönünde esneklik payı içermektedir. Erken yaşlarda edinilen bağlanma örüntülerinin ileriki yaşlara aktarımı ile ilgili çalışmalar genel olarak ele alındığında, özellikle yaşamın ilk yıllarını ele alan araştırmalarda bağlanmanın kararlılığına ilişkin bulgulara daha çok rastlanmaktadır (örneğin, Main ve ark, 1985). Ergenlik dönemine uzanan çalışmalarda ise daha düşük bir kararlılık düzeyi gözlenmiştir (örneğin, Grossmann ve Grossmann, 1991).

Thompson (1999), ilgili aktarım çalışmalarına dayanarak, anababa-çocuk ilişkisinde uyum ya da istikrarın sürüp sürmemesinin aile üyelerinin, yaşamlarındaki önemli değişikliklere uyum sağlama becerileri ile ilişkili olduğunu, bunun da çocuklukta bağlanma zihinsel modellerinin sürekliliği için önemli bir etken olduğu sonucuna varmıştır. Çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinde kişinin zihinsel bilgi işleme kapasitesinin gelişmesi, anababa dışında yeni bağlanma yaşantıları deneyimleme olasılığının artması ve ergenlik dönemine özgü gelişimsel değişimlerin hem ergen hem de anababası için yeni bir uyum sağlama becerisi gerektirmesi gibi nedenlerle ergenlikte bağlanma çocuklukta bağlanmadan daha farklı örüntüler içerebilmektedir. Bu nedenle, aşağıda ergenlikte bağlanmanın özelliklerine ilişkin

genel bir bilgi sunulmakta ve bu dönemde anababanın bağlanma figürü olarak rolüne değinilmektedir.

Ergenlik Döneminde Bağlanma

Ergenlik, pek çok bakımdan kendinden önceki çocukluk döneminden farklılık gösteren, bireyin duygusal, düşünsel ve davranışsal açıdan dönüşüm geçirdiği bir dönemdir. Özellikle soyut düşünme ve mantık yürütme becerisinin kazanılması ergenin mevcut ve somut durumlar dışına çıkmasına, hipotetik deneyimler yaşamasına, uzak geleceğe ilişkin planlar yapmasına, kendisi ve çevresiyle ilgili varsayımlarını sınamasına izin verir (Piaget, 1954). Bu dönemde kişilerarası ilişkilerle ilgili kuramsal bir açıklama Erikson (1968) tarafından yapılmıştır. Erikson'a göre erken yaşlarda çocuk, anababasından (birincil bağlanma figürlerinden) gereksinim duyduğu yakınlık ve desteği görürse, kendisine ve çevresine ilişkin temel bir güven ve özerklik duygusu geliştirir ve böylece ergenliğe girişken bir birey olarak girer (bu örüntü güvenli bağlanan çocukların kişilik özellikleriyle bağdaşmaktadır). Çocuk anababasından (birincil bağlanma figürlerinden) yaşamının ilk yıllarında, ilgi ve destek göremezse ergenlik çağına güvensizlik ve yetersizlik duygularıyla girer. Erikson'a (1968) göre ergenlik dönemi "kimlik duygusuna" karşı "rol karışıklığı"nın ve daha sonra da "yakınlığa" karşı "yalıtılmışlığın" kazanıldığı bir dönemdir. Hangisinin galip geleceği daha önceki dönemlerin nasıl atlatıldığına bağlıdır. Anababasıyla ilişkilerinde onlardan olumlu ve destekleyici bir yaklaşım gören (güvenli) bir çocuk için özerk bir kişilik geliştirmek, anababanın desteğinin hep orada olduğunu (güvenli üs) ve stresli zamanlarda onlara dönebileceğini bilerek (güvenli sığınak) yeni kimlik olasılıklarını denemek (çevreyi keşfetme), böylece yetişkinliğe

sağlıklı bir kimlikle girmek çok daha kolaydır. Ergen eğer sağlıklı ve tutarlı bir kimlik geliştiremezse rol karışıklığı, kendinden kuşku ve yalıtılmışlık duygusu ortaya çıkar.

Sağlıklı bir kimlik oluşturduktan sonra ergen başkalarıyla yakın ve derin ilişkiler geliştirmeye hazır hale gelir.

Erikson'un da ileri sürdüğü gibi kimlik kazanımı aile dışındaki sosyal çevreyle etkileşimi gerekli kılmaktadır. Arkadaş ve akran grupları ergen için bağlanma figürleri olabilmekte ve ergen doğal olarak akran çevresiyle daha çok zaman geçirmek isteyebilmektedir. Trinke ve Bartholomew (1997), romantik ilişkisi olan ergenlerin bağlanma figürü olarak ilk sıraya romantik ilişkide oldukları kişiyi koyduklarını, daha sonra sırasıyla annelerini, babalarını, kardeşlerini ve en iyi arkadaşlarını yerleştirdiklerini bulmuşlardır. Romantik ilişkisi olmayanlar için ise bu sıra bir öne atlayarak gitmektedir. Yani, bu ergenler için, birinci bağlanma figürü anneleri, daha sonra sırasıyla babaları, kardeşleri ve en iyi arkadaşlarıdır. Bu sıralamanın yaşla bir bağlantısı olmadığı görülmüştür. Bir başka deyişle, daha büyük yaşlarda olan ergenlerle daha küçük yaştakiler arasında bu sıralama açısından anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Trinke ve Bartholomew'un (1997) bu bulgusu anababanın güvenli üs olarak işlevlerinin ortadan kalkmadığını, ancak, bu rolü ergenin bakış açısından başkalarıyla özellikle romantik ilişkideki diğer kişiyle paylaştıklarını göstermektedir. Bu bulgu, Hazan ve Shaver'ın (1994), yaşam boyunca bağlanma davranışlarının anababadan akranlara nasıl aktarıldığına ilişkin olarak öne sürdükleri modelle tutarlılık göstermektedir. Hazan ve Shaver (1994) bağlanma sisteminin temel işlevleri olan ve bebeklik ve çocukluk dönemi boyunca anababa tarafından sağlanan yakınlık arama, güvenli üs ve güvenli sığınak (Şekil 1) için zamanla birer birer akranlara yönelindiğini ileri sürmektedir. Akranlar ergenlik döneminde, anababanın yakınlığı

koruma ve güvenli sığınak işlevini üstlenmekte, ancak anababanın güvenli üs olarak işlevi her dönemde devam etmektedir.

Ergenlik dönemi, pasif bakım alıcısı olmaktan çıkıp aynı zamanda bireyin kendisinin bir bağlanma figürü işlevi görme kapasitesinin gözlemlendiği dönemdir. Çocukluk döneminde bağlanma ilişkisi tek yönlüdür, çocuk bağlanma figürünün bakım ve ilgisine ihtiyaç duyar. Ergenlik dönemi ilişkilerde karşılıklılık ilkesinin geçerli olduğu ve ergenin de başkaları için bir güvenli üs olmaya başladığı dönemdir. Aileden bağımsızlaşma, sosyal destek kaynağı olarak arkadaş çevresinin ön plana çıkması ergenliğin önemli bir özelliğidir (Güngör, 1996). Bununla birlikte artan sayıda çalışma ergenlerin bağımsız ve sağlıklı bir kimlik geliştirebilmelerinin aileden kopma ve ailenin ilişkiler açısından çekilmesi anlamına gelmediğini, tersine, özerk bir kişilik gelişimi için aile ile güvenli bir bağlanma ilişkisinin temel oluşturduğunu kanıtlamaktadır (Allen, Hauser, Bell, ve O'Connor, 1994; Allen, Hauser, Eickholt, Bell, ve O'Connor, 1994; Kobak ve Sceery, 1988; Levy ve Blatt, ve Shaver, 1998). Ayrıca bu sürecin Erikson'un (1968) ileri sürdüğü gibi her zaman bir kriz dönemi, yani yoğun kimlik sancılarının yaşandığı bir dönem olmadığı, ergenin kimlik arayışı ve yeni rolleri sınaması sırasında anababanın güvenli üs olarak işlev görmesinin geçiş sürecini bir kriz yaşamadan daha rahat atlarmaya yardım ettiği ileri sürülmektedir. Anababanın, bu işlevi çocuğu kabul edici ve onun özerklik çabalarını destekleyici bir anababalıkla gerçekleştirebileceği öne sürülmektedir (Hazan ve Shaver, 1994; Steele ve Steele, 1994). Dolayısıyla, kimlik arayışı sürecinde anababalarından sıcak ve kabul edici bir yaklaşım gören ve özerklik çabaları desteklenen ergenlerin güvenli, bu ilgi ve destekten yoksun olanların ise daha güvensiz bir bağlanma örüntüsü sergilemeleri beklenebilir.

Özet olarak, ergenlikte bağlanmanın, özellikle anababanın çocuğun bağlanma yaşantısındaki rolü açısından çocukluk döneminden farklılaştığı görülmektedir. Bununla tutarlı olarak, ergenlikte bağlanmayı ele alan çalışmaların çoğunda aile dışındaki diğer bağlanma figürleriyle ilişki çerçevesinde bağlanmada bireysel farklılıklar ve ilişkili psikolojik özellikler ölçülmüştür.

Bağlanma örüntülerinin oluşumunda kişinin içinde yaşadığı sosyal çevrenin önemli bir katkısı vardır çünkü bağlanma ilişkileri ve anababalık davranışları kültürel bağlamdan bağımsız değildir. Bu yüzden son yıllarda, bağlanmadaki bireysel farklılıklarda kültürel etkenlerin rolü de araştırılmaktadır. Bu çalışma, Batı kökenli bir kavram olan bağlanma stillerinin kültürden kültüre nasıl bir görünüm sergilediğinin ele alındığı çalışmalara bir katkı olarak değerlendirildiğinden aşağıda, bağlanmanın kültürel boyutuna ilişkin genel bir bilgi sunulmaktadır.

Bağlanmanın Kültürel Boyutu

Bağlanma stillerine ilişkin olarak yapılan kültürlerarası çalışmalardan çıkan sonuçlar, bağlanma sisteminin ve işlevlerinin evrensel olduğuna, ancak bağlanma örüntülerinin farklılıklar gösterebileceğine işaret etmektedir (Harwood, Miller, ve Irizarry, 1995). Örneğin, bağlanma ile ilgili kültürlerarası sonuçların ele alındığı bir çalışmada van Ijzendoorn ve Kronenberg (1988) güvenli stilin her kültürde daha yaygın olduğunu ve güvenli stile sahip olanların oranının kültürden kültüre pek değişiklik göstermediğini (genellikle %50'nin üzerinde), ancak kültürel farklılıkların daha çok güvensiz bağlanmanın türünde ve oranında etkili olduğunu bulmuşlardır. Özellikle çocuk ve anababası arasındaki ilişkide çocuğun ihtiyaçlarına cevap verilmediği ve çatışma yaşanan durumlarda, kültürel bağlanmanın çatışmanın nasıl

çözömleneceğini belirlediğini ileri sürölmüştür. Steele ve Steele (1994), Hollanda, Almanya ve İngiltere gibi Kuzey Avrupa költürlerinde duyguların ifade edilmemesinin ve kaçınmanın çatışmayla başa çıkmada bir yol olduğunu belirtirken, Japonya ve İsrail gibi toplumlarda benzer durumlarda sorunla fazla meşgul olma, onu sık sık ortaya getirme gibi yolların kullanılabildiğini ileri sürmüşlerdir. Türk költürü genel olarak yakın ve yoğun sosyal ilişkilere dayanmaktadır ve bu ilişkiler içinde aile ve akrabalara ilişkin daha yüksek beklentiler söz konusudur (Duben, 1982; İmamoğlu, Küller, İmamoğlu ve Küller, 1993; Kağıtçıbaşı, 1982). Buna dayalı olarak, sosyalleşme sürecinde aileye bağlılık, sadakat ve aileyle karşılıklı bağımlı ilişkiler özellikle vurgulanmaktadır (Fişek, 1982; Kağıtçıbaşı, 1982). Bu da koruyucu, kollayıcı bir anababalık davranışı eğilimini arttırmaktadır. Özellikle, daha düşük sosyo-ekonomik düzeyden ailelerde çocuğun, yaşlılıkta anababaya bakacak kişi olarak düşünölmesi nedeniyle, bağımsızlık ve özerklik yerine çocuğun anababaya bağımlılığı daha da pekiştirilebilmektedir. Bu nedenle költürel açıdan, işlevsel olan çocuğun bağımsızlığı değil, aile üyeleri arasındaki karşılıklı bağımlılıktır (Kağıtçıbaşı, 1973; 1982). Ancak, çocuğun bu ekonomik değeri anababanın eğitim düzeyi ve sosyoekonomik konumu yükseldikçe azalmakta, psikolojik değeri yani onun özerkliğine ve bireyselliğine verilen önem artmaktadır (İmamoğlu, 1987).

Türk költüründe, batı költürüne oranla karşılıklı bağımlılığa daha çok önem verildiğini yolundaki görüşle tutarlı olarak, ABD ve Türk örneklemini karşılaştıran költürlerarası bir çalışmada Sümer ve Güngör (1999a), iki költürde de en yaygın bağlanma stilinin güvenli stil olduğunu, ancak güvensiz stillerin dağılımı açısından, Steele ve Steele'in (1994) gözlemini doğrular şekilde, költürlerarası farklılıklar olduğunu bulmuşlardır. Amerikalı öğrenciler daha çok kaçınan stil içerisinde, Türk öğrenciler de kaygı düzeyi yüksek kaçınma düzeyi düşük olan saplantılı stilde

sınıflandırılmışlardır. Bu sonuç iki kültürde sosyalleşme sürecinde bireyselliğe ve ilişkiselliğe verilen önemin farklı düzeyde olması ve Türk kültüründe kişilerarası beklentilere ilişkin yüksek beklentiler yüzünden daha kaygılı olunması ile açıklanmıştır. Öte yandan, Türkiye hızlı bir sosyal değişimin yaşandığı, buna bağlı olarak da kişilerarası ilişki örüntülerinin ve kişisel değerlerin son yıllarda bireyselleşme yönünde değişime uğradığının gözlemlendiği bir ülkedir (Başaran, 1993; Karadayı, 1998; İmamoğlu ve Karakitapoğlu Aygün, 1999). Bu değişimin, doğal olarak, anababaları ve onların çocuk yetiştirme biçimlerini de etkilemesi beklenebilir. Hem kimlik kazanımı ve özerklik çabası içinde içsel, hem de hızlı sosyoekonomik değişimlere uyum sağlama çabasının neden olabileceği dışsal değişimlerle başa çıkmak durumunda olan ergenlik dönemindeki gençler ve onların anababaları üzerinde gerçekleştirilecek bu araştırma bu konudaki kültürlerarası çalışmalara önemli bir katkı olabilir.

Kültürel etkiler temelinde biçimlendiği öne sürülen anababalık davranışları bu araştırmanın diğer önemli değişkenini oluşturmaktadır. Bağlanma kuramında, anababanın duyarlı davranışlarının hem sıcak ilgi hem de çocuğun çevreyi araştırmasına müdahale ve onun üzerinde denetim kurma davranışlarını içerdiği görülmektedir. Böylece, duyarlı anababalığın, çocuğa karşı sıcak, ilgili ve kabul edici bir yaklaşımın yanı sıra onun çevreyi keşfetme davranışında güvenli bir üs ve sığınak görevi görerek özerklik yönünde çocuğu teşvik etmeyi içerdiği ileri sürülmektedir (Bretherton, 1990; Bretherton, Biringen, Ridgeway, Maslin, ve Sherman, 1989). Anababa ve çocuk arasındaki bağlanma ilişkisinde kaçınma ve kaygı boyutlarının uzantısı olarak değerlendirilebilecek bu sıcaklık, ilgi içeren davranışlarla müdahalecilik ve denetim içeren davranışların, aynı zamanda, çocuk yetiştirmeye yönelik temel tutum ve davranışlar olarak tanımlanan (Baumrind, 1967, 1971a)

anababalık stillerinin (parenting styles) de altında yattığı öne sürülen iki temel boyut olduğu görülmektedir (Maccoby ve Martin, 1983). Ancak, şimdiye kadar, anababa-çocuk bağlanmasına ve anababanın zihinsel modellerini çocuklarına aktarım sürecine ilişkin önerilen modeller ve gerçekleştirilen çalışmalarda, sıcak ilgi ve sıkı denetim olmak üzere sistematik bir sınıflandırma içeren anababalık stillerinin rolü incelenmemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu araştırmanın temel amacı, bu iki boyut (kabul/ilgi ve sıkı denetim) aracılığıyla, anababa-çocuk bağlanmasında zihinsel modellerin aktarımı sürecini incelemektir. Aşağıda, bu amaçla, anababalık stilleri literatürüne ilişkin genel bir bilgi sunulmaktadır.

Anababalık Stilleri

Anababalık stilleri kavramı, gelişim psikolojisinde, ebeveynlerin çocuğun sosyalleşme sürecindeki rolünü anlamak ve bunun çocuğun psikolojik gelişimindeki etkilerini incelemek için ortaya atılmıştır (Baumrind, 1967, 1971a; Maccoby ve Martin, 1983). Bu kavramı sistematik olarak ilk kez ele alan Baumrind (1967, 1971a), çocukların, deneyimsizlikleri ve henüz olgunlaşmamış olmaları nedeniyle, doğuştan gelen potansiyelleri ve becerileri doğrultusunda ve sosyal kurallar çerçevesinde kendi davranışlarını yapılandırmak ve olgunlaşmak gibi “yetişkince” eylemleri öğrenmek, kısacası “sosyalleşmek” için bakıcılarına bağımlı olduklarını ileri sürer (Baumrind, 1980). Baumrind’e (1980) göre, anababalar kendi çevreleri üzerinde denetim kurabilirler ve çevrelerini istedikleri doğrultuda yapılandırarak kendi kişiliklerini oluşturabilirler. Ayrışmış ve örgütlenmiş benlik sistemleriyle hedefler belirleyebilir ve davranışlarını istedikleri şekilde yönlendirebilirler. Ancak, çocuklar olgunlaşmamış ve deneyimsiz olmaları nedeniyle dışsal etkilere açıktırlar.

Anababalar, kendi çevresini yapılandırmak konusunda deneyimsiz olan çocuklarının gelişiminde, bilerek ya da bilmeyerek belirleyici bir role sahiptirler. Dış dünya fiziksel olduğu gibi sosyal bir içerik de taşıdığından, anababalar, sosyal dünyanın standartlarını bebeklikten itibaren çocuklarına tanıtmak işlevini görürler. Doğal olarak, anababaların, bu işlevi yerine getirirken, kendi benlik yapıları ve bakış açılarından algıladıkları şekliyle dünyayı çocuklarına tanıtmaları ve çocukları için koydukları hedefleri bu temelde şekillendirmeleri beklenir. Sosyalleşme sürecinde, çocuk içgörü, eğitim ve taklit yoluyla kültürünün gerektirdiği becerileri öğrenebilmektedir ve burada anababa birincil model olarak rol oynamaktadır.

Baumrind (1967, 1972), anababanın belirli anababalık stilleri yoluyla çocuğun sosyalleşme sürecini etkilediğini ileri sürmüştür. Bu stiller çocuğu mutlak kontrol ve gözlem altına alan ve çoğunlukla otoriteryen kişilik olarak tanımlanan kişilik özelliğine sahip kimseler tarafından sergilenen yetkeci stil (authoritarian); çocuktan taleplerde bulunan ve bu taleplerin yerine getirilmesini denetleyen, ancak bu sırada çocuğa karşı sevgi ve yakınlığın da gösterildiği açıklayıcı-yetkili stil (authoritative); ve çocuktan pek bir şey talep etmediği gibi onu denetlemeyen, çocuğa sıcaklık ve ilgi içeren bir yaklaşımın sergilendiği izin verici (permissive) stillerdir. Baumrind, (1971a), okul öncesi çocuklarla yaptığı boylamsal bir araştırmada bu üç stilden çocuk üzerinde en olumlu etkiye sahip olanın açıklayıcı-yetkili anababalık stili olduğunu gözlemiştir. Özerk, içsel denetime sahip, araştırmacı, kararlı çocuklar talep ve kontrol eden, aynı zamanda sıcak, mantıklı, duyarlı anababalığın sergilendiği ailelerden gelmektedir (1967, 1971). Okul öncesi çocuklarla gerçekleştirilen bir başka çalışmasında Baumrind (1971b), uyumlu (harmonious) stil olarak adlandırılacak anababalığın da olumlu etkilerinden söz etmiştir. Bu tür anababalığın uygulandığı ailelerde denetimin hemen hemen hiç kullanılmadığı, fakat çocuğun bir şekilde

anababasının ne istediğini ve ne yapması gerektiğini sezerek bu doğrultuda davrandığı, bu ailelerdeki genel atmosferin uyumlu, demokratik ve mantığa dayalı olduğu gözlenmiştir. Uyumlu anababalık stiline sahip anababaların çocuklarında bağımsızlığı ve bireyselliği destekleyen, çocuğun çevresini zenginleştiren, reddedici veya yetkeci olmayan ve çoğunlukla yüksek eğitim düzeyine sahip kimseler olduğunu ileri sürmüştür. Öte yandan, uyumlu anababalığın çocuğun cinsiyetine bağlı bir etkisi olduğunu, kızlarda rekabeti, başarı yönelimini ve bağımsızlığı, erkeklerde ise daha çok kadınsı olarak nitelendirilen işbirlikçilik, boyun eğicilik, başarı yöneliminden yoksunluk ve bağımlılık gibi özellikleri arttırdığını göstermiştir.

Bu dört stillin yanısıra bir de "geleneksel" anne/baba stilinden söz edilmektedir (Baumrind, 1989). Bu kategorideki anababalar geleneksel cinsiyet rollerini benimsemiş olan kişilerdir; anne daha koruyucu ve izin verici, baba ise daha uzak ve yetkecidir. Genelde, çocuk açısından en iyi olanın anne ve babanın üzerinde anlaştığı standartların varolması ve bunların tutarlılıkla uygulanması olduğu belirtilmektedir. Ancak Baumrind (1989), anne ve babanın çocuk yetiştirme konusunda üzerinde anlaştıkları tek konunun "anlaşmamak" olduğu geleneksel stilin açıklayıcı-yetkili kadar olmasa da yetkeci ve kayıtsız anne/baba stilinden daha olumlu etkiye sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Genel olarak bakıldığında, bağlanma stillerinde olduğu gibi, bu stillerin altında da iki temel boyut ya da sürecin yattığı görülmektedir (Baumrind, 1971a, 1972). Bunlar, anababanın çocuğa karşı gösterdiği yakınlık, sıcaklık, kabul ve ilginin derecesi ile ilgili olan kabul/ilgi boyutu ile çocuğa uygulanan denetimin ve gözetimin düzeyi ile ilgili olan sıkı denetim/gözlem altında tutma boyutlarıdır. Anababaları yüksek düzeyde kabul edici ve ilgili olan çocukların daha güvenli, mutlu ve zihinsel yönden daha sağlıklı oldukları; anababalarından ilgi, sevgi ve kabul görmeyen

çocukların ise daha kaygılı, özdenetimlerinin ve özsayıgılarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Rothbaum ve Weisz, 1994; Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts, ve Dornbusch, 1994). Sıkı denetim ve gözetimin çocuk üzerinde uzun vadede olumsuz etkileri olduğu belirtilmiş, çocuğun anababasından korkmasına ve bu yüzden de sosyal kuralları içselleştirme ve özerklik geliştirmede sorunlar yaşamasına neden olduğu gözlenmiştir. Aşırı denetimin, çocuğun, anababasının saldırgan davranışlarını model almasına yol açtığı da bulunmuştur (Dornbusch, Ritter, Liederman, Roberts, ve Fraleigh, 1987; Weisz, Dodge, Bates, ve Pettit, 1992).

Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in önerdiği denetim ve kabul/ilgi boyutlarının çaprazlanmasından Baumrind'in kategorilerini de içeren dört anababalık stili elde etmişlerdir. Şekil 3'te de görüldüğü gibi, bu anababalık stillerinden yetkeci stilin (authoritarian) düşük düzeyde kabul/ilgi, yüksek düzeyde sıkı denetim/gözlem altında tutma davranışı içerdiği görülmektedir. Bu stili benimsemiş olan anababalar çocuklarına kurallar koyarlar ve bunlara tartışmasız uyulmasını beklerler. Bu tür anababalar, çocuklarının gerçek istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olmadıklarından onlarla olan duygusal alışverişleri de sınırlıdır. Açıklayıcı-yetkili stil (authoritative) ilginin ve denetimin dengelendiği bir stildir. Bu stilde, anababa çocuklarına kurallar koyarlar ancak bunları tartışmaya hazırdırlar ve otoritelerini genellikle iknaya dayandırır. Çocuklarını sevgi ve ilgi ile yetiştirirler. İzin verici/şımartıcı (permissive / indulgent) stilde ilgi, sevgi ve kabul yüksek düzeydedir ancak denetim ya hiç yoktur ya da oldukça düşük düzeydedir. Son olarak, izin verici/ihmalkar (permissive / neglectful) stil ne kabul ve ilgi içeren ne de denetimin sözkonusu olduğu stildir. İzin verici/ihmalkar anababalar çocuklarının istek ve ihtiyaçlarına karşı ilgisizdirler, onlarla birlikte olmaya çok az zaman ayırırlar ve duygusal yakınlık geliştirmekten kaçınırlar.

		Kabul / Duyarlılık	
		Yüksek	Düşük
Talep / Denetim	Yüksek	Açıklayıcı - yetkili	Yetkeci
	Düşük	İzin verici / şımartıcı	İzin verici / ihmalkar

Şekil 3. Anababalık Stilleri

Farklı anababalık stillerinin farklı kişilik özellikleriyle ve kişilerarası davranış örüntüleriyle ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar tarandığında açıklayıcı-yetkili anababaların çocuklarının psikolojik uyum açısından en avantajlı grubu oluşturduğu görülmektedir. Araştırmalar, bu tür ailelerden gelen çocukların daha yüksek düzeylerde özsaygı, atılganlık, sosyal gelişim ve akademik başarıya (Dornbusch ve ark., 1987; Lamborn, Mounts, Steinberg, ve Dornbusch, 1991), kendine yeterlik ve özdenetim algısına sahip olduklarını göstermektedir (Baumrind, 1971a; Maccoby ve Martin, 1983). Yetkeci ve izin verici/şımartıcı anababaların çocukları ise olumlu ve olumsuz özelliklerin bir birleşimini göstermekte; örneğin, yetkeci ortamda yetişen çocuklar yüksek düzeyde okul başarısına sahip olmakla birlikte kendine saygı ve kendine yeterlik konusunda zayıf kalabilmektedirler. Ayrıca, sürekli olarak denetime maruz kalan bu çocuklar en yüksek düzeyde psikolojik ve somatik stres belirtisi göstermektedirler (Steinberg ve arkadaşları, 1994). Klinik ortamda yürütülen

çalışmalarda da depresyon ve anksiyete belirtisi gösteren çocukların yetkeci ailelerden geldiği gözlenmiştir (Stark, Humphrey, Cook, ve Lewis, 1990). Geçmiş çalışmalar, izin verici/şımartıcı ailelerden gelen çocukların yetkeci ailelerden gelenlerin tersine okul başarılarının düşük olduğunu, ilaç ve alkol kullanmaya daha eğilimli olduklarını, arkadaş grubunun değerlerine ve onlar arasında yaygın aktivitelere yöneldiklerini, kolayca engellenme yaşayabildiklerini ve genellikle sorumsuzca davranadıklarını göstermiştir. Ancak bu çocukların açıklayıcı-yetkili anababaların çocukları gibi yüksek düzeyde kendine yeterlik ve özgüven duygusuna sahip oldukları bulunmuştur (Lamborn ve ark., 1991; Maccoby ve Martin, 1983). İzin verici/ihmalkar anababaların çocukları psikolojik uyum ve ruh sağlığı açısından en dezavantajlı grubu oluşturmaktadırlar. Bu çocukların okul başarıları, özellikle açıklayıcı ve baskıcı anababaların çocuklarınkinden daha düşük düzeydedir. Ayrıca, izin verici/ihmalkar ailelerden gelen çocukların, genel olarak suça ve alkol ve ilaç kullanmaya daha eğilimli oldukları, daha saldırganca ve sorumsuzca davranışlar sergiledikleri, duygusal yönden dalgalanmalar yaşadıkları, kendine yeterlik algılarının düşük olduğu gözlenmiştir (Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg ve arkadaşları, 1994).

Anababalık stillerine ilişkin araştırmaların çoğunda sonuç değişken olarak okul başarısı ele alınmıştır. Anababalık stillerinin okul başarısı ve özsaygı, sosyal beceri gibi psikolojik değişkenlerle ilişkisinin yönü incelendiğinde nedensel ilişkinin anababadan çocuğa doğru bir örüntü gösterdiği bulunmuştur (Steinberg, Elmen, ve Mounts, 1989; Steinberg, Lamborn, Dornbusch, ve Darling, 1992).

Bağlanma stillerinde olduğu gibi, anababalık stillerinin de zamanla pek değişmediği (McNally, Eisenberg, ve Harris, 1991; Steinberg ve arkadaşları, 1994) ve nesiller arasında benzerlik gösterdiği bulunmuştur (Walker ve Reynolds, 2000).

Holden ve Miller (1999), anababalık stillerinin farklı zamanlar, çocuklar ve ortamlar arasında benzerlik derecesini görmek amacıyla gerçekleştirdikleri bir meta analiz sonucunda, anababalık stillerinin bazı koşullarda benzer bazı koşullarda da değişken olduğunu bulmuşlardır. Bir başka deyişle, anababalık stillerinin ailenin içinde bulunduğu ortamdan ve çocukların bireysel farklılıklarından etkilendiğini, ancak çocuk yetiştirmeye ilişkin değer, tutum ve genel davranış örüntüsünün süreklilik gösterdiğini saptamışlardır. Anababalık stillerinin farklı ortamlara ve çocuklara göre değişiklik gösterebilmesini anababaların davranışlarını farklı ortamların ve / veya çocukların o anki taleplerine göre ayarlama kapasitelerinin bir göstergesi olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşle tutarlı olarak, Schaefer ve Bayley (1963), anababalık davranışlarında görece değişmezlik olmasına karşın anne davranışında baskınlık (denetim) boyutunun sıcaklık boyutuna göre değişime daha açık olduğunu bulmuşlardır. Araştırmacılar bu durumu çocukların denetim ve özerklik ihtiyaçlarının gelişim boyunca değişim göstermesi ve anababaların da zamanla bu boyutta az ya da çok çocuğun yaşına uygun davranışlar benimsemek eğiliminde olmalarıyla açıklamışlardır. Nitekim, sıkı denetim içeren anababalık boyutlarının çocuk üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalarda, yüksek düzeyde denetimin ilkökul çağındaki çocuklar üzerinde kısa vadede işlevsel olabilmekle birlikte (okul başarısı üzerinde olduğu gibi) uzun vadede olumsuz etkileri olabileceği bulunmuştur (Steinberg ve ark., 1989, 1992; Yılmaz, 2000).

Sıkı denetimin çocukluk dönemindeki kısa vadede olumlu etkileriyle ilgili olarak, örneğin, yakın ilgi ve sevgiye sıkı denetimin eşlik ettiği açıklayıcı-yetkili stilin çocukların psikolojik uyumu ve okul başarısı üzerinde olumlu etkiye sahip olması, çocuğun içsel bir denetim geliştirebilmesi ve ego kontrolü sağlayabilmesi için böyle bir denetime gereksinim duyması ile açıklanabilir. Ancak, görüldüğü gibi, ilerleyen

yaşla, aileden nispeten bağımsızlaşma, yeni roller deneme, kısaca özerklik ve kimlik kazanımının gerçekleşmesinin beklendiği ergenlik döneminde uygulanan sıkı denetim ergen tarafından sınırlandırıcı, müdahale edici olarak yorumlanabilir ve böylece çocukluktaki işlevine sahip olmayabilir. Böylece, bu yöndeki görüş ve bulgulara dayanarak, bu çalışmada, ergenlik dönemi için sıcaklık ve sevgi içeren anababalık davranışlarının ergenlerin hem bağlanma örüntüleri hem de kişilik ve davranış özellikleri ile olumlu; sıkı denetimi içeren anababalık davranışlarının ise olumsuz bir ilişkiye sahip olması beklenmektedir.

Anababalık stillerinin altında yatan kabul/ilgi ve sıkı denetim boyutlarının farklı düzeylerinin çocuk üzerindeki etkilerine genel olarak bakıldığında, yüksek düzeyde kabul ve ilginin benlik imgesi ve sosyal beceriler üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu, düşük düzeyde ilginin ise çocukta yalnızlık, içe dönüklük ve düşük özsaygı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Sıkı denetime maruz kalan çocukların genellikle kaygılı oldukları ve sosyal ilişkilerde problemler yaşadıkları, denetimin az olduğu ailelerden gelenlerin ise özdenetim eksikliğine rağmen öz yeterlik duygularının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, anababa-çocuk bağlanmasında farklı düzeylerde kaçınma ve kaygı zihinsel modellerine sahip anababaların çocukları üzerindeki etkisine benzer örüntüler göstermektedir. Bu benzerlik bağlanma ilişkisinde yaşanan kaygı ve kaçınmanın ailede çocuğa gösterilen sıcak ilgi ve denetim düzeyi ile ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

Son zamanlarda Sümer ve Güngör (1999b) tarafından Türk örneklemini üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada, bu ilişki ilk kez incelenmiş ve bağlanma ve anababalık stilleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu gösterilmiştir. Örneklemini üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bu araştırmada, genel olarak anababadan algılanan kabul ve ilginin Bartholomew ve Horowitz'in (1991) DBM'ndeki güvenli

bağlanma ile olumlu, güvensiz bağlanma türleri ile ise olumsuz ilişki gösterdiği bulunmuştur. Buna karşılık algılanan sıkı denetimin, bağlanma literatüründe, daha kaygılı oldukları ileri sürülen korkulu ve saplantılı bağlanma ile olumlu, düşük düzeyde kaygı ile betimlenen güvenli bağlanma ile olumsuz ilişkili olduğu görülmüştür. Kayıtsız bağlanma sıkı denetim boyutuyla ilişkili bulunmamıştır. Sözü edilen çalışmada, anababadan algılanan kabul ve ilginin benlik değerlendirmeleri ile olumlu, sürekli kaygı ve onaylanmama kaygısı ile olumsuz bir ilişki sergilediği, sıkı denetim boyutunun ise aynı değişkenlerle olumsuz yönde bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Çocuğun sosyalleşmesi sürecinde önemli rolü olan anababanın çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum ve davranışlarının büyük ölçüde kültüre bağımlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle aşağıda anababalık stillerinin kültürel boyutuna ilişkin görüş ve araştırmalara yer verilmektedir.

Anababalık Stillerinin Kültürel Boyutu

Kağıtçıbaşı (1970), çocuk yetiştirmede sevgi ve ilgi boyutunun her toplumda yaygın (norm) olduğunu, ancak, denetimin türü ve düzeyinin kültürden kültüre ve zaman içerisinde değişebildiğini ileri sürmüştür. Bu görüşle tutarlı olarak Fuligni (1998) Meksika, Çin ve Filipinler kökenli ergenlerin anababalarının Avrupa kökenli olanlara göre sıkı denetim içeren anababalığı daha fazla uyguladıklarını bulmuştur. Lamborn ve arkadaşlarının (1991) geniş bir örneklem üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, ABD’de en yaygın anababalık stillerinin açıklayıcı-yetkili ile izin verici/ihmkar stil oldukları görülmüştür. Türk toplumu hızlı bir sosyoekonomik değişim geçirmekte olduğundan, geleneksel ile modern ilişki örüntülerinin bir arada

olması beklenebilir. Nitekim, Türk toplumunda en yaygın anababalık stillerinin geleneksel, otoriter çocuk yetiştirme ile (yetkeci stil) çocuğu davranışlarında sınırsız olarak özgür bırakmak şeklinde tanımlanan izin verici/şımartıcı stil oldukları gözlenmiştir (Karadayı, 1994; Sümer ve Güngör, 1999). Görüldüğü gibi, her iki toplumda da en yaygın çocuk yetiştirme biçimleri birbirine zıt kutupta yer alan (bkz. Şekil 3) stillerdir. Ancak, iki toplum arasında gözlenen anababalık örüntüleri arasındaki farklılıkların Türk aile yapısındaki ve çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum ve değer sistemlerindeki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir.

Türk toplumu genel olarak, anne-çocuk ilişkisinin yoğun ve çok boyutlu olduğu (Kağıtçıbaşı, 1982; Selçuk, 1989), baba ile çocuk arasındaki ilişkinin ise daha kısıtlı olduğu, bu açıdan geleneksel anababalık türüne daha sık rastlanılması beklenen bir toplumdur. Anne ve babanın çocuk yetiştirmede üstlendikleri farklı roller dikkate alındığında, anne ya da babadan hangisinin bağlanma stilinin çocuk üzerinde daha baskın olacağı, ya da hangi durumlarda hangisinin daha ağırlık kazanacağı araştırılmaya değer bir konudur. Nitekim, güvenli ve saplantılı bağlanma stillerine sahip kişilerin annelerini kabul edici/ilgili, babalarını da denetleyici olarak algıladıkları bulunmuştur (Sümer ve Güngör, 1999b). Bu tür bir anababalık stili "geleneksel" stile yakın görünmektedir. Ancak, bu örüntü yaygın bir örüntü olduğu ve babanın otoritesi, batı kültüründeki gibi, otoriteriyen kişilikten kaynaklanmayıp geleneklere dayalı bir norm olduğu için (Kağıtçıbaşı, 1970), bu otoriteye, sevgi ve ilginin de eşlik etmesi genel olarak beklenen bir örüntüdür. Yine de söz konusu olan ergenlik dönemi olduğundan ve araştırmanın örneklemini büyük bir kentte okuyan gençlik oluşturduğundan, sıkı denetim içeren otoritenin olumsuz etkileri beklenmektedir. Sümer ve Güngör (1999b), babadan algılanan kabul ve ilginin benlik değişkenleriyle (özsaygı, benlik belirginliği) daha yüksek düzeyde ilişkili olduğunu

bulmuşlardır. Anneden algılanan kabul ve ilgi ile ise ayrılık kaygısı arasında olumsuz bir ilişki gözlenmiştir. Buradan, anne ve babanın benlik ve kişilerarası ilişkilerde ergen üzerinde farklı bir etkiye sahip olması beklenebilir. Örneğin, babaların çocuklarına daha az dokundukları ve onlara daha az sevgi gösterisinde bulundukları (Lamb, Frodi, Hwang, Frodi, ve Steinberg, 1982), anne ve babanın Yetişkin Bağlanma Görüşmesi temelinde yapılan bağlanma sınıflandırmalarının çocuklarının problemleri içselleştirme (içekapanıklık, geri çekilme, pasiflik gibi) ve dışsallaştırma (saldırganlık, kızgınlık) davranışları üzerinde farklı etkilere sahip olduğu gözlenmiştir. Annelerin YBG’ndeki tutarlılıkları ve açıklıkları içselleştirme, babalarinki de dışsallaştırma davranışlarını yordayıcı olarak bulunmuştur (Cowan, Cohn, Cowan ve Pearson, 1996). Bowlby (1969) anne ve babanın çocuğun bağlanma yaşantısındaki rolüne ilişkin olarak annelerin stres anında birincil bağlanma figürü olarak öne çıktığını, babaların ise daha çok olumlu bir duygu durumu sürerken oyun arkadaşı olarak görüldüğünü ileri sürmektedir. Annelerin bağlanma örgütlenmesinde babalara göre daha üst sıralarda ve ağırlıkla yer aldığını ileri sürmektedir. Genel olarak, babaların da anneler kadar bakım verebilecekleri ve birincil bağlanma figürü oldukları da kabul görmektedir (Bowlby, 1969; Belsky, Gilstrap, ve Rovine, 1984; Cox, Owen, Henderson, ve Margand, 1992).

Dolayısıyla, Türk toplumunda kültürel etmenlerin anababalık davranışları üzerindeki etkisine ilişkin ipuçları verebilecek olan bu araştırma, anne ve babaların davranışlarının çocuğun bağlanmasına ve kişilik özellikleri ile sosyal ilişkilerine ne şekilde yansıdığı konusuna da ışık tutacaktır. Anababa – ergen arasındaki bağlanma ve anababalık davranışları ilişkisinin hem anababalardan hem de ergenlerden alınan ölçüm yoluyla sınanacak olması da araştırmanın önemli diğer bir katkısıdır. Bu iki değişkenin birlikte ele alındığı Sümer ve Güngör’ün (1999b) çalışmasında bağlanma

ve anababalık stilleri arasındaki ilişkiler öğrencilerin algıları temelinde ele alınmış ve anababaların bağlanma örüntüleri ölçülmediği için, anababalık stillerinin bağlanma örüntülerinin anababadan ergene aktarılmasında aracı (taşıyıcı) bir rol oynayıp oynamadığı araştırılmamıştır. Benzer şekilde, bağlanmanın kuşaklararası aktarımında anababa davranışlarına yer veren nedensel yaklaşımlar da (örneğin, Steele ve Steele, 1994; van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg, 1997) anababa davranışlarına ilişkin belirgin sınıflandırmalar yapmamışlar ve görgül araştırmalarla sınıanmamışlardır. Bağlanma kuramı çerçevesinde, bağlanmanın kuşaklararası aktarımına ve bu aktarımda anababalık davranışının etkisine ilişkin bu yaklaşımlar aşağıda özetlenmektedir.

Kuşaklararası Bağlanma Örüntüleri ve Anababalık Boyutları

Bowlby'ye (1969) göre,

“...çocuklar farkında olmaksızın anababalarıyla özdeşleşme, ve böylece, kendileri anababa olduklarında kendi çocuklukları boyunca deneyimledikleri aynı davranış örüntülerini benimseme eğilimindedirler, etkileşim örüntüleri bir kuşaktan diğerine az ya da çok aynen aktarılır” (s. 323).

Bağlanmanın kuşaklararası aktarımına ilişkin bu önermeye kanıt olarak van Ijzendoorn (1995), YBG ve Yabancı Ortam deneyinin kullanıldığı toplam 854 anababa-çocuk çiftini içeren 18 çalışmayı, anababa ile çocuğun bağlanma stillerinin ne ölçüde uyuştuğunu anlamak amacıyla meta-analize tabi tutmuştur³. Meta-analiz sonucunda, güvenli (özerk) anababa-güvenli çocuk için .47'lik, kayıtsız anababa-kaçınan çocuk için .45'lik ve saplantılı anababa-kaygılı/kararsız çocuk için .42'lik

³ Bu çalışmaların çoğunda YBG yalnızca annelere uygulanmış, dört çalışmada babalar da ele alınmıştır.

korelasyon katsayılarına karşılık gelen etki genişlikleri bulunmuştur ve bu istatistiklerin bağlanma kuramının bağlanma örüntülerinin kuşaklararası aktarımı denencesini doğruladığı öne sürülmüştür. Ayrıca, çocukları doğmadan önce anababalardan alınan YBG ölçümlerini ve çocukları doğduktan sonra onların Yabancı Ortam'da gözlenmesiyle elde edilen sonuçları içeren dört araştırma da ayrı bir meta analize tabi tutulmuştur. İki meta-analizin birbirine benzer sonuçlar vermesi bağlanma örüntüsünün anababalardan çocuklarına aktarıldığı konusunda güçlü bir kanıt sunmuştur (van Ijzendoorn, 1995).

Steele ve Steele (1994) ile van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg (1997) bağlanma zihinsel modellerinin kuşaklararası aktarımında anababalık davranışlarının etkili olduğunu ileri süren nedensel modeller önermişlerdir. Steele ve Steele'in (1994), bağlanma örüntülerinin anababadan çocuğa aktarımında zihinsel temsillerin ve bu temsillerle tutarlı anababalık davranışının rolünü vurgulayan modeline göre, anababanın kendisine, başkalarına ve ilişkilere ilişkin olarak geliştirmiş olduğu zihinsel modelleri, onun, özellikle çocuğuyla ilişkisindeki beklentilerine ve davranışlarına rehberlik eder. Anababanın çocuğa yönelik bu beklenti ve davranışları çocuğun, kendisinin sevebilir ya da sevmeye değmez, bakıcılarının da ulaşılabilir ya da ulaşamaz olduğu yolundaki varsayımlarının gelişiminde etkili olur. Bu da, çocuğun "hissedilen güvenlik" düzeyini belirler. Hissedilen güvenlik düzeyi de çocuğun aile dışındaki kişilerle karşılıklı ilgiye ve desteğe dayalı ilişkiler kurma başarısını etkiler. Bu model çerçevesinde, Steele ve Steele (1994), anababaların sahip oldukları bağlanma stillerine bağlı olarak çocuklarının belirli bağlanma stilleri geliştireceklerini öne sürmüşlerdir. Onların varsayımına göre, özerk-güvenli anababaların çocukları güvenli, korkulu anababaların korkulu, kayıtsız anababaların çocukları da kaçınan türde bağlanma örüntüleri geliştirecektir.

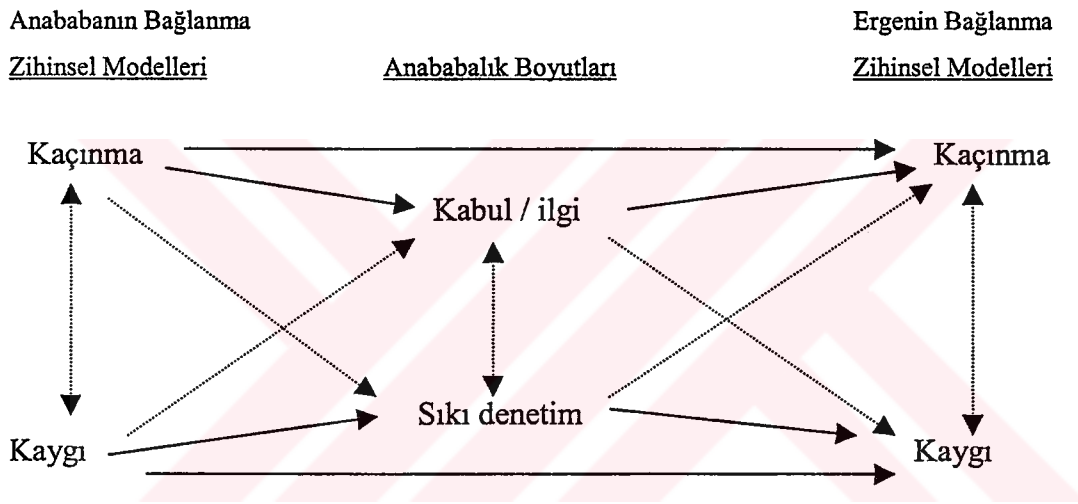
van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg (1997) da, anababanın erken yaştaki bağlanma yaşantılarının anababalık davranışları yoluyla bebeğin bağlanma yaşantılarını etkilediğini ileri sürmüşler ve bu süreçte zihinsel modellerin rolünü vurgulayan bir model geliştirmişlerdir. Bağlanmanın kuşaklararası aktarımına ilişkin benzer bir açıklama getiren bu modele göre anababanın erken bağlanma deneyimleri anababalık davranışlarını etkilemektedir. Ancak bu etki dolaylıdır; geçmiş yaşantılar mevcut zihinsel modellerin süzgecinden geçerek anababalık davranışına ve yeni bağlanma ilişkilerine rehberlik etmektedir. Mevcut zihinsel modeller sadece geçmiş yaşantılar temelinde oluşmamakta, daha sonra yaşanan ilişkilerden de etkilenmektedir. Örneğin, iyi bir dost ya da bir terapist kişi için önemli bir bağlanma figürü olabilmekte, çocukluğunu ve şimdiki deneyimlerinin olumsuz etkilerini irdelemekte güvenli üs görevi görebilmektedir. Böylece oluşan mevcut zihinsel modeller anababalık davranışını da etkileyebilmekte ve bu davranışlar çocuğun doğuştan getirdiği özelliklerle etkileşerek çocuğun bağlanma yaşantısının niteliği için belirleyici olabilmektedir.

Araştırmanın Denenceleri

Bu çalışmanın başlıca amacı bağlanmanın anababalardan çocuklarına (ergenlere) aktarımında anababalık boyutlarının aracı/taşıyıcı rolünü incelemektir. Ayrıca, geçmiş çalışmalarda birbirinden bağımsız olarak ele alınan bağlanma ve anababalık stilleri kavramları bir arada ele alınarak, bu değişkenlerin ergenin psikolojik değişkenleri ile ilişkisi araştırılacaktır.

1. Ebeveynlerin bağlanma boyutları (kaçınma ve kaygı) ve anababalık boyutları (kabul/ilgi ve sıkı denetim) ile ergenlerin bağlanma boyutları arasında güçlü

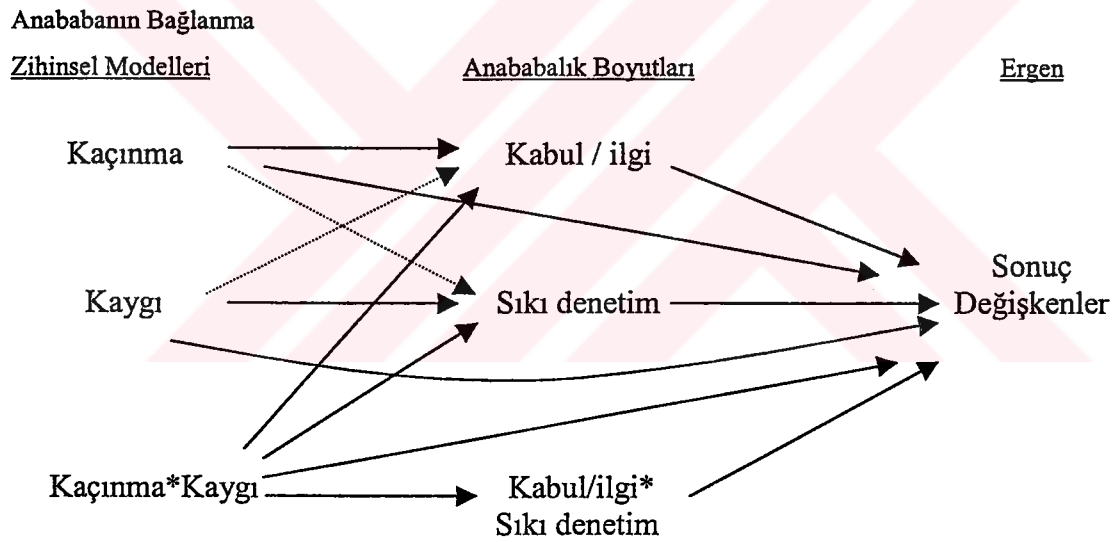
yordayıcı ilişkiler beklenmektedir. Diğer bir deyişle, ebeveynin kaçınma bağlanma boyutu, sıkı denetim anababalık boyutu ve ergenin kaygı boyutu arasında; ebeveynin kaygı bağlanma boyutu ile de kabul/ilgi anababalık boyutu ve ergenin kaçınma bağlanma boyutu arasında ise daha zayıf ilişkiler beklenmektedir. Ayrıca, Şekil 4’de gösterildiği gibi, iki anababalık boyutunun ebeveyn ile ergenlerin bağlanma boyutları arasında aracı (taşıyıcı) değişken rolü oynaması beklenmektedir.

Şekil 4. Anababanın bağlanma zihinsel modellerinin çocuklarına aktarımında anababalık stillerinin etkisine ilişkin nedensel model

2. Kültürün anababalara yüklediği anababalık rolleriyle tutarlı olarak, anne ve babalar arasında uyguladıkları anababalık boyutlarının yordayıcı gücü açısından farklılıklar beklenmektedir. Ayrıntılı bir şekilde ifade edilecek olursa; anne - ergen değişkenleri ile kabul/ilgi içeren annelik arasında güçlü, sıkı denetim içeren annelik arasında ise daha zayıf ilişkiler beklenmektedir. Baba ile ergen arasındaki ilişkilerde ise bunun tersi bir örüntü beklenmektedir.

3. Şekil 5’de özetlendiği gibi, anne ve babanın kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri ergenlerin sonuç değişkenleri (benlik değişkenleri, psikolojik belirtiler, saldırganlık, kişilerarası güven, akademik durum ve problem davranışlar) üzerinde hem doğrudan hem de anababalık boyutları aracılığıyla dolaylı ilişkiler göstermektedir. Anababaların yüksek düzeyde kaçınma ve kaygılarının ergenin sonuç değişkenleri üzerinde olumsuz etkilere sahip olması beklenmektedir. Ayrıca, kabul ve ilgi içeren anababalığın ergen için sonuç değişkenler açısından olumlu etkilere, sıkı denetim içeren anababalığın ise olumsuz etkilere sahip olması beklenmektedir.

Şekil 5. Anababanın kaygı ve kaçınma zihinsel modellerinin çocuklarının sonuç değişkenleri üzerindeki etkilerine ilişkin nedensel model

4. Bağlanma stilleri temelinde yapılan karşılaştırmalarda kaçınma ve kaygı düzeyi düşük olan güvenli bağlanma stiline sahip ergenlerin tüm sonuç değişkenler açısından en avantajlı grubu oluşturmaları beklenmektedir. Kaygı düzeyi

yüksek olan korkulu ve saplantılı stile sahip ergenlerin ise en yüksek düzeyde psikolojik belirtiler göstermesi beklenmektedir. Kayıtsız stile sahip ergenlerin özellikle benlik değışkenleri açısından güvenli stille benzeyecekleri beklenmektedir.

5. Kategorik olarak bağlanma stilleri temelinde incelendiğinde, kaçınma ve kaygı düzeyi düşük olan güvenli stile sahip anne ve babaların çocuklarının kaçınma ve kaygı düzeylerinin güvensiz stile sahip anababaların çocuklarına oranla daha düşük olması beklenmektedir. Ayrıca, anababalık boyutları açısından, güvenli stile sahip anababaların kabul /ilginin yüksek ve sıkı denetimin düşük olduğu bir anababalık, kaygı düzeyi yüksek korkulu ve saplantılı stillerin sıkı denetimin yüksek olduğu bir anababalık sergilemeleri beklenmektedir. Aşırı savunucu özelliklerle tanımlanan kayıtsız stil için sözü edilen değışkenlerle ilgili olarak zayıf bir etki beklenmektedir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın ergen örneklemi Ankara'da Ayrancı (189 kişi), Kılıçarslan (296 kişi) ve Etimesgut liselerinde (84) okuyan ve üniversiteye hazırlık amacıyla bir dersaneye devam eden (105) toplam 701 öğrenci oluşturmuştur. Anababalara gidilmeden ve veri girişine geçilmeden önce ergenlerden toplanan 701 anket tek tek incelenmiş, anketleri büyük ölçüde boş bırakmış olan veya gelişigüzel doldurduğu anlaşılan 31 ergenin verileri veri dosyasına girilmemiştir.

Araştırmanın temel amacı bağlanma stillerinin aktarımı ve anababalık stillerini incelemek olduğundan araştırmaya dahil edilecek ergenlerin seçiminde yaş, sınıf, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey gibi ölçütlere dikkat edilmemiştir.

Ergenler arasında, anketlerin ön elemesinden ve sonuçlar bölümünde ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi, çok yönlü analiz varsayımlarını karşılamadığı anlaşılan 13 deneğin de çıkarılmasından sonra geriye kalan 657 lise öğrencisi araştırmanın temel örneklemi oluşturmuştur. Bu öğrencilerin 346'sını kızlar (% 53), 300'ünü erkekler (% 46) oluşturmaktadır (11 katılımcı cinsiyetlerini belirtmemiştir). Katılımcıların 164'ü (% 25) lise 1, 253'ü (% 39) lise 2 ve 198'i de lise üçüncü sınıfa (% 30) devam etmektedir. Yaş ortalaması 16.6 olan (SS=.98) öğrenciler kendileri dahil ortalama 2.62 (SS=1.20) kardeş olduklarını belirtmişlerdir. Ergenlerin çoğu, ailelerinin ilk

çocuklarıdır (n=291, %44). İkinci çocuk olan 201 kişi (% 31), üçüncü olan 93 kişi (% 14) vardır.

Ergenler annelerinin ve babalarının eğitim düzeyini 6 basamaklı bir ölçek üzerinde işaretlemişlerdir (1=okur/yazar değil, 2=ilkokul mezunu, 3=orta okul mezunu, 4= lise mezunu, 5=üniversite mezunu, 6=üniversite üstü). Buna göre 657 ergenin annelerinin ortalama eğitim düzeyi 3.31 (SS=1.28), babaların eğitim düzeyi ise 3.92 (SS=1.18) olarak saptanmıştır. Ancak okullar temelinde ayrı ayrı gözden geçirildiğinde Ayrancı Lisesi'nde okuyan gençlerin anababalarının en yüksek düzeyde eğitime sahip olduğu (anneler için $\bar{X} = 4.10$, s=1.01; babalar için $\bar{X} = 4.68$, s=.69), bunu sırasıyla Kılıçarslan Lisesi'ne (anneler için $\bar{X} = 3.00$, s=1.21; babalar için $\bar{X} = 3.63$, s= 1.19) ve Etimesgut Lisesi'ne devam eden ergenlerin anababalarının izlediği gözlenmiştir (anneler için $\bar{X} = 2.13$, s=.76; babalar için $\bar{X} = 2.92$, s=1.01).

Ergenler, ailelerinin gelir düzeyini beş noktalı bir ölçek üzerinde (1=ortalamanın çok altında, 5=ortalamanın çok üstünde) değerlendirmişler, gelir düzeyini ortalama 3.25 olarak rapor etmişlerdir (SS=.68). Yine okullar temelinde ele alındığında, en yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin Ayrancı Lisesi'ne devam eden ergenlerin aileleri olduğu gözlenmiştir ($\bar{X} = 3.61$, s=.70). Gelir düzeyi açısından Kılıçarslan Lisesi'ne devam eden ergenlerin aileleri ikinci sırada ($\bar{X} = 3.12$, s=.58), Etimesgut Lisesi'ne devam edenlerinki de üçüncü sırada yer almışlardır ($\bar{X} = 2.95$, s=.71). Böylece, eğitim ve gelir düzeyini ölçen ölçekler temelinde ele alındığında, araştırmanın temel örneklemini oluşturan ergenlerin çoğunluğunun (okullar temelinde yapılan eğitim ve gelir düzeyi hesaplamalarına kendilerinden dersanelerde veri toplanan ergenler dahil edilmemiştir) alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyden geldiği söylenebilir (Ayrancı Lisesi üst, Kılıçarslan Lisesi orta ve Etimesgut Lisesi alt sosyoekonomik düzey). Ancak, bu ayrımın göreceli olduğu unutulmamalıdır.

Katılımcıların 216'sı (%33) araştırma sırasında, karşı cinsten biriyle romantik ilişki içinde olduğunu belirtmiştir. Dörtüzyüzyirmialtı öğrenci ise (% 65) böyle bir ilişki içinde değildirler. Romantik ilişkisi olan katılımcılar için bu ilişki ortalama 9.49 aydır (SS=12.91) devam etmektedir (Tablo 1).

Öğrencilerin ergen formunda belirttikleri adres ve telefon numaraları kullanılarak 247 anne ve 140 babaya (129 çift) ulaşılabilmiş, bu ebeveynlerden bağlanma zihinsel modellerine ve anababalık stillerine ilişkin veri toplanmıştır. Araştırmaya katılan annelerin ortalama yaşları 42.97 (SS= 5.10), eğitim düzeyleri 3.63 (SS=1.27) ve evlilik süreleri 20.78'dir (SS=4.80). Bu anneler, çalışmanın ergen örneklemindeki 138 kız (%56) ve 108 erkek (%44) öğrencinin anneleridir. Bu öğrencilerin yaş ortalaması 16.5'tir (SS=1.4). Bildirdikleri gelir düzeyi de ortalama 3.33'tür (SS=.5) ve bu değer ölçek ortalamasının üstündedir.

Araştırmaya dahil olan 137 babanın yaş ortalaması 47.25 (SS=5.08), eğitim düzeyi ortalaması 4.27 (SS=1.04) ve ortalama evlilik süreleri 20.67'dir. Bu kişiler (SS=4.22), 657 ergenden 81 kız (% 59) ve 56 erkek (%41) öğrencinin babalarıdır. Bu öğrencilerin yaş ve bildirdikleri gelir düzeyi ortalaması anneleriyle birlikte araştırmaya dahil olan ergenlerinkiyle aynıdır.

Veri Toplama Araçları

Ergen Formu (Ek 1)

Demografik Bilgiler

Anketin bu bölümünde, katılımcılardan demografik özelliklerine ilişkin bilgi istenmiştir (cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, devam ettikleri okul ve sınıf). Ayrıca, anne

ve babalarının eğitim durumlarını ve ailelerinin gelir düzeyini belirtmeleri istenmiştir (Ek 1a).

Bağlanma zihinsel boyutları ve stilleri:

Bağlanma örüntülerini ölçmek için Brennan ve arkadaşlarının (1998) Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri kullanılmıştır. Ayrıca, bu ölçeğin, Bartholomew ve Horowitz'in (1991) önerdiği DBM temelinde elde edilen benlik ve başkaları modeli ile önerildiği şekilde bir ilişki sergileyip sergilemediğini anlamak için İlişki Ölçekleri Anketi'nden yararlanılmıştır.

Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE): Bu ölçek, yetişkinlikte romantik ilişkilerdeki bağlanmayı ölçmekte kullanılan 60 ölçeğin faktör analizine tabi tutulması sonucu elde edilmiştir. Analiz sonucunda ilişkilerde “kaçınmayı” ve “kaygı”yı yansıtan ve büyük ölçüde birbirinden bağımsız olduğu düşünülen iki boyut elde edilmiştir. Her bir faktörde en yüksek faktör yüküne sahip 18'er maddenin seçilmesiyle toplam 36 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Katılımcılar bu iki boyut temelinde değerlendirilebilecekleri gibi, bu boyutlardan aldıkları puanlar kullanılarak Bartholomew ve Horowitz'in (1991) önerdiği DBM ile uygunluk gösteren ve küme (cluster) analizi ile belirlenen dört kategoriden biri içerisinde de sınıflandırılabilir. Böylece ölçekten hem boyutlar temelinde sürekli ölçüme dayalı, hem de kategorik sınıflandırma yöntemiyle iki tür ölçüm alınabilmektedir (Ek 1b).

Brennan ve arkadaşları (1998), ölçeğin, kaçınma ve kaygı boyutlarının elde edildiği kendini değerlendirmeye dayalı bütün ölçeklerden üstün olduğunu; çünkü,

öncelikle, tüm bu ölçeklerin altında yatan boyutları içerdiğini ve böylece yetişkin romantik bağlanmasındaki önemli bireysel farklılıkları ayırdedebileceğini ileri sürmektedirler. İkincisi, yüksek bir iç tutarlık içermesi ve geniş, kapsamlı bir madde havuzundan oluşturulması da ölçeğin güçlü yanını oluşturmaktadır. İki boyutun, ilk olarak Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) keşfettiği ve Yabancı Ortam'daki bebekleri üç bağlanma stilinden biri içerisinde sınıflamakta kullandıkları iki boyuta benzer olması ölçeğin önemli bir başka avantajı olarak değerlendirilmektedir. Son olarak, yazarlara göre, 18 madde ile ölçülen bağlanma boyutları bireyleri 4 kategoriden biri içerisinde sınıflamakta kullanılabilmektedir. Ayrıca yazarlar, bağlanma ile ilişkili diğer yapılarla ilişkilere bakıldığında YİYE temelinde oluşturulan bağlanma stillerinin Bartholomew ve Horowitz'in (1991) kategorik ölçümlerinden daha yüksek düzeyde varyans açıkladığını göstermişlerdir. YİYE, Sümer ve Güngör (2000) tarafından Türk üniversite öğrencileri örneklemini üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada kullanılmış, faktör örüntüsü ve DBM ile ilişkiler açısından önerilen doğrultuda bulgular elde edilmiştir. Buna karşılık, Brennan ve arkadaşlarının çalışmasıyla tutarlı bir şekilde, benlik ve ilişki değişkenlerinde YİYE kaçınma ve kaygı boyutlarının, İÖA'daki benlik ve başkaları boyutundan daha yüksek düzeyde varyans açıkladıkları bulunmuştur.

Bu araştırmada da, önerildiği gibi, varimax dönüşümlü ana bileşenler analizi sonucunda, kaçınma ve kaygının .30 ve üzerinde faktör yüküne sahip maddelerden oluşan iki güçlü faktörle temsil edildiği saptanmıştır (Tablo 2). Bu boyutlar yüksek düzeyde iç tutarlığa (alfa, kaçınma için: .81, kaygı için .84) sahip olarak bulunmuştur. Ölçekten kategorik ölçüm alabilmek amacıyla, Brennan ve arkadaşlarının önerdiği şekilde, küme analizi sonucu üretilen değerler temelinde sınıflandırmalar yapılmış ve sınıflandırmaların, DMB'dekine benzer bir örüntü sergilediği görülmüştür. Buna

göre, her iki boyuttan görece düşük puan alanlar güvenli; her iki boyuttan da yüksek puan alanlar korkulu bağlanma stiline sahip olarak sınıflandırılmışlardır. Düşük kaçınmaya yüksek düzeyde kaygının eşlik ettiği katılımcılar saplantılı; yüksek kaçınmaya düşük düzeyde kaygının eşlik ettiği kişiler de kayıtsız bağlanma stili içerisinde ele alınmışlardır. Bu örüntü, medyan temelinde gerçekleştirilen sınıflandırmayla karşılaştırılmış, katılımcıların her iki yolla da büyük ölçüde (%94) aynı bağlanma stili içerisinde yer aldığı görülmüştür. Böylece, sonraki analizlere küme analizi yoluyla yapılan sınıflandırmalar temelinde devam edilmesine karar verilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Bartholomew ve Horowitz'e (1991) göre güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stillerinin altında iki temel boyut olan benlik ve başkaları modelleri yatmaktadır. Brennan ve arkadaşları (1998), kaçınma boyutunun başkaları modeli ile, kaygının da benlik modeli ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sümer ve Güngör (2000) bu görüşlerle tutarlı bulgular elde etmişlerdir.

Bu araştırmada, kaçınma ve kaygı boyutlarının benlik ve başkaları modelleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi amacıyla katılımcılara Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından geliştirilen onsekiz maddelik İÖA uygulanmıştır⁴ (Ek 1c).

Ölçekte, bağlanma zihinsel modelleri dört bağlanma stiline ilişkin puanlardan çıkarılmaktadır. Bağlanma benlik modeli, benlik modelleri olumlu olan güvenli ve kayıtsız bağlanma stillerinin toplanıp, bu toplamdan benlik modelleri olumsuz olan korkulu ve saplantılı stillerin çıkartılmasıyla elde edilmektedir ((Güvenli+Kayıtsız)-(Korkulu+Saplantılı)). Başkaları zihinsel modeli, başkaları modeli olumlu olan

⁴ İÖA, Türk örneklemine Sümer ve Güngör (1999a) tarafından uyarlanmıştır.

güvenli ve saplantılı stillerin toplanıp, bu taplamdan, başkaları modeli olumsuz olan korkulu ve kayıtsız stillerin çıkartılmasıyla elde edilmektedir ((Güvenli+Saplantılı)-(Korkulu+Kayıtsız)). Katılımcıların dört bağlanma stilinden biri içerisinde sınıflandırılabilmeleri için de en yüksek ortalamaya sahip oldukları bağlanma stili temel alınmaktadır.

YİYE ve İÖA ile ölçülen iki ölçekteki boyutlar arasındaki ilişkiler beklendik sonuçlar vermiş; kaçınma boyutu başkaları modeli ile (örneğin, ergenler için $r = -.46$, $p < .000$), kaygı boyutu da benlik modeli ile anlamlı ve olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur ($r = -.44$, $p < .000$). Ayrıca, kaçınma ve kaygı boyutları, her üç katılımcı grubunda da birbirleriyle ilişkili bulunmamış, bu da boyutların birbirlerinden bağımsız olduğu görüşünü desteklemiştir. Ancak, benlik ve başkaları modelleri kaçınma ve kaygı boyutlarıyla olan ilişkilerinde öne sürülenin dışında sonuçlar vermiş, Benlik modeli kaçınma boyutuyla da anlamlı ilişkiler göstermiştir (ergenler için, $r = -.22$; anneler için $r = -.28$, $p < .000$, $r = -.27$, $p < .01$). Bu da, ergenin kendisinin sevillebilirliğine olan inancının sadece ilişkilerde düşük kaygıyla değil başkalarıyla yakın olma isteğiyle de ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

Özetle, kaçınma ve kaygı boyutlarında olduğu gibi doğrudan ölçülmeyip dört stilden oluşturulması, hem de bu çalışmada bu iki boyutla gösterdikleri korelasyonlar açısından öngörülenin ötesinde de sonuçlar vermiş olması nedeniyle araştırmanın temel denencelerinin sınanmasında İÖA'nın kullanılmamasına, yalnızca YİYE ile toplanan verilerden yararlanılmasına karar verilmiştir.

Anababalık stillerini ölçmede kullanılan ölçekler

a) Anababalık Stilleri Ölçeği: Ergenlere ve anababalarına uygulanan Anababalık Stilleri Ölçeği (ABSÖ), Maccoby ve Martin'in (1983) önerdiği boyutlar ile Lamborn ve arkadaşlarının (1991) çalışmaları örnek alınarak Sümer ve Güngör (1999b) tarafından geliştirilmiş ve yine aynı araştırmacılar tarafından yeni maddeler eklenerek son biçimini almış bir ölçektir. Bu süreçte, kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutlarını ölçtüğü varsayılan toplam 34'er maddeden oluşan anne ve baba altölçekleri varimax dönüşümlü ana bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Bu analizler, önce anne formu için özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın .67'sini açıklayan 8 faktörle, baba formu için ise .41'ini açıklayan 7 faktörle sonuçlanmıştır. Ayrıntılı analizler, gerçekte özdeğeri 1'in üzerinde iki faktör olduğunu göstermiştir (Ek 1d).

İki faktörlü ve varimax dönüşümlü çözümün sınındığı ana bileşenler analizi sonucunda, kabul / ilgi ve sıkı denetim / kontrol olmak üzere iki boyutu yansıtan ifadeleri içeren faktörler elde edilmiştir. Bu faktörlerin açıkladıkları toplam varyans anne formu için .41, baba formu için .43'tür. Maddeler için .30 faktör yükünün kesim noktası olarak kabul edildiği bu analiz sonucunda, anne formunda, iki maddenin iki faktöre de girmediği saptanmış; kabul / ilgi boyutunu yansıtan ve 18 maddeden oluşan birinci faktörün açıkladığı varyansın .27, özdeğerinin ise 9.19 olduğu bulunmuştur. Baba formundaki kabul / ilgi boyutunu yansıtan birinci faktör ise 19 maddeden oluşmuş, açıkladığı varyans .29, özdeğeri de 9.82 olarak gözlenmiştir.

Hem anne, hem de baba formunda sıkı denetim / kontrol boyutunu yansıtan ikinci faktörlerin açıkladıkları varyans ve özdeğerler anne formu için sırasıyla .14 ve

4.7, baba formu için ise .14 ve 4.9'dur. Bu faktörler, yine .30 faktör yükü kriter olarak alındığında, anne formunda 14, baba formunda 15 madde içermişlerdir.

Anne formunda .30'un üzerinde ve birbirine yakın faktör yüküyle her iki faktör altında da yer aldığı saptanan 4 madde çıkarılıp, faktör yükü .30'un üzerinde olan kabul / ilgi boyutundaki 16, sıkı denetim / kontrol boyutundaki 12 madde üzerinde güvenirlik analizi yapılmıştır. Her iki boyutta da madde-toplam korelasyonu en yüksek 11'er madde seçilmiştir. Böylece oluşturulan ölçeklerde alfa katsayıları, kabul / ilgi ve sıkı denetim / kontrol boyutları için anne formunda sırasıyla .86 ve .88; baba formunda .88 ve .87 olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada ergenlerden ve anababalarından aile içindeki anababalık boyutlarına ilişkin ölçüm almak amacıyla, Sümer ve Güngör'ün (1999b) geliştirdiği ve ek maddelerle son biçimini almış olan ABSÖ'nden, yukarıda anlatılan yolla çıkarılan ölçekler sunulmuştur. Böylece, hem ergenlere, hem de anne ve/veya babalarına, 11'er maddelik kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutunu içeren toplam 22 maddelik ABSÖ uygulanmıştır.

ABSÖ'de üniversite öğrencilerinden, çocukluklarındaki anababalarıyla ilişkilerini düşünmeleri ve geçmiş zamanda sunulan ifadelerle katılıp katılmama derecelerini belirtmeleri istenmiştir (örneğin, “ne zaman, ne yapmam gerektiği konusunda talimat verirdi”). Bu araştırmada, ölçekteki ifadeler katılımcılara geçmiş zamanda değil geniş zamanda sunulmuştur (örneğin, “ne zaman ne yapmam gerektiği konusunda talimat verir”). Bu değişikliğin önemli bir nedeni, anababanın çocuklarına uyguladığı anababalık stillerinin zaman boyunda görece değişmez olduğunu gösteren bulgular temelinde (Holden ve Miller, 1999), şimdiki stillerin geçmişteki uygulamaları da yansıttığının düşünülmesidir. Örneklem grubunun lise

öğrencilerinden oluşması ve bu grubun çocukluk döneminden çok uzaklaşmamış olması da dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada, ergenlere uygulanan ABSÖ'de iç tutarlılıklar, Tablo 3'de görüldüğü gibi anneden algılanan kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol boyutu için sırasıyla .91 ve .81; babadan algılanan kabul/ilgi ve sıkı denetim kontrol boyutu için ise .90 ve .79 olarak bulunmuştur. ABSÖ'den iki türlü anababalık stili ölçüm alınmaktadır: Boyutlar temelinde (kabul/ilgi ve sıkı denetim kontrol) ve kategorik temelde (iki boyutun çaprazlanmasından elde edilen dört anababalık stili). Kategorik yaklaşımda, Maccoby ve Martin'in (1983) önermesiyle tutarlı olarak, her iki boyutta da medyan değerinin üstünde puan alanlar açıklayıcı-yetkili, altında puan alanlar ise izin verici/ihmalkar anababalar olarak adlandırılmaktadırlar. Kabul/ilgi boyutunda medyanın üstünde, sıkı denetim/kontrol boyutunda medyanın altında puan alanlar izin verici/şımartıcı; kabul/ilgi boyutunda medyanın altında, sıkı denetim/kontrol boyutunda ise medyanın üzerinde puan alanlar ise yetkeci anababalık stili içerisinde sınıflandırılmaktadırlar.

Anababalık stilleri literatüründe bu tür dörtlü sınıflandırmayı kullanan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Dornbusch ve arkadaşları, 1987; Lamborn ve ark., 1991; Steinberg ve ark., 1992, 1994). Ancak, stiller ya da tipler iki boyut üzerindeki belirli "bölgeler" olduğundan, bilgi kaybını önlemek için bu çalışmada, anababalık stilleri altında yatan boyutlar ölçülecek ve incelemeler bu boyutlar temelinde yapılacaktır.

b) Anababa Tutum Ölçeği (ABTÖ): Bu çalışmada, ABSÖ ile benzer şekilde anababalık davranışlarının altında yattığı öne sürülen iki boyutu ölçen ve bu boyutlar

temelinde dört anababalık stilini oluşturmayı mümkün kılan ABTÖ, anababalık stillerini yordamakta ikinci değişken olarak kullanılmıştır (Ek 1e).

ABTÖ, Lamborn ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen, Baumrind (1971a) ve Maccoby ve Martin (1983)'ün öne sürdüğü çocuğa tepki vermede duyarlılık ve talepkarlık boyutlarını ölçmeyi amaçlayan bir ölçektir. Bu yönüyle, aslında, anababa tutumundan çok anababalık stilini (parenting style) ölçmek amacıyla tasarlanmış olan ölçek, Yılmaz (2000) tarafından Türk örneklemine uyarlama çalışmasında bir tutum ölçeği olarak adlandırılmıştır.

ABTÖ 26 madde içermektedir; bunların 18'inde katılımcılara verilen ifadelere katılma derecelerini Likert tipi ölçek üzerinde göstermeleri beklenmektedir. Son 8 madde ise hafta içinde ve sonunda dışarıya çıkmaya izin verilip verilmediğini, eğer veriliyorsa kaç kere kadar izin verildiğini; anababanın ergenin boş zamanlarında, okuldan sonra ve gece çıkacaksa nereye gittiğini ve ne yaptığını ne derece bildiğini ve bilmek için ne kadar çaba harcadığını öğrenmek üzere tasarlanmıştır. Hem geliştirme aşamasında Lamborn ve ark. (1991), hem de uyarlama çalışmasında lise örnekleminde elde edilen verilere Yılmaz (2000) tarafından faktör analizi yapılan ölçekten üç faktör elde edilmiştir: kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetim/gözlem altında tutma. Bu çalışmada da üç faktörlü çözümün denendiği varimax dönüşümlü bir faktör analizi gerçekleştirilmiş, her iki çalışmadakine büyük ölçüde benzeyen bir faktör örüntüsü elde edilmiştir (varyanslar ve özdeğerler sırasıyla, kabul/ilgi için .19 ve 4.95; özerklik için .12 ve 3.11; denetim/gözlem altında tutma için .7 ve 1.71). Bu çalışmada, anababalık stillerinin kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol değişkenlerini yordamada ABSÖ ile birlikte kullanılacak bu ölçeğin psikolojik özerklik boyutu denetim boyutu ile birleştirilmiştir çünkü, özerklik boyutunun sıkı denetim ve gözlem altında tutmayla ilgili maddeler içerdiği görülmüştür (örneğin, "kendi görüşlerini

onunla tartışmamı istemez”). Böylece, kabul/ilgi 9, denetim 17 madde ile ölçülmüştür. Denetim boyutunun içerdiği maddeler farklı sayılarda basamaklar üzerinde değerlendirmeyi gerektirdiğinden, bu maddelerden alınan puanlar, $\bar{z}$ puanlarına dönüştürülmüş ve sonraki analizler bu puanlar üzerinden yapılmıştır (iç tutarlık katsayıları (α) anneden algılanan anababalık stilleri için sırasıyla .81 ve .70; babadan algılanan anababalık stilleri için sırasıyla .84 ve .70’dir).

Anababa Tutum Ölçeği’nde de ABSÖ’de olduğu gibi iki türlü ölçüm alınabilmektedir: boyut temelinde ve kategoriler olarak. Ancak, bu ölçekten elde edilecek veriler de boyutlar temelinde ele alınacaktır.

Sonuç Değişkenler

Benlik değişkenleri

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği. Benlik saygısı Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ve Türk toplumuna Çuhadaroglu (1986) tarafından uyarlanan on maddelik Benlik Saygısı Ölçeği ile ölçülmüştür (ölçek puanı her bir denek için toplam puanın madde sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir). Çuhadaroglu (1986) ve Tuğrul (1994), ölçeğin geçerlik ve güvenirliğine ilişkin kanıtlar sunmuşlardır. Örneğin, Tuğrul’un (1994) çalışmasında iç tutarlık .76 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada denekler değerlendirmelerini 4 basamaklı ölçekler üzerinde yapmışlardır (1=hiç katılmıyorum, 4=tamamen katılıyorum). Ölçeğin iç tutarlığı .85’dir (örnek madde: “kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim”) (Ek 1f).

Benlik Belirginliği Ölçeği. Benlik Belirginliği Ölçeği, kişilerin benlik

kavramlarına ilişkin inançlarının ne ölçüde açık ve kesin bir bilgiye dayandığı, ne derece güvenle tanımlandığı, bunların kendi içinde ne derece tutarlı ve zaman içinde kararlı olduğunu belirlemek amacı ile Campbell, Trapnell, Heine, Katz, Lavallee, ve Lehman (1996) tarafından geliştirilmiştir. Oniki maddeden oluşan ölçek Sümer ve Güngör (1999a) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve iç tutarlık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Denekler örneğin, “genelde, kim ve ne olduğum konusundaki görüşüm açıktır” maddeleri 4 basamaklı ölçekler üzerinde değerlendirmişlerdir (1=bu ifade beni hiç tanımlamıyor, 7=bu ifade beni tam olarak tanımlıyor). Benlik belirginliği puanı herbir denek için toplam ölçek puanının madde sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır. Bu çalışmada, benlik belirginliği, madde-toplam korelasyonu görece düşük olan “kişiliğimin farklı yönleri arasında pek çelişki yoktur” ifadesinin çıkarılmasıyla, geri kalan 11 madde ile ölçülmüş, iç tutarlık .80 olarak bulunmuştur.

(Ek 1g)

Psikolojik belirtiler

Somatizasyon, depresyon, kaygı ve düşmanlık: Bağlanma stilleri ve anababalık stillerinin ergen üzerinde bazı belirtiler açısından etkisini anlayabilmek için çeşitli psikolojik belirtileri taramak amacıyla kullanılan Kısa Semptom Envanteri'nin somatizasyon, depresyon, kaygı ve düşmanlık altölçekleri uygulanmıştır. Derogatis (1992) tarafından geliştirilen ve Şahin ve Durak (1994) tarafından Türk örneklemine uyarlanan ölçeğin, yüksek düzeyde güvenilirlik (örn., tüm ölçek için iç tutarlık .95) ve geçerliğe sahip olduğu bildirilmiştir. Ölçekte, katılımcılardan her bir belirtinin son bir haftadır kendilerinde ne kadar olduğunu 4 basamaklı ölçekler üzerinde

değerlendirmeleri beklenmektedir (1=hiç yok, 4=çok fazla var). Her bir altölçekten alınan puanların ortalaması hesaplanmakta, yüksek puanlar bireyde belirtilerin sıklığına işaret etmektedir. Bu araştırmada, alfa katsayıları dört altölçek için .76 ile .83 arasında değişmiştir. (Ek 1h)

Fiziksel saldırganlık. Bu değişken, Buss ve Perry'nin (1992) geliştirdiği Saldırganlık Ölçeği'nin fiziksel saldırganlığı ölçen 5 maddesi kullanılarak ölçülmüştür. Orijinal fiziksel saldırganlık altölçeğinde 9 madde bulunmaktadır. Bu araştırma için, araştırmacıların rapor ettiği faktör analizi sonucuna göre bu altölçekte en yüksek faktör yükü ile yer alan 5 madde seçilmiştir. Daha sonra ölçek maddeleri Türkçe'ye çevrilmiştir. (Ek 1i)

Bu araştırmada katılımcılardan verilen ifadelerin kendileri için ne derece doğru olduğunu dört basamaklı ölçekler üzerinde göstermeleri beklenmiştir (1=hiç doğru değil, 4= çok doğru). Her bir katılımcının fiziksel saldırganlık (örn., “arada bir başka birisine vurma isteğimi kontrol edemem”) puanı aldıkları toplam puanın madde sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir. Böylece alınan puanlar 1 ile 4 arasında değişmektedir. Alfa, .73 olarak bulunmuştur

Akademik Değişkenler

Ergenlerin akademik başarılarını ve okula devamlarını ölçmek için, bir önceki döneme ait not ortalamalarını ve okula devam etmedikleri gün sayısını belirtmeleri istenmiştir. Bir lisede, okul idaresinden araştırmaya katılan öğrencilerin devamsızlıklarını gösteren çizelge sağlanabilmiş, öğrencilerin bildirdiği ve okul idaresinin çizelgesinde görülen devamsızlıkların birbiriyle büyük oranda tutarlı

olduğu görülmüştür. Bu liseden araştırmaya katılan ergenlerin devamsızlık ölçümü için okul idaresinden alınan sayılar kullanılmıştır. (Ek 1a)

Problem davranışlar.

Ayrıca, öğrencilere okul asma, alkollü içki ve sigara içme sıklıklarını göstermeleri için 4 basamaklı ölçekler sunulmuştur (1= hiçbir zaman, 4=çok sık). (Ek 1j)⁵

⁵ Araştırmanın temel örneklemini oluşturan ergenlere uygulanacak olan anket formunun içerdiği ölçek ve ifadeler hakkında geri bildirim almak ve böylece, asıl örneklem grubuna uygulanışı sırasında çıkabilecek sorunları önceden görebilmek amacıyla, öncelikle ölçekler 10 lise öğrencisine uygulanmıştır. Bu geri bildirimler doğrultusunda asıl çalışmadaki uygulama öncesinde katılımcılara, “ölçekleri doldururken, bazı ifadelerin tekrarlandığı izlenimine kapılabilirsiniz; ancak, önemli olan her bir ifadeyi dikkatlice okuyup, sizin için doğru olan cevabı vermenizdir” şeklinde bir yönerge daha verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, anababalık stili ölçeklerinden Yılmaz (2000) tarafından uyarlama çalışması yapılan ölçekteki “ders çalışırken gerektiğinde yardım eder” cümlesine “(bildiği konularda)” ifadesi eklenmiştir.

Bağlanma örüntüleri ve anababalık boyutları

Ergenlere uygulanan YİYE, anababaların bağlanma zihinsel modellerini ve stillerini ölçmek için de kullanılmıştır. Anababalık stilleri ölçümleri için de yine çocuklarına uygulanan ABSÖ ve ABTÖ kullanılmıştır. Ancak, ergen formunda anababalık stilleri ölçeklerinde yer alan ifadeler, anababa formunda, anne ve babaların halihazırda uyguladıkları anababalık stillerini değerlendirebilmeleri amacıyla yeniden yazılmış ve uygun biçimde değiştirilmiştir. Böylece, örneğin, ergen formunda ABSÖ'deki “benimle sık sık rahatlatıcı bir şekilde konuşur” ifadesi anababa formunda “çocuğumla sık sık onu rahatlatıcı bir şekilde konuşurum” şeklinde değiştirilmiştir (Ek 2a ve 2b).

ABSÖ ve ABTÖ ifadelerinin anababalardan elde edilen veriler temelinde faktör yapılarını ve orijinal ölçeklerle uyumluluğunu anlamak amacıyla yürütülen faktör analizi sonuçları aşağıda sunulmaktadır.

ABSÖ faktör analizi:

ABSÖ'de 22 madde üzerinde yapılan varimax dönüşümlü faktör analizleri hem anne hem de babalar için özdeğeri 1'in üzerinde olan ve anne formunda varyansın .57'sini, baba formunda ise .58'ini açıklayan dört faktörle sonuçlanmıştır. Ancak ayrıntılı analizler iki faktörlü çözümün uygun olduğunu göstermiştir. İki faktörlü çözümde orijinal ölçekle büyük ölçüde benzerlik gösteren ve kabul/ilgi ile sıkı denetimi yansıttığı düşünülen, toplam varyansın .46'sını açıklayan faktörler elde edilmiştir. Anne formunda kabul / ilgi boyutunun özdeğeri 6.78, açıkladığı varyans

.31; sıkı denetim boyutunun özdeğeri 3.34, açıkladığı varyans .15'tir. Orijinal ölçekte kabul / ilgi boyutunda bulunan 10. maddenin ("benim düşüncelerime ters gelen bir şey yaptığında onu suçlamam") .30'un üzerinde faktör yüküyle her iki boyut altında da yer aldığı görülmüştür.

Baba formunda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kabul / ilgi boyutunun özdeğeri 6.74, açıkladığı varyans .31; sıkı denetim boyutunun özdeğeri 3.34, açıkladığı varyans.15'tir. Orijinal ölçekten tek farklılık 10. maddenin baba formunda sıkı denetim boyutu altında çıkmış olmasıdır. Genel olarak ele alındığında ise, ergen örnekleme için geliştirilmiş olan ABSÖ'nün anababalardan anababalık boyutlarına ilişkin bilgi edinmek amacıyla da kullanılabileceği anlaşılmaktadır.

ABTÖ faktör analizi:

Anababalardan toplanan ABTÖ ölçümleri üzerinde yürütülen faktör analizi ilk aşamada anne formu için özdeğeri 1'in üzerinde olan ve varyansın .60'ını açıklayan 8 faktörle, baba formu içinse özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın .67'sini açıklayan 9 faktörle sonuçlanmıştır. Bu ölçekte de iki faktörlü çözümün en uygun faktörleri ürettiği görülmüş ve orijinal ölçekle büyük ölçüde benzerlik gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Hem anne hem de baba formunda varyansın .28'ini açıklayan bu faktörlerin kabul/ilgi ve sıkı denetim boyutlarını yansıttığı görülmüştür. Anne formunda sıkı denetim boyutunun özdeğeri 4.1, açıkladığı varyans .16; kabul/ilgi boyutunun özdeğeri 3.02, açıkladığı varyans .12'dir. Ergen formunda kabul/ilgi boyutunda bulunan 12. maddenin ("istediği konularda tek başına karar vermesine izin veririm") anne formunda sıkı denetim boyutu altında yer aldığı, ergen formunda sıkı denetim boyutunda bulunan ergenin okuldan sonra ve geceleri çıktığında nereye

gittiği ve boş zamanlarında ne yaptığına ilişkin bilgi düzeyini ölçen ifadelerin de anne formunda kabul/ilgi boyutu altında yer aldığı görülmüştür.

Baba formunda ise kabul/ilgi boyutunun özdeğerinin 4.4, açıkladığı varyansın .17; sıkı denetim boyutunun ise özdeğerinin 3.0, açıkladığı varyansın .11 olduğu saptanmıştır. Ergen formundan farklı olarak, ergenin boş zamanlarında ve okuldan sonra ne yaptığına ilişkin bilgi edinme çabasını ve bilgi düzeyini ölçen soruların sıkı denetim boyutunda değil, kabul / ilgi boyutunda yer aldığı görülmüştür. Ergenin geceleri çıktığında nereye gittiğine ilişkin bilgi düzeyi ise hiçbir faktöre girmemiştir. Böylece, ergenin sıkı denetimin göstergesi olarak algıladığı bu davranışların babalar için ilgi ifadesi olabildiği anlaşılmaktadır.

Anababalardan alınan ABSÖ ve ABTÖ verilerinin büyük ölçüde ergen formlarındaki boyutlara benzer faktör yapıları ürettiği gözönüne alınarak ve ergen formuyla uygunluk göstermesi açısından, anababalardan elde edilen verilerden anababalık boyutlarını oluşturmada ergen formundaki maddeler kullanılmıştır. Tablo 3'de anne ve babaların her iki anababalık stilleri ölçeğinden elde edilen alfa katsayıları sunulmaktadır. Anneler için kabul / ilgi boyutu alfaları ABSÖ ve ABTÖ için sırasıyla .79 ve .75'dir. Sıkı denetim/gözlem altında tutma boyutu için ise bu değerler iki ölçek için sırasıyla .78 ve .71'dir.

Babalar için elde edilen alfa katsayıları kabul / ilgi boyutu için ABSÖ ve ABTÖ'de sırasıyla .85 ve .79'dur. Bu değerler sıkı denetim/gözlem altında tutma boyutu için .80 ve .62'dir.

İşlem

Araştırmacı tarafından üç lisede öğrencilere “Aile içi ilişkiler envanteri” başlıklı bir anket formu sunulmuş ve öğrencilerden “aile içi etkileşimin ergen üzerindeki etkileri”ni konu alan bu araştırmaya anketleri doldurmak yoluyla katılmaları istenmiştir. Anket formunda adları ve soyadları, anne ve babalarının adı, adresleri ve varsa telefon numaraları sorulmuştur. Bu bilgilerin yalnızca, benzer anketlerin anne ve babalarına da uygulanabilmesi için ve böylece, anababa ve ergenlerden toplanan verilerin bilgisayar ortamında istatistiksel olarak eşleştirilebilebilmesi için kullanılacağı hem sözel hem de yazılı yönerge ile belirtilmiştir. Katılımcıların anketleri doldurmaları ortalama 40 dakika sürmüştür.

Daha sonra, araştırmanın amacı ve genel yönergeler konusunda kendilerine bilgi verilen bir grup psikoloji ve sosyoloji bölümü öğrenci ve mezunu ve araştırmacının kendisi, araştırmanın örneklemini oluşturan 670 öğrenciden anket formuna adreslerini ve telefon numaralarını yazmış olan 562⁶’sinin⁶ ailesini önceden randevu almak ya da evlerine gidip kendilerini ve araştırmanın amacını –ergenlere tanıtıldığı şekilde- tanıtmak yoluyla ziyaret etmişlerdir. Bu yolla ulaşılabilen yaklaşık 400 anababadan 247 anne ve 137 baba (129 çift) araştırmaya katılmayı kabul etmiştir.

⁶ Telefon numarası ve adreslerini yazan 562 ve yazmayan 95 öğrencinin temel değişkenler açısından ortalamaları arasında fark olup olmadığı tek yönlü anovalar yoluyla sınanmıştır. Kaçınma, somatizasyon, düşmanlık ve okul asma değişkenlerinde birinci grup; özsaygı, benlik belirginliği ve not ortalaması değişkenlerinde de ikinci grubun daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmüştür ($p<.05$). Ancak karşılaştırılan gruplar farklı sayıda katılımcı içerdiğinden sonuçların yorumlanması zorlaşmaktadır.

Anababaların yönergeleri hem yazılı olarak okumaları sağlanmış, hem de kendilerine anket formlarını ayrı ayrı doldurmalarının, eşlerini olası bir etki altında bırakmamak için anket ve sorular hakkında yüksek sesle yorum yapmamalarının araştırma açısından önemi hatırlatılmıştır (anketörler anababanın yanında oldukları halde bu şekilde davranan ve eşlerine cevaplarını kendilerine söylemeleri konusunda baskı yapan kimseler mevcuttu). Gerektiğinde yönergeler kendilerine tekrar hatırlatılarak cevaplarının aile üyelerinin bilgisine sunulmayacağı konusu önemle vurgulanmıştır. Okuma-yazma bilmeyen az sayıdaki anne ve babaya ise anketler anketörler tarafından okunmak yoluyla uygulanmıştır. Anababaların anket formlarını doldurmaları 20 dakika ile bir buçuk saat arasında sürmüştür.

BÖLÜM III

BULGULAR

Altıyüzyetmiş lise öğrencisi; 247 anne ve 137 babadan toplanan veriler SPSS programı kullanılarak bilgisayara girilmiştir. Verilerin girişi kontrol edildikten sonra gözlenen yanlışlıklar, anketlerle karşılaştırma yoluyla düzeltilmiştir. Veri girişinin doğruluğundan emin olunduktan sonra araştırmanın temel değişkenleri [özsayı, benlik belirginliği, fiziksel saldırganlık, KSE altölçeklerinden somatizasyon, depresyon, kaygı ve düşmanlık; kaçınma ve kaygı (YİYE), kabul/ilgi ve denetim (ABSÖ ve ABTÖ)] ve bu değişkenlerden alınan puanların dağılımının çok değişkenli analiz varsayımlarını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir.

Değişkenlerin dağılımında önce tepe ve kuyruk değerleri incelenmiş ve değişkenlerin tek yönlü aşırı değer taşıyıp taşımadıklarına bakılmıştır. Ergen formunda her iki anababalık stili ölçeğinde anneden, ABTÖ’de ise babadan algılanan kabul/ilgide ve başkalarına duygusal dayanmada, son olarak da anne formunda ABSÖ ile ölçülen kabul/ilgide toplam 12 katılımcının aşırı düşük z puanına sahip olduğu, bir başka deyişle tek yönlü aşırı değer taşıdığı bulunmuştur. Mahalanobis aralığı yoluyla 1 kişinin de çok yönlü aşırı değere sahip olduğu görülmüştür. Bu deneklerin (anne/babaları veya çocukları ile birlikte) çıkarılmasından sonra geriye kalan 657 ergen, 246 anne ve 137 baba ile analizlere devam edilmiştir.

Temel Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Tablo 3’de araştırmanın temel değişkenlerine ait betimleyici istatistikler sunulmaktadır. Üç katılımcı grubundan (ergenler, anneler ve babalar) alınan kaçınma ve kaygı ölçümlerinden özellikle kaygı puanlarının ortalamasının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir (örneğin, ergenler için $\bar{X} = 2.46$, $s = .47$). Ergenlerin, annelerin ve babaların kaygılı bağlanma ortalamaları kaçınmacı bağlanma ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir (ergenler için $t(656) = -11.17$, $p < .000$; anneler için $t(245) = -12.64$, $p < .000$; ve babalar için $t(136) = -8.31$, $p < .000$). Ergenlerin algıladığı ve anababalardan alınan kabul/ilgi boyutu ortalamaların üzerindedir, ancak sıkı denetim boyutunun ortalamalarına bakıldığında bunların da genel olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Tüm ölçeklerde ergenlerin annelerini babalarından daha kabul edici/ilgi gösterici olarak algıladıkları (örneğin, ABSÖ’de annelerden algılanan kabul/ilgi için $\bar{X} = 3.10$, $s = .60$; babalardan algılanan kabul/ilgi için $\bar{X} = 2.85$, $s = .64$, $t(656) = 11.39$, $p < .000$), anne ve babaların değerlendirmelerinin de bununla tutarlı olduğu görülmektedir (örneğin ABSÖ’de annelerin kabul/ilgisi için $\bar{X} = 3.35$, $s = .39$; babaların kabul/ilgisi için $\bar{X} = 3.15$, $s = .41$, $t(128) = 5.11$, $p < .000$).

Sonuç değişkenler açısından ise normal örneklemeler üzerinde yapılan diğer çalışmalarla tutarlı olarak ergenlerin genel olarak özsaygılarının ve benlik kavramı belirginliklerinin yüksek (ortalamalar sırasıyla 3.01 ve 2.84), psikolojik belirti düzeylerinin (somatizasyon, depresyon, kaygı ve düşmanlık) düşük olduğu, ancak fiziksel saldırganlık açısından (2.47) görece yüksek ortalamalara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Problem davranışların sıklığı ise genel olarak düşüktür. Ergenlerin,

ayrıca, akademik başarılarının da ortalama puanın üzerinde olduğu görülmektedir (3.25).

Araştırmanın asıl örneklem grubunu oluşturan 657 ergenden anneleri ve babaları araştırmaya dahil olanlar ve olmayanlar arasında temel değişkenler arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Sonuç olarak, her üç katılımcı grubunda özellikle kaygı bağlanma zihinsel modeli ortalamaları yüksektir. Alınan ve algılanan kabul/ilgi düzeyi de hem kendi başına hem de alınan ve algılanan sıkı denetime oranla yüksektir. Ergenlerin kişilik ve davranış özellikleri açısından, genel olarak “normal” örneklem gruplarında beklenen bir örüntü sergiledikleri görülmektedir. Ancak, bağlanma ve anababalık değişkenlerinde standart sapmaların görece yüksek olması örneklemin kısmen heterojen olduğunu göstermektedir.

Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Tablo 4, 5 ve 6’da, ergenlerden ve anababalardan alınan temel değişkenler arasındaki korelasyonlar sunulmaktadır. Ergenler üzerinde yapılan analizlerde ergenin cinsiyetinin kontrol edildiği ve edilmediği durumdaki korelasyonlar hesaplanmıştır ve genel olarak bu korelasyonların birbirlerinden anlamlılığı etkileyecek düzeyde farklı olmadıkları görülmektedir.

Ergenlerle ilgili korelasyon sonuçları

Kaçınma ve kaygı boyutlarıyla ilgili olarak, Tablo 4’de görüldüğü gibi, ergenlerin kaçınma ve kaygı düzeylerinin, bu boyutların birbirlerinden bağımsız

olduğu görüşünü doğrular şekilde iki değişken arasında anlamlı ilişkiler olmadığı gözlenmiştir.

Anababaların bağlanma boyutları ile ergeninkiler arasında, beklentilerin aksine, anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. Yalnız, kısmi olmayan korelasyon katsayıları incelendiğinde, beklendiği gibi, annenin kaçınma düzeyi ile ergeninki arasında olumlu yönde anlamlı ilişki bulunduğu görülmektedir ($r=.12$, $p<.05$).

Ergenler üzerinde, farklı yöntemlerle ölçülen aynı anababalık boyutları güçlü ve anlamlı ilişkiler göstermişlerdir (örneğin, ABSÖ kabul/ilgi ile ABTÖ kabul ilgi arasında $r=.78$, $p<.000$). Ayrıca, aynı anababalık boyutunun anne ve ergenlerle baba ve ergenler arasındaki korelasyonları da anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (örneğin, ergen ve babalar arasında ABTÖ sıkı denetim için $r=.42$, $p<.000$).

Ergenlerin hem kaçınma hem de kaygı puanları, Tablo 4'den de anlaşılacağı gibi her iki anababalık stilleri ölçeğinde de, anababalarından algıladıkları kabul ve ilgi ile olumsuz, sıkı denetim ile olumlu ve anlamlı korelasyonlara sahiptir (örneğin, kaçınma ile ABSÖ anneden kabul/ilgi arasında $r=-.25$, $p<.000$; kaygı ile ABTÖ babadan sıkı denetim arasında $r=.15$, $p<.000$). Anlamlılık düzeyleri açısından genel olarak fark bulunmamasına karşın, korelasyon değerlerinden ergenlerin kaçınma düzeylerinin anababadan algılanan kabul ve ilgi ile, kaygı düzeyinin ise sıkı denetim ile ilişkilerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Tablo 5'de görüldüğü gibi, ergenin kaçınma düzeyi kabul / ilgi ile olumsuz, sıkı denetimle ise olumlu bir ilişki göstermiştir. Özetle, ergenin kaçınma ve kaygı düzeyi anababadan algılanan kabul ve ilgi arttıkça düşmekte, sıkı denetim algısıyla birlikte de yükselmektedir.

Ergenler için, hem bağlanma hem de anababalık boyutları sonuç değişkenlerle beklendik yönde ve genel olarak orta düzeyde bir güçte ilişkili bulunmuştur. Ergenin kaçınma ve kaygı düzeyleri benlik değişkenleri ile olumsuz ve anlamlı yönde

ilişkilidir. Buna göre, kaçınma ve kaygı düzeyi arttıkça, özsaygı ve benlik kavramı belirginliği düzeyi azalmaktadır (örneğin, kaçınma ile özsaygı arasında $r = -.28$, $p < .01$; kaygı ile benlik belirginliği arasında ($r = -.39$, $p < .000$)). Ergenin kaygı düzeyinin psikolojik belirtilerle ve fiziksel saldırganlıkla olumlu korelasyonları bulunmuştur (örneğin, kaygı ve depresyon ilişkisi için ($r = .42$, $p < .000$)). Kaçınma düzeyi ise içki içme sıklığı ve akademik başarı notu ile olumsuz ve anlamlı ilişkilere sahiptir (korelasyonlar içki içme ve not ortalaması için sırasıyla $r = -.20$ ve $r = -.13$, $p < .01$). Böylece, genel olarak, kaçınma ve kaygı düzeyi arttıkça ergenin özsaygısının ve benlik belirginliğinin azaldığı görülmektedir. Kaygı düzeyi özellikle kaygı ve depresyon gibi psikolojik belirtilerle ilişkilidir. Kaçınma düzeyi yüksek olanların ise akademik başarı notlarının düşük olduğu bulunmuştur.

Anababalık boyutlarının sonuç değişkenlerle ilişkisi açısından, Tablo 4 ve 5’de görüldüğü gibi, özellikle ergenin anababasından algıladığı anababalık boyutlarının onun kişilik ve davranış özellikleriyle anlamlı ilişkileri olduğu bulunmuştur. Genel olarak, ergenin anne ve babasından algıladığı kabul ve ilgi arttıkça özsaygı ve benlik belirginliği de artmakta, psikolojik belirti ve problem davranış sıklığı azalmaktadır. Anne ve babadan alınan ölçümler temelinde ise (Tablo 5), anababanın sıkı denetimi özellikle fiziksel saldırganlıkla yüksek ve olumlu bir ilişki sergilemiştir (örneğin, anne ABTÖ ile korelasyon $r = .20$ ve baba ABTÖ ile korelasyon $r = .24$, $p < .01$). Diğer taraftan, annenin ve babanın denetimi sıkılaştıkça ergenin içki içme olasılığı azalmaktadır (anne ABTÖ için $r = -.27$, $p < .000$ ve baba ABTÖ için $r = -.30$, $p < .000$). Ayrıca, babanın sıkı denetimi ile çocuğun kaygı (KSE) düzeyi arasında olumlu bir korelasyon vardır ($r = .17$, $p < .05$). Buna göre, babanın denetimi ne kadar sıkıysa ergen o kadar kaygı yaşamaktadır.

Ergenlerin sonuç değişkenler açısından gösterdikleri korelasyonlar da beklendik yöndedir. Örneğin, benlik değişkenleri kendi aralarında yüksek düzeyde olumlu ilişki göstermişlerdir (özsaygı ve benlik belirginliği arasında $r=.49$, $p<.000$). Benzer şekilde, psikolojik belirtilerin kendi aralarındaki ilişkileri de oldukça yüksek düzeyde ve olumlu yöndedir (örneğin, depresyon ve düşmanlık arasında $r=.59$, $p<.000$). Ayrıca, problem davranışlar arasında da anlamlı korelasyonlar gözlenmektedir. Buna göre, örneğin, devamsızlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin içki ve sigara içme sıklığı da yüksektir (sırasıyla $r=.30$ ve $r=.39$, $p<.000$). Diğer yandan, özsaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin psikolojik belirtilerinin düşük düzeyde olduğu (örneğin depresyon düzeyiyle $r=-.42$, $p<.000$), not ortalamalarının ise yüksek olduğu görülmektedir ($r=.26$, $p<.000$).

Tablo 5’de görüldüğü gibi, anababalarla çocuklarının anababalık boyutları açısından birbirleriyle olan korelasyonlarının anlamlı ve güçlü olduğu görülmektedir. Aynı boyuta ilişkin olarak hem aynı ölçekte hem de farklı ölçekler arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Özellikle, anneden alınan ve ergenin algıladığı annelik boyutları arasında tutarlı ilişkiler gözlenmektedir. Örneğin, ABSÖ’de anneden algılanan ve alınan kabul / ilgi boyutları arasında .31’lik, ABTÖ ölçeğinde anneden alınan ve algılanan sıkı denetim boyutları arasında .43’lük bir anlamlı ilişki mevcuttur ($p<.000$). Benzer şekilde, babadan alınan ve algılanan kabul/ilgi boyutları arasındaki korelasyonlar ABSÖ’de .32, ABTÖ’de .31’dir ($p<.000$).

Bunun yanı sıra, farklı ölçeklerden aynı boyutlara ilişkin ölçüm alındığı durumlarda da anne ile ergen ve baba ile ergen arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Örneğin, ABSÖ’de anneden alınan ve ABTÖ’de anneden algılanan kabul / ilgi boyutları arasındaki korelasyon katsayısı .29’dur ($p<.000$). Benzer şekilde, babalık boyutlarına ilişkin olarak, örneğin ABSÖ’de babadan alınan sıkı denetim ölçümü ile

ABTÖ’de babadan algılanan sıkı denetim boyutu arasındaki ilişkinin derecesi .31’dir ($p<.000$). Bu sonuçlar toplu olarak ele alındığında, aile içindeki anababalık uygulamalarının ergenler ve anababaları tarafından benzer şekilde algılandığı anlaşılmaktadır.

Annelerle ilgili korelasyonlar

Tablo 6’da görüldüğü gibi ergenler ve babaların tersine annelerin kaçınma ve kaygı bağlanma boyutları arasında, anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($r=.17$, $p<.01$). Bu da anneler için bu boyutların önerildiği gibi bağımsız olmayabileceğini, kaçınma düzeyleri yüksek olan annelerin bağlanma ilişkilerinde kaygı da taşıyabildiklerini göstermiştir.

Tablo 6’da, anne ve babalardan alınan ölçümler arasındaki katsayılar sunulmaktadır. Annenin kaçınma düzeyiyle babanın kaçınma düzeyi arasında ($r=.41$, $p<.000$) ve annenin kaygısıyla babanın kaygısı arasında anlamlı ve olumlu ilişkiler gözlenmiştir ($r=.21$, $p<.05$). Buna göre, bağlanma ilişkilerinde kaçınmacı ya da kaygılı olan insanların kendileri gibi kaçınmacı ya da kaygılı kimselerle evli oldukları anlaşılmaktadır.

Annelerin kaçınma düzeyi, beklendiği gibi, çocuklarına gösterdikleri kabul/ilgi ile olumsuz yönde ve anlamlı ilişkilidir (örneğin, ABSÖ kabul /ilgi için $r=-.35$, $p<.000$). Kaygı düzeyi yüksek olan annelerin de daha sıkı bir denetim uyguladıkları görünmektedir (örneğin, ABTÖ sıkı denetim için $r=.26$, $p<.000$).

Anne ve babaların uyguladıkları anababalık boyutları açısından benzerlik dereceleri incelendiğinde, anneler ve babaların birbiriyle anlamlı ve olumlu düzeyde korelasyon gösterir şekilde kabul/ilgi ve sıkı denetim uyguladıkları bulunmuştur.

Kabul/ilgi düzeyi yüksek olan annelerin eşlerinin de çocuklarına karşı kabul/ilgi düzeyleri yüksektir (örneğin, ABSÖ için, $r=.36$, $p<.000$). Aynı durum sıkı denetim boyutu için de geçerlidir. Örneğin, ABTÖ sıkı denetim için bu korelasyon $r=.42$, $p<.000$). Bu sonuçlar, anne ve babanın aile içinde birbirleriyle tutarlı anababalık stilleri sergilediklerine işaret etmektedir.

Anneler için, tüm anababalık ölçeklerinde, uyguladıkları anababalık boyutları arasında anlamlı ve olumsuz ilişkiler bulunmuştur (örneğin, ABSÖ kabul/ilgi ile sıkı denetim arasında $r= -.32$, $p<.000$). Buna göre, çocuklarına karşı kabul ve ilgisi yüksek olan annelerin daha az denetleyici oldukları görülmektedir.

Babalarla ilgili korelasyonlar

Babaların kaçınma ve kaygı bağlanma boyutları arasındaki ilişkiler ergende olduğu gibi birbirinden bağımsızdır. Annelerde olduğu gibi, kaçınma boyutu kabul/ilgi içeren anababalıkla, kaygı boyutu ise sıkı denetim içeren anababalıkla ilişkili bulunmuştur (örneğin, kaçınma ile ABSÖ kabul/ilgi arasında $r= -.35$, $p<.000$; kaygı ile ABSÖ sıkı denetim arasında $r= .26$, $p<.01$). Bu sonuçlar, kaçınma düzeyi yüksek olan babaların çocuklarına karşı daha az kabul edici ve ilgili olduklarına, kaygı düzeyi yüksek olanların ise daha sıkı bir denetim uyguladıklarına işaret etmektedir.

Son olarak, ABSÖ'de uygulanan kabul/ilgi ve sıkı denetim içerikli anababalık boyutlarının birbirinden bağımsız olduğu ancak ABTÖ'de, bu iki boyut arasında, annelerdeki örüntünün tersine olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır ($r=.15$, $p<.05$). Buna göre, çocuklarına karşı ilgili olduklarını belirten babalar aynı zamanda daha sıkı denetim uyguladıklarını bildirmişlerdir.

Özetle, ergen ve ebeveyn örneklem grupları kendi içlerinde beklendiği gibi bağlanma, anababalık ve sonuç değişkenler arasında görece yüksek anlamlı ilişkilere sahipken, ebeveyn ve ergen değişkenleri arasındaki ilişkiler beklenenden zayıf görünmektedir.

Bağlanmanın Aktarımı

Bu araştırmanın başlıca amacı, anababanın ve ergenin bağlanma örüntüleri ile anababalık stilleri arasındaki ilişkileri nedensel bir model çerçevesinde incelemektir. Birinci denenceye göre, anababanın bağlanma zihinsel modellerinin hem doğrudan hem de anababalık boyutları yoluyla dolaylı olarak ergenin zihinsel modelleri üzerinde etkili olması beklenmektedir (Şekil 4). Anababanın kaçınması, kabul / ilgi anababalık boyutu ve ergenin kaçınması ile anababanın kaygısı, sıkı denetim / gözlem altında tutma ve ergenin kaygısı arasındaki ilişkinin güçlü olması, değişkenler arası diğer ilişkilerin ya daha zayıf olması ya da anlamlı bir ilişkinin olmaması beklenmektedir. Bu denence çoklu ölçümlerden çıkarılan gizil değişkenlerin kullanıldığı Yapısal Eşitlik Modeli yardımıyla anne-ergen ve baba-ergen çiftleri için ayrı ayrı sınanmıştır. Bu analizlerde, anababalık boyutlarına ilişkin anne-ergen ve baba-ergen çiftlerinden alınan çoklu ölçümler anababalık boyutlarına ilişkin gizil değişkenleri oluşturmakta kullanılmıştır.

Veri analizi

Şekil 4'deki model Anderson ve Gerbing (1988)'in önerdiği iki aşamalı yaklaşım kullanılarak sınanmıştır. Bu yaklaşımda, ilk aşama doğrulayıcı faktör analizi

yoluyla ölçüm modelini sınamayı, ikinci aşama da önerilen modeli içeren yapısal modeli sınamayı içermektedir. Ölçüm modelinin amacı gözlenen ve ölçülen (gösterge) değişkenlerin altta yatan gizil değişkenler için ne kadar iyi birer ölçüm yöntemi olduğunu anlamaktır. Ölçüm modeli aynı zamanda gizil değişkenler arasındaki ilişkileri (korelasyonları) yordamakta da kullanılmaktadır. Bu çalışmada anababa ile çocuklarının bağlanma zihinsel modelleri arasındaki ilişkiler ve anababalık boyutlarının bu ilişkilerdeki aracı değişken olarak olası etkisi (1. denence) Doğrusal Yapısal İlişkiler Modeli (Linear Structural Relations Modeling; LISREL 8.03; Joreskog ve Sorbom, 1993) yoluyla araştırılmaktadır. Bu analizde de, diğer analizlerle tutarlı olması açısından ergenin cinsiyetinin kontrol edildiği kısmi korelasyon katsayıları girdi olarak kullanılmıştır. Son olarak, bağlanma zihinsel modelleri kaçınma ve kaygı, anababalık boyutları da kabul/ilgi ve sıkı denetim/gözlem altında tutma olarak ikiye boyut içerdiğinden, zihinsel modeller ve anababalık boyutlarının kendi aralarındaki etkileşimlerinin ergenin zihinsel modelleri üzerindeki etkilerini incelemek de gerekmektedir. Bu inceleme yapısal eşitlik modeli yoluyla yapılamayacağından, etkileşim etkileri hiyerarşik regresyon yoluyla ayrıca sınanmıştır (Aiken ve West, 1991).

Bağlanma gizil değişkenlerinin oluşturulmasında YİYE'den elde edilen kaçınma ve kaygı değerlerinin kullanılacağı belirtilmiştir. Tek bir göstergenin (indicator variable) bir gizil değişkeni yordadığı durumlarda Joreskog ve Sorbom'un (1993) önerdiği şekilde ilgili gösterge için hata varyansı güvenilirlik katsayısı dikkate alınarak düzeltilmektedir. Bunun için, gösterge değişkeninin alfa katsayısı 1'den çıkarılmakta ve bu değer değişkenin varyansı ile çarpılmaktadır. Böylece gösterge değişkeninin güvenilirlik (daha doğrusu güvenilmezlik) değeri dikkate alınarak eşitliğe

dahil edilmemektedir. Bu çalışmada, kaçınma ve kaygı değişkenlerinden kaçınma ve kaygı gizil değişkenlerini oluşturmakta bu yöntem kullanılmıştır.

Uygunluk testleri

Önerilen modelin eldeki veri ile ne derece uyuştuğunu anlamamanın yolu açısından araştırmacılar arasında bir fikir birliğine rastlanmamaktadır. Bu çalışmada kullanılacak uygunluk ölçütleri (indeks), bu alandaki yayınlara dayanarak (örn., Anderson ve Gerbing, 1988; Hoyle ve Panter, 1995; Hu ve Bentler, 1995; Joreskog ve Sorbom, 1993) saptanmıştır. Bunlardan ilk grup (mutlak uygunluk indeksleri) Chi-Square (X^2) uygunluk indeksi ve X^2 /serbestlik derecesi oranı, RMS (Root-Mean-Square), ve AGFI'dir (Adjusted Goodness-of-Fit Index). X^2 istatistiğine dayalı uygunluk indeksleri aslında uygunluğun ne derece kötü (badness of fit) olduğunu göstermektedir; X^2 değeri büyüdükçe gözlenen ve yordanan kovaryans matrislerinin birbirleriyle olan uyuşma dereceleri azalmaktadır. Dolayısıyla, X^2 değerinin anlamlı olmaması ya da düşük düzeyde olması tercih edilir (Hoyle ve Panter, 1995). Modelin uygunluğu X^2 değerinin serbestlik derecesine olan oranı ile de sınanmaktadır. X^2 :sd oranı 2:1 ila 5:1 arasında ise kabul edilebilir bir uygunluktan sözedilmektedir (Marsh ve Hocevar, 1988).

Ki kare (X^2) istatistiği örneklem genişliğine oldukça duyarlı bir istatistik olduğundan, başka uygunluk indeksleri de önerilmiştir (Hu ve Bentler, 1995). Bu indeksler gözlenen ve model tarafından üretilen kovaryanslar arasındaki ortalama uyuşma düzeyini göstermektedir. RMS değeri .10'un altında ise kabul edilebilir, .5'in altında ise mükemmel bir uygunluktan sözedilmektedir. GFI (the goodness of fit index), yordanan hata kareler ile eldeki veri arasındaki uygunluk derecesini ifade

etmektedir. Joreskog ve Sorbom'un (1993) sıklıkla kullandıkları AGFI (Adjusted GFI) ise GFI'nin modelin içerdiği serbestlik derecesi miktarına uyarlanmasıyla elde edilmektedir. AGFI değeri 0 ila 1.0 arasında değişmektedir ve 1.0'a yaklaştıkça modelin uygunluğu da artmaktadır.

İkinci grup uygunluk indekslerinden (incremental fit indices) CFI (Comparative Fit Index) ve NNFI (Non-Normed Fit Index) kullanılmıştır. Bu ölçütler önerilen bir modelin alternatif başka bir modele olan üstünlük derecesini değerlendirmektedirler ve örneklemin genişliğine göre değişmezler. Bu indekslerin değeri 0 ila 1.0 arasında değişmektedir ve .95 ve daha yüksek değerler mükemmel bir uygunluğa işaret etmektedirler. Ancak, .90 ila .94 arasındaki değerler de kabul edilmektedirler (Hu ve Bentler, 1995).

Bu çalışmada, yapısal eşitlik modelinde uygunluk testi için önerilen bir çok indeks arasında Sümer'in (1996) kullandığı yukarıda tanımlanan uygunluk indekslerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Ölçüm modeli

Ölçüm modeli, gizil değişkenleri oluşturmakta kullanılan ölçümlerin gizil değişkeni ölçmekte ne derece güvenilir olduklarını anlamak amacıyla yöneliktir. Tablolar 4, 5 ve 6'da gözlenen değişkenler arasındaki korelasyonlar ve kısmi korelasyonlar sunulmaktadır. Buradan, aynı katılımcılardan alınan annelik ve babalık boyutlarına ilişkin farklı ölçümler arasında oldukça yüksek olumlu ve anlamlı korelasyonlar gösterdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, her iki anababalık boyutuna ilişkin aynı ve farklı ölçümler açısından anne-ergen ve baba-ergen çiftleri arasında da olumlu ve anlamlı korelasyonlar gözlenmektedir.

Ölçüm modeli altı gizil değişken içermektedir: ebeveynin kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri, kabul/ilgi ve sıkı denetim/gözlem altında tutma anababalık boyutları, ergenin kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri. Gizil değişkenler, ölçüm modeli sonuçlarını gösteren şekillerde (şekil 6 ve 8) kenarları yuvarlatılmış dikdörtgenler içerisinde verilmektedir. Gösterge (indicator) değişkenler (ABTÖ kabul/ilgi, ABSÖ sıkı denetim gibi) ise normal dikdörtgenler içinde sunulmaktadır. Bağlanma kaçınma ve kaygı zihinsel modellerinin ölçümünden elde edilen değerler tek başlarına kaçınma ve kaygı gizil değişkenlerini oluşturmakta kullanılmıştır. Anne ve babanın kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri bağımsız (exogenous) gizil değişkenlerdir. Kabul / ilgi ve sıkı denetim anababalık boyutları ile ergenin kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri bağımlı (endogenous) değişkenleri oluşturmaktadır. Her bir anababalık boyutu dört gösterge tarafından ölçülmüştür: ABSÖ ve ABTÖ ile ölçülen anne/ergen ya da baba/ergen anababalık boyutları. Böylece örneğin, anne ve ergen arasındaki ilişkilerin incelendiği modelde, kabul / ilgi anababalık boyutu annelerden ve ergenlerden alınan ABSÖ ve ABTÖ ölçümleri olmak üzere dört ölçekten oluşturulmuştur. Böylece, aile içinde uygulanan kabul ve ilgi ile denetim düzeyinin bir ortalaması alınmış olmaktadır. Ölçüm modeli ile ilgili şekillerde (Şekil 6 ve 8), her bir göstergeye yönelen iki ok bulunmaktadır. Bu oklar bir değişkenin diğeri üzerindeki yapısal etkilerini temsil etmektedir. Bir gizil değişkenden göstergesine giden tek yönlü oklar gizil değişken ile onun göstergeleri arasındaki doğrusal yapısal katsayılarla karşılık gelmektedir. Bunlar faktör analizindeki faktör yüklerine eşittir. Göstergelere giden diğer tek yönlü oklar ise bu göstergelerin hatalarını temsil etmektedir. Göstergeler güvenilirlikleri oranında hata içermelerine karşın gizil değişkenlerin hata katsayıları sıfır olarak kabul edilmektedir. Gizil değişkenler arasındaki çift yönlü oklar da bu değişkenler arasındaki korelasyonları

göstermektedir. Bu çalışmada, gerek ölçüm modelinde, gerekse yapısal modelde aynı katılımcılardan elde edilen ve aynı anababalık boyutunu ölçmekte kullanılan ölçekler kendi aralarında yüksek düzeyde korelasyon gösterdiğinden (örneğin, ergenin annesinden algıladığı kabul/ilgiyi ölçen ölçekler arasında $r=.78$), ölçüm hatalarının bağımsız olmadığı varsayılarak bu ölçümlerin hatalarının birbirleriyle olan korelasyonu modelde serbest bırakılmıştır.

Yapısal model

Model testinin ikinci aşaması olarak yapısal model, önerilen nedensel modeli ve bu modelin eldeki veriye uygunluğunu sınamaya yöneliktir. Yapısal modelin sınanmasında ilk aşama, tüm yordayıcı ilişkilerin eşitliğe girildiği tam tanımlanmış (just-identified/saturated) modeli sınamaktır. Bu analiz sonucunda anlamlılığa ulaşmayan yordayıcı ilişkiler eşitlikten çıkarılır ve model bu haliyle yeniden sınanır. Yapısal modelin uygunluğu da ölçüm modelindeki indeksler yoluyla araştırılmaktadır.

Aşağıda, anababa ile ergen arasındaki bağlanma değişkenleri ve anababalık boyutları arasındaki ilişkilere ilişkin olarak önerilen model, anne-ergen ve baba-ergen çiftleri için ayrı ayrı sınanmakta ve sunulmaktadır.

Anneler ve Ergenler Arasındaki İlişkiler

Ölçüm modeli

Ölçüm modeli Joreskog ve Sorbom (1993) tarafından özetlenen yöntem kullanılarak oluşturulmuştur. Anne ve ergen arasındaki ilişkilere ilişkin olarak, şekil 6'da görüldüğü gibi, tüm gösterge değişkenleri ilişkili gizil değişkenler üzerinde anlamlı düzeyde yüksek faktör yükleri ile temsil edilmiştir (faktör yükleri .38 ila .99 arasında değişmektedir). Anababalık boyutlarından kabul/ilgi gizil değişkeni için en düşük faktör yüküne sahip göstergeler .38 faktör yüküyle temsil edilen ergenden alınan ABSÖ ve ABTÖ ölçümleridir. Anneden alınan ABSÖ ölçümü ise en yüksek faktör yüküne sahiptir (.87). Sıkı denetim gizil değişkeni için de ergenden alınan ABSÖ ölçümü en düşük (.38), anneden alınan ABTÖ ölçümü ise en yüksek faktör yüküne sahiptir (.68).

Ölçüm modeli genel olarak veriyle kabul edilebilir bir uygunluk sağlamıştır ($\chi^2(40)=126$, $N=246$), $p<.001$, $RMS=.09$, $GFI=.92$, $AGFI=.85$, $NNFI=.84$, $CFI=.90$). Her ne kadar χ^2 değeri gözlenen ve yordanan matrisler arasında anlamlı farklılığa işaret ediyorsa da, χ^2 :sd oranı önerilen oranın (5:1) oldukça altındadır (Bollen, 1989). Bu sonuçlar gizil değişkenlerin gözlenen değişkenler tarafından genel olarak güvenilir bir şekilde ölçülebildiğini göstermektedir.

Şekil 6'daki, gizil değişkenler arasındaki ilişkiler gözden geçirildiğinde, beklendiği gibi, annenin kaçınma zihinsel modeli kabul/ilgi annelik boyutuyla ($r=-.41$), kaygı zihinsel modeli de sıkı denetim annelik boyutuyla ($r=.29$) anlamlı ilişkiler göstermektedir. Ayrıca, kabul /ilgi annelik boyutu ergen kaçınma zihinsel modeliyle, sıkı denetim annelik boyutu da ergenin kaygısıyla beklendik yönde

anlamli ilişkilere sahiptir. Ancak, annenin zihinsel modelleri ile ergeninkiler arasında, beklentilerin tersine, anlamli ilişkiler bulunmamıştır.

Bunun dışında, annenin kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri arasında anlamli ancak zayıf bir ilişki gözlenmektedir ($r=.17$). Aynı şekilde, kabul / ilgi ve sıkı denetim annelik gizil boyutlar arasında da anlamli ve güçlü bir ilişki saptanmıştır ($r= -.40$). Bu sonuçlar, annelerle ilgili korelasyon sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Buna göre anneler için bağlanmada kaçınma ve kaygı boyutları birbirinden bağımsız olmayabilir; yakın ilişkilerinde kaygılı anneler aynı zamanda kaçınmacı da olabilirler. Anababalık boyutları için de benzer şekilde, çocuklarına karşı ilgili olan anneler daha az denetleyici olabilirler.

Değişkenler arasındaki diğer ilişkilere bakıldığında, annenin kaçınma zihinsel modelinin sıkı denetim annelik boyutu ile ($r=.18$), bunun da ergenin kaçınma zihinsel modeli ile –annenin kabul ve ilgisinden daha da yüksek düzeyde olmak üzere- ilişkili olduğu görülmektedir ($r=.30$). Sonuçlara genel olarak bakıldığında, anne ve ergenlerin kaçınma zihinsel modelleri ile kabul / ilgi annelik gizil boyutunun, kaygı zihinsel modelleri ile de sıkı denetim annelik gizil boyutunun anlamli ilişkiler gösterdiği görülmektedir.

Yapısal model

Birinci denencede öne sürülen yordayıcı ilişkiler, ilk aşamada tümünün eşitliğe girildiği tam tanımlanmış model yoluyla sınanmıştır. Bu analizin veriyle kabul edilebilir düzeyde uygunluk sağladığı görülmüştür ($X^2(42)=141$, $RMS=.09$; $GFI=.91$, $AGFI=.84$; $NNFI=.82$, $CFI=.88$). X^2 değeri gözlenen ve üretilen matrisler arasında anlamli farklılık olduğunu göstermiş, ancak $X^2:sd$ oranı önerilen oranın

altında kalmıştır. Analiz sonucunda, denencelerin önerdiği tüm ilişkilerin anlamlı olmadığı gözlenmiştir. Birinci denencede önerilenin aksine, annelerin kaçınma ve kaygı düzeylerinin çocuklarının üzerinde doğrudan yordayıcı etkisine rastlanmamıştır. Ancak, beklenildiği gibi, annelerin kaçınma düzeylerinin kabul/ilgi annelik boyutu, kaygı düzeylerinin ise sıkı denetim boyutu ile güçlü ilişkiler sergilediği, annelerin bağlanma değişkenleri ile annelik boyutları arasındaki diğer ilişkilerin anlamsız olduğu görülmüştür. Ayrıca, anababalık boyutları ile ergenin bağlanma ilişkilerinde kaygı düzeyi arasında anlamlı yordayıcı ilişki bulunmamıştır. İkinci aşamada, anlamlı olmayan bu ilişkiler eşitlikten çıkarılarak model yeniden sınanmıştır.

Bu analiz, tam tanımlanmış modelin uygunluğundan görece daha yüksek düzeyde uygunluk gösteren sonuçlar vermiştir ($X^2(48)=149$, $RMS=.09$, $GFI=.91$, $AGFI=.86$, $NNFI=.85$, $CFI=.89$). X^2 değeri gözlenen ve üretilen matrisler arasında anlamlı bir fark olduğunu gösterse de, X^2 :sd oranı da 5:1'in altında bulunmuştur. Ancak tam tanımlanmış model ile anlamlı olmayan bağlantıların çıkarıldığı model arasında anlamlı fark bulunmamıştır (X^2 değişim(6)=8, $p>.05$). Bu sonuç, ikinci aşamada eşitliğe dahil edilmemiş olan ilişkilerin model için anlamlı bir katkısının olmadığını göstermiştir.

Bağlanma değişkenlerinin anababalık değişkenlerini yordama güçleri Şekil 7'de verilmektedir. Beklendiği gibi, annenin bağlanma değişkenlerinden kaçınmanın kabul/ilgi annelik boyutunu ($path = -.41$, $p<.5$), kabul/ilginin de ergenin kaçınmacı bağlanmasını anlamlı ölçüde yordadığı gözlenmiştir ($path = -.15$, $p<.05$). Yine beklentilerle tutarlı bir şekilde, annenin kaygı zihinsel modelinin sıkı denetim annelik boyutunu ($path = .27$, $p<.01$), bunun da ergenin kaçınma düzeyini yordadığı saptanmıştır ($path = .23$, $p<.01$).

Sonuç olarak, önerilen model çerçevesinde annenin kaçınma düzeyinin çocuğuna gösterdiği kabul ve ilgi düzeyini azaltıcı, kaygı düzeyinin de ona uyguladığı sıkı denetimi arttırıcı bir rol oynadığı söylenebilir. Annenin kabul ve ilgisinin çocukta yakın ilişkilerden kaçınma düzeyini azaltıcı, sıkı denetiminin ise arttırıcı bir role sahip olduğu gözlenmektedir. Ancak, bu ilişkiler bağlamında, ikinci denenceye kısmen destek sağlandığı görülmektedir. Annenin kaçınma düzeyi kabul ve ilgi içeren anneliği kaygı düzeyinin sıkı denetim içeren anneliği yordadığından daha güçlü bir şekilde yordamıştır ancak sıkı denetimin ölçüsü ergenin kaçınma düzeyi üzerinde kabul ve ilgiden daha güçlü bir yordayıcı olarak görünmektedir.

Annenin bağlanma boyutlarının ergenin bağlanma örüntüsü üzerinde anababalık boyutları aracılığıyla dolaylı etkisinin olduğu gözlenmiştir. Buna göre, annenin kaçınma düzeyi kabul ve ilgi içeren annelik boyutu yoluyla ergenin kaçınma düzeyi üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir (dolaylı etki genişliği=.06, $p<.05$). Ayrıca, annenin kaygı düzeyinin ergenin kaçınma düzeyi üzerinde sıkı denetim annelik boyutu aracılığıyla anlamlı dolaylı etkisi gözlenmiştir (dolaylı etki genişliği=.06, $p<.05$). Bu sonuçlar, annelerin kaçınma düzeyinin çocuklarına gösterdikleri kabul ve ilgi yoluyla, kaygı düzeylerinin de onlara uyguladıkları sıkı denetim yoluyla çocuklarının yakın ilişkilerde sahip oldukları kaçınma düzeyi üzerinde rol oynadığına işaret etmektedir.

Babalar ve Ergenler Arasındaki İlişkiler

Ölçüm modeli

Babalar ve çocukları için de gösterge değişkenlerin gizil değişkenler üzerindeki faktör yükleri anlamlı derecede yüksektir (.32 ila .98 arasında). Kabul/ilgi gizil değişkeni üzerinde en yüksek faktör yüküne sahip gösterge baba ABSÖ (.90), en düşük faktör yüküne sahip gösterge ise ergen ABSÖ ölçümüdür (.32). Sıkı denetim gizil boyutu için ise ergen ABSÖ'den alınan ölçüm en yüksek (.72), baba ABTÖ'den alınan ise en düşük faktör yüküne sahiptir (.39).

Şekil 8'de görüldüğü gibi, baba ve ergenlere ilişkin ölçüm modelinin veriyle, anneler ve ergenler arasındakinden daha iyi bir uygunluk gösterdiği anlaşılmaktadır (($X^2(40)=56$, $N=137$), $p<.05$, $RMS=.06$, $GFI=.94$, $AGFI=.87$, $NNFI=.94$, $CFI=.96$). Ayrıca, $X^2:sd$ oranı da 5:1'in altındadır.

Gizil değişkenler arası ilişkiler açısından, ilk olarak, babanın ve ergenin kaçınma ve kaygı zihinsel modelleri arasında beklenen ilişki saptanmamıştır. Babanın kaçınma zihinsel modeli kabul / ilgi babalık gizil boyutu ile beklendik yönde anlamlı ilişkiler göstermiştir ($r=-.39$). Babanın kaygı zihinsel modeli ise sıkı denetim boyutu ile marjinal düzeyde anlamlı ilişki sergilemiştir ($r=.21$). Ayrıca, babanın kaçınma zihinsel modeli ile sıkı denetim babalık boyutu arasında da anlamlı ve olumlu bir ilişki gözlenmiştir ($r=.20$). Ergenin hem kaçınma hem de kaygı zihinsel modeli sıkı denetim babalık gizil boyutu ile anlamlı ilişkilere sahiptir (sırasıyla $r=.25$ ve $.37$). Sonuç olarak, babaların zihinsel modelleri ile sergiledikleri babalık davranışları arasında beklendik yönde ilişkiler olduğu; kaçınma zihinsel modelinin çocuğa karşı kabul/ilgi ile kaygı zihinsel modelinin de sıkı denetimle ilişkili olduğu söylenebilir.

Babaların kaygı düzeylerinin çocuklarına uyguladıkları sıkı denetim ile olan marjinal düzeydeki anlamlı ilişkisi dikkate alındığında, bunun ergenlerin kaçınma ve kaygı düzeyleri üzerinde dolaylı bir etkisi olduğu, bu ilişkiye sıkı denetim babalık boyutunun aracılık ettiği bulunmuştur (ergenin kaygı kaçınma düzeyi üzerinde dolaylı etki genişliği = .03, ve kaçınma düzeyi üzerindeki etki genişliği = .05).

Annelerle olan ilişkiler çerçevesinde elde edilenin tersine, gerek babalar gerekse ergenler için kaçınma ve kaygı birbirleriyle ilişkili bulunmamıştır. Ayrıca, babalık boyutları da birbirleriyle anlamlı ilişkilere sahip değildir.

Yapısal model

İlk aşamada, tam tanımlanmış modelin sınıandığı analiz sonucunda modelin veriyle oldukça yüksek düzeyde uygunluk sağladığı ($X^2(42)=59$, $RMS=.05$, $GFI=.94$, $AGFI=.88$, $NNFI=.94$, $CFI=.96$), ancak, birinci denencenin önerdiğinin aksine babanın bağlanma değişkenleriyle çocuklarınınki arasında anlamlı bir yordayıcı ilişki olmadığı gözlenmiştir. Ayrıca, babanın kaygı düzeyinin kabul/ilgi ve sıkı denetim babalık boyutlarıyla, kabul / ilgi babalık boyutunun da ergenin kaçınma düzeyiyle anlamlı yordayıcı ilişkisi bulunmadığı anlaşılmıştır. İkinci aşamada, anlamlı bulunmayan bu ilişkilerin eşitlikten çıkarıldığı yapısal model sınanmıştır.

Bu analiz sonucunda, uygunluk indekslerinin incelenmesinden modelin veriyle mükemmele yakın bir uygunluk gösterdiği anlaşılmıştır ($RMS=.04$, $GFI=.93$, $AGFI=.90$, $NNFI=.97$, $CFI=.98$). X^2 değeri anlamlı bulunmamıştır ve $X^2:sd$ oranı da 5:1'in oldukça altındadır. Tam tanımlanmış model ile anlamlı olmayan bağlantıların yapısal eşitliğe dahil edilmediği bu model arasında anlamlı fark bulunmamıştır (X^2 değişim=2=3, $p>.05$).

Şekil 9'dan izlenebileceği gibi, babaların bağlanma değişkenleri ve babalık boyutlarının yordayıcı gücü ile ilgili olarak, babanın kaçınma düzeyinin kabul/ilgi babalık boyutunu anlamlı ölçüde yordadığı görülmüştür ($\text{path} = -.39, p < .05$). Ayrıca, sıkı denetim babalık boyutunun ergenin hem kaçınması ($\text{path} = .22, p < .05$) hem de kaygısı üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi bulunmuştur ($\text{path} = .34, p < .05$). Bu sonuçlar, babaların yakın ilişkilerde sahip oldukları kaçınma düzeylerinin çocuklarına gösterdikleri kabul ve ilgi düzeyini azaltıcı bir role sahip olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, babalarıyla ilişkileri çerçevesinde, ergenlerin babalarından gördükleri sıkı denetimin onların kaygı ve kaçınma düzeyleri üzerinde etkili olabileceği anlaşılmaktadır.

Sonuçlar anneler ve babalar için genel olarak ele alındığında, beklentilerin tersine, anababaların bağlanma örüntülerinin çocuklarınınki üzerinde doğrudan anlamlı yordayıcı etkisi bulunmamıştır. Buna karşılık, annelerin bağlanmada kaçınma ve kaygı düzeyleri ergenlerin kaçınma düzeyi üzerinde her iki anababalık boyutu yoluyla dolaylı olarak yordayıcı güce sahiptir: annenin kaçınma düzeyi çocuklarına karşı kabul ve ilgisi yoluyla, kaygı düzeyi de sıkı denetim içeren anababalık yoluyla çocuğunun kaçınma düzeyini yordamaktadır. Ayrıca, beklentilerle tutarlı olarak, anne ve babaların kaçınma zihinsel modelleri kabul /ilgi içeren, babaların kaygı zihinsel modeli de sıkı denetim içeren anababalık olasılığını arttırmaktadır. Anababalık boyutlarına ilişkin olarak, annenin kabul/ilgisi ve sıkı denetiminin ergende kaçınma düzeyini, babanın sıkı denetiminin ise ergenin hem kaçınma hem de kaygı düzeyini arttırıcı bir role sahip olabildiği görülmüştür. Bu sonuçlar, birinci denence için kısmen destek sağlar niteliktedir.

Diğer yandan, aynı sonuçlar, ikinci denenceye destek sağlamaktadır: babaların sıkı denetim düzeyi ergenin bağlanma örüntüleri için kabul ve ilgi içeren yaklaşımdan daha güçlü bir yordayıcı olarak görünmektedir.

Bu çalışmada, yapısal model testleri sonucu ikinci denencenin de kısmen desteklendiği görülmektedir. Anne ile ergen bağlanması arasındaki dolaylı ilişkide her iki anababalık boyutu da aynı düzeyde dolaylı etki taşımaktadır. Babalar için ise sıkı denetimin, beklendiği gibi, ergenin kaçınma ve kaygı düzeyi üzerinde yordayıcı gücü olduğu, kabul ve ilgisinin ise böyle bir etkisi olmadığı bulunmuştur.

Etkileşim Analizleri

Yapısal Eşitlik Modeli, değişkenler arasında önerilen nedensel modeli sınamakta etkili bir araç olmakla birlikte, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileşim etkilerini incelemeye olanak vermemektedir. Bu nedenle, anababanın bağlanma zihinsel modellerinin anababalık boyutları ve ergenin bağlanmada kaçınma ve kaygı düzeyleri üzerindeki olası bir etkileşim etkisini araştırmak amacıyla Aiken ve West (1991) tarafından önerilen regresyon yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

İlk olarak, etkileşim değeri ile onu oluşturan değişkenler arasındaki yüksek düzeyde çakışmayı (multicollinearity) azaltmak için anne ve babaların kaçınma ve kaygı düzeylerinin merkezi (centered) değerleri alınmıştır (her bir değişkenin ortalaması kendisinden çıkarılarak). Bu değerler çarpılarak etkileşim puanı elde edilmiştir. Anababalık boyutlarına ilişkin olarak da her bir boyutu oluşturan dörder ölçümün (örneğin, anne ve ergenden alınan ikişer ölçek puanı) ortalaması alınmış, etkileşim analizi için bağlanma boyutları için yapılan işlem tekrarlanmıştır.

Model testinden elde edilen sonuçları doğrular ve beklentilerle tutarlı bir şekilde regresyon analizleri de annenin kaçınma düzeyinin onun çocuklarına gösterdiğini belirttiği kabul ve ilgi düzeyi üzerinde ($\beta = -.37, p<.000$), kaygı düzeyinin de sıkı denetimi üzerinde ($\beta = .27, p<.000$) anlamlı etkisi bulunmuştur. Benzer sonuçlar babalar için de elde edilmiştir: babaların kaygısı sıkı denetim üzerinde ($\beta = .32, p<.000$) anlamlı düzeyde etkilidir. Ancak, yapısal modelden farklı olarak, babaların kaçınması onların kabul ve ilgi düzeyi üzerinde ($\beta = -.36, p<.000$) anlamlı düzeyde yordayıcı güce sahip olarak bulunmuştur. Etkileşim etkisi ile ilgili olarak ise, annelerin kaçınma ve kaygı düzeylerinin etkileşiminin ergenin kaçınma ve kaygı düzeyleri üzerinde etkisine rastlanmazken, babalar için bu etkileşim ergenin kaygı bağlanma değişkeni üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($\beta = .19, p<.05$). Anne ve babaların bağlanma değişkenlerinin ve bunların etkileşiminin ergenlerden alınan ölçümlere dayalı anababalık boyutları üzerinde anlamlı etkisine rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, yapısal modelin de gösterdiği gibi, annelerin ve babaların kaygı düzeylerinin onların çocuklarına uyguladıklarını belirttikleri kabul ve ilgi düzeyi üzerinde olumsuz bir etkisi söz konusuysa, kaçınma düzeylerinin sıkı denetimi artırıcı bir etkisinden sözedilebilir.

Babaların bağlanma boyutlarının etkisinin niteliğini anlamak için, kaçınma düzeyi düşük ve yüksek olan babaların kaygı düzeylerinin ergenin kaygısı üzerindeki etkisini gösteren bir grafik çizilmiştir. Bu amaçla, babanın yüksek düzeyde ve düşük düzeyde kaçınmasını temsil eden iki regresyon doğrusu oluşturulmuştur: yüksek kaçınma puanı babanın kaçınma zihinsel modeli ortalamasının bir standart sapma üzerindeki, düşük puan da bir standart sapma altındaki değerle temsil edilmiştir (Aiken ve West, 1991).

Şekil 10'da da görüldüğü gibi, kaçınma düzeyi düşük, kaygı düzeyi yüksek olan (saplantılı) babaların çocukları kaygılı bağlanma açısından en düşük düzeydedir. Buna karşılık, kaçınma ve kaygı düzeyi yüksek olan (korkulu) babalarla bunun tersi bir örüntü gösterenlerin (güvenli) ve kaygı düzeyi düşük kaçınma düzeyi yüksek olan (kayıtsız) babaların çocuklarının daha kaygılı bağlandıkları bulunmuştur.

Birinci denenceyle ilgili olarak, yine yapısal model sonuçlarını destekler şekilde, annenin kabul/ilgi ve sıkı denetim içeren uygulamalarının ergende kaçınmayı yordadığı bulunmuştur (kabul /ilgi için $\beta = -.22$, $p < .01$; sıkı denetim için $\beta = .14$, $p < .05$). Böylece, anne kabul edici ve ilgili ise ve denetimi sıkı değilse ergenin kaçınma düzeyi de düşük olmaktadır. Bu ilişkilerde, annenin kabul/ilgi içeren yaklaşımının ergen değişkenlerini sıkı denetim içeren yaklaşımlardan daha güçlü bir şekilde yordadığını öne süren ikinci denencenin desteklendiği görülmektedir. Annenin kabul ve ilgisi ergenin kaçınma düzeyini sıkı denetimden daha güçlü bir şekilde yordamaktadır.

Babalar için, yapısal modelle benzer şekilde, uyguladıkları sıkı denetim düzeyinin ergenlerin hem kaçınma hem de kaygı düzeyini yordadığı görülmüştür (kaçınma için $\beta = .19$, $p < .05$; kaygı için $\beta = .25$, $p < .01$). Sonuç olarak, babaların kabul ve ilgi içeren babalıklarının çocuklarının bağlanma zihinsel modelleri için anlamlı bir yordayıcı olmadığı, ancak uyguladıkları sıkı denetimin çocuklarında hem kaçınma hem de kaygı düzeyini arttırdığı gözlenmiştir. Sıkı denetim içeren çocuk yetiştirme yaklaşımının ergenlerin bağlanma değişkenleri üzerinde yordayıcı gücünün kabul ve ilgi içeren yaklaşımın tersine anlamlı olması ikinci denenceyi destekler niteliktedir.

Buraya kadar olan sonuçlar genel olarak ele alındığında, doğrudan ilişkilere ilişkin olarak, babanın kaçınma ve kaygı bağlanma boyutlarının etkileşiminin ergenin kaygı bağlanma zihinsel modeli üzerinde doğrudan yordayıcı gücü olduğu, hem

anneninin hem de babanın bağlanma boyutlarının anababalık boyutları aracılığıyla ergenin bağlanması üzerinde dolaylı etkileri olduğu bulunmuştur. Bu bulgular birinci denenceyi kısmen destekler niteliktedir.

Ayrıca, annelerin kabul/ilgisini, babaların ise sıkı denetimini içeren ilişkilerin ergenin bağlanma örüntülerini daha güçlü bir şekilde yordamasının beklendiği ikinci denencenin de büyük ölçüde desteklendiği görülmektedir.

Ergenlerin Bağlanma Zihinsel Modelleri ve Sonuç Değişkenleri Üzerindeki Etkiler

Bu çalışmanın üçüncü denencesi anababanın bağlanma örüntülerinin ergenin psikolojik değişkenleri üzerinde doğrudan ve anababalık boyutları aracılığıyla dolaylı yordayıcı etkilerinin olduğu şeklindedir. Bu denenceyi sınamak, bir başka deyişle anababaların bağlanma ve anababalık boyutlarının ergenlerin sonuç değişkenleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Diğer analizlerle tutarlı olması açısından ilk adımda ergenin cinsiyeti analize girilerek, etkisi kontrol edilmiştir.

Bağlanma boyutlarının olası etkileşim etkilerini inceleyebilmek amacıyla kaçınma ve kaygı boyutlarına ilişkin puanlar birbirleriyle çarpılmış ve etkileşim puanı elde edilmiştir. Aynı işlem anababalık boyutları için de gerçekleştirilmiştir. Bunun için, yine yapısal modelde boyutları oluşturmakta gösterge değişkenler olarak kullanılan değişkenler kullanılmış, bunların ortalaması alınarak anne ve babaya ilişkin kabul/ilgi ve sıkı denetim boyut puanları elde edilmiştir. Bu puanların çarpılması da etkileşim değerini vermiştir.

Önerilen modelle tutarlılık açısından, ilk adımda kabul/ilgi ve sıkı denetim boyutları ayrı birer aracı değişken olarak ele alınmış ve annenin/babanın kaçınma ve kaygı boyutları ve bunların etkileşimlerinin anababalık boyutları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. İkinci adımda ise bağlanma ve anababalık değişkenleri bir arada ergenin sonuç değişkenlerini yordamakta kullanılmıştır. Böylece üç regresyon eşitliği elde edilmiştir. Birinci eşitlikte anne/babanın kaçınma ve kaygı modeli ile bunların etkileşimi kabul/ilgi içeren anababalık düzeyini, ikinci eşitlikte de sıkı denetimi yordamakta kullanılmışlardır. Üçüncü eşitlikte bağlanma değişkenleri ile anababalık boyutları ve boyutlara ilişkin etkileşim puanları bir arada ergenin sonuç değişkenlerini yordamışlardır.

Anababaların bağlanma boyutlarından anababalık boyutlarını yordama

İlk olarak, daha önceki analiz sonuçları ile tutarlılık gösterir şekilde, annelerin, bağlanma boyutlarından olan kaçınma düzeyinin kabul/ilgi annelik boyutunu ($\beta = -.21, p < .01$), kaygı düzeyinin de sıkı denetim boyutunu anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur ($\beta = .15, p < .05$). Babalar için ise bağlanma örüntüleri ve anababalık boyutları arasındaki ilişkiler açısından, annelik boyutlarında olduğu gibi, kaçınma düzeyinin çocuğa gösterilen kabul/ilgiyi etkilediği ($\beta = -.24; p < .01$), kaygı düzeyinin de sıkı denetim içeren babalığı yordadığı bulunmuştur ($\beta = .23; p < .01$). Bu sonuçlar, korelasyonlar, ölçüm ve yapısal model ve etkileşim analizi sonuçlarıyla büyük ölçüde tutarlılık göstermektedir.

Özetle, anne ve babaların bağlanma ilişkilerinde kaçınmaları arttıkça, beklendiği gibi, çocuklarına karşı kabul /ilgileri azalmakta, kaygıları arttıkça da sıkı denetim içeren bir anababalık benimsemeleri olasılığı artmaktadır. Anababanın

bağlanma boyutlarının etkileşiminin anababalık boyutları üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur.

Anne ve babaların bağlanma değişkenleri ve anababalık boyutlarının ergenin sonuç değişkenleri üzerindeki etkileri

Üçüncü denenceyle ilgili olarak, annelerin ve babaların çocuklarının sonuç değişkenleri (benlik değişkenleri, psikolojik belirtiler, saldırganlık, kişilerarası güven ve dayanma, akademik değişkenler ve problem davranışlar) üzerindeki bağlanma değişkenleri ve anababalık boyutları açısından olan etkilerinin araştırıldığı hiyerarşik regresyon sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir

Öncelikle hem anneler hem de babalar için yapılan analizlerde cinsiyetin etkisinin görüldüğü durumlar söz konusudur. Tablo 7’de ergenin cinsiyetinin, anne bağlanma değişkenleri ile annelik boyutlarının ergen sonuç değişkenleri üzerindeki anlamlı etkileri sunulmaktadır. İlk olarak, bu çalışmanın temel amacını oluşturma da ergenin cinsiyetinin sonuç değişkenler açısından önemi olduğu görülmektedir. Genel olarak, ilişkilerin yönü incelendiğinde (1=kızlar, 2=erkekler), psikolojik belirtilerin kızlarda rastlanma olasılığı yüksek görünmektedir. Bunun yanısıra erkeklerin fiziksel saldırganlık dahil problem davranışlar sergilemeleri daha olası görünmektedir.

Anneler ve ergen sonuç değişkenleri arasındaki yordayıcı ilişkiler

Annenin bağlanma değişkenlerinin ergenler üzerinde bazı sonuç değişkenler arasında doğrudan yordayıcı gücü söz konusudur. Annenin kaçınma bağlanma boyutunun ergenin benlik belirginliği ve fiziksel saldırganlık düzeyi üzerinde etkisi

olduğu gözlenmiştir (sırasıyla ($\beta = .18$, ve $\beta = -.13$, $p < .01$). Buna göre, annenin kaçınma düzeyi arttıkça ergenin benlik kavramı belirginliği de artmakta, ancak fiziksel saldırganlık olasılığı azalmaktadır. Annenin kaygı düzeyi ergenin özsaygısını ($\beta = .12$, $p < .05$) ve depresyon düzeyini ($\beta = -.13$, $p < .01$) etkilemektedir. İlişkilerin yönü genel olarak beklentilerin tersinedir. Buna göre, annenin kaygısı arttıkça ergenin özsaygısı da artmakta, depresyon düzeyi azalmaktadır.

Anababalık boyutlarının etkisine gelince, sonuçlar beklentileri doğrular yöndedir. Kabul ve ilgi içeren bir annelik özsaygı ve akademik durum üzerinde (not ortalaması ve okula devam) olumlu etkiye sahiptir (örneğin, özsaygı için $\beta = .31$ ve not ortalaması için $\beta = .21$, $p < .01$). Ayrıca, kabul ve ilginin ergende okulu asma, içki ve sigara içme gibi problem davranışları azaltıcı bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Annelerin kabul ve ilgisinin fiziksel saldırganlığı azaltıcı, sıkı denetim içerikli yaklaşımlarının ise arttırıcı olduğu yönünde yordayıcı bir etki elde edilmiştir. ($\beta = -.18$, $p < .05$).

Sıkı denetim içeren annelik uygulamasının benlik kavramı belirginliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur ($\beta = -.17$, $p < .05$). Aynı zamanda psikolojik belirtiler (depresyon, kaygı ve düşmanlık) ve fiziksel saldırganlık için de önemli bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sıkı denetimin içki içme olasılığını arttırabileceği ve okul başarı notu üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceği de görülmektedir (içki içme için $\beta = -.21$, not ortalaması için $\beta = -.22$, $p < .01$).

Sonuç olarak, anne ile ilişkiler çerçevesinde sonuçların annenin bağlanma boyutlarının etkileri açısından beklendiği gibi olmadığı, anababalık boyutları açısından ise üçüncü denenceyi destekler şekilde olduğu saptanmıştır.

Babalar ile ergenin sonuç değişkenleri arasındaki yordayıcı ilişkiler

Tablo 8’de babaların bağlanma değişkenleri ve babalık boyutlarının ergenin sonuç değişkenleri üzerindeki anlamlı etkilerine ilişkin değerler sunulmaktadır. İlk olarak, babanın kaygı düzeyinin değil fakat kaçınma düzeyinin ergenin bazı kişilik ve davranış özellikleri üzerinde temel etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre, babanın kaçınma düzeyi ergenin psikolojik belirtilerden olan kaygı değişkeni ve sigara içme sıklığı üzerinde bunların düzeyini azaltıcı bir etkiye sahip olarak görülmektedir (sırasıyla $\beta = -.18$ ve $-.19$, $p < .05$).

Anababalık boyutları açısından, babaların çocuk yetiştirmede benimsedikleri kabul ve ilgi içeren yöntemin çocuğun benlik değişkenleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, psikolojik belirtilerin (somatizasyon, depresyon ve kaygı) ve problem davranışların görülme olasılığını azaltabildiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında, okul başarı notu üzerinde de olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip görülmektedir ($\beta = .23$, $p < .05$).

Babanın sıkı denetiminin ise ergende özsaygıyı azaltıcı, depresyon ve düşmanlık gibi psikolojik belirtiler ile fiziksel saldırganlık düzeyini artırıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak, denetim sıkıysa içki içme gibi problem davranışlar azalmakta, not ortalaması ise düşmektedir (içki içme için; $\beta = -.28$, $p < .01$; not ortalaması için $\beta = -.22$, $p < .05$).

Sonuçlar genel olarak ele alındığında, annelerin kaçınma ve kaygı düzeylerinin ergenlerin bazı sonuç değişkenleri üzerinde etkili olduğu ancak, bu etkilerin hepsinin beklendik yönde olmadığı anlaşılmaktadır. Babaların ise kaçınma zihinsel modellerinin ergenlerin bazı sonuç değişkenleri üzerinde etkili oldukları görülmektedir. Gerek anne gerekse baba ile ilişkilerde sergilenen anababalık

örüntülerinin sonuçları beklendik yöndedir. Genel olarak, hem anne ve hem de babaların kabul ve ilgisi özsaygı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Her ikisinin de kabul ve ilgisi okul başarısı ve problem davranışları üzerinde benzer düzeyde ve aynı yönde etkilidir ve bunlar ergenin lehine olan etkilerdir. Annelerin kabul ve ilgisinin babaların ise sıkı denetiminin ergenin psikolojik belirtilerini yordayabildiği görülmektedir. Böylece, özellikle anababalık boyutlarının yordayıcı gücü açısından üçüncü denence büyük ölçüde desteklenmektedir.

Ergen , Anne ve Babanın Bağlanma Stilleri

Yöntem bölümünde YİYE’nden elde edilen kaçınma ve kaygı boyutlarından küme analizi yoluyla dört bağlanma stili elde edilmektedir. Özetle, kaçınma ve kaygı düzeyleri düşük olanların güvenli, yüksek olanların korkulu stile sahip olduğu; bağlanma ilişkilerinde yüksek düzeyde kaçınma düşük düzeyde kaygı gösterenlerin kayıtsız, bunun tersi bir örüntü gösterenlerin ise saplantılı stile sahip oldukları önü sürülmektedir (Brennan ve ark., 1998). Bu bölümde, bu sınıflandırma temelinde ergenler, anneleri ve babaları arasındaki benzerlik düzeyleri ve araştırmanın temel değişkenlerinin ortalamaları açısından farklılıklar incelenmiştir.

Bağlanma stilleri arasındaki çakışma düzeyleri

İlk olarak, ergenlerin, annelerin ve babaların bağlanma stilleri içerisinde gruplandırmaları yapılmıştır. Her üç grupta da güvenli stilin yaygın olduğu konusundaki beklentinin tersine kayıtsız stil içerisindeki katılımcılar en fazla, ergenler arasında ise güvenli stil içerisindekiler en az sayıda bulunmuştur. Bunu,

ikinci sırada ergenler ve babaları için korkulu stil, anneler için ise güvenli stil yer almıştır (ergenler arasında güvenli=129 (%20), korkulu=189 (%29), saplantılı= 139 (%21) ve kayıtsız = 200(%30; anneler arasında güvenli=73 (%30), korkulu=69 (%26), saplantılı=31 (%13), kayıtsız=78 (%32); babalar arasında güvenli=29 (%21), korkulu=44 (%32), saplantılı=19 (%14) ve kayıtsız= 45 (%33)).

Her üç grup katılımcının dört bağlanma stili açısından örtüşme düzeyine bakılmış ve annelerle ergenler ve babalarla ergenler arasındaki çakışma düzeyinin % 32, annelerle babaların bağlanma stilleri arasındaki çakışmanın ise % 30 oranında olduğu görülmüştür. Annelerle ergenler ve annelerle babaların bağlanma stilleri arasındaki örtüşme düzeyinin anlamlı olduğu görülmüştür (anne-ergen için $X^2(9)=17.61$; anne-baba için $X^2(9)=17.62$, $p<.05$).

Bağlanma stilleri, ayrıca, güvenli ve güvensiz (korkulu, saplantılı, kayıtsız) olarak iki grupta sınıflandırılmış ve çakışma düzeyleri incelenmiştir (Tablo 9). Gruplar arasında çakışma düzeyi incelendiğinde, güvenli ve güvensiz olarak sınıflandırılan anneler ve çocukları arasında %64; babalar ve çocukları arasında % 66; ve anneler ve babalar arasında % 72'lik bir çakışma gözlenmiştir. Bu tür bir gruplandırma sonucu, gruplararası örtüşme düzeyinin anlamlılığına bakıldığında, tek anlamlı ilişkinin annelerle babalar arasında olduğu görülmektedir ($X^2(1)=10.25$, $p<.01$). Ancak, ki kare istatistiği büyük ölçüde örneklemin genişliğine bağımlı bir değer olduğundan, bulguların dikkatle yorumlanması gerekmektedir. Daha büyük örneklem gruplarında örtüşme düzeyinin anlamlı çıkması beklenebilir.

Ergenler, Anneler ve Babaların Bağlanma Boyutları, Anababalık Boyutları ve Ergen Sonuç Değişkenleri Açısından Bağlanma Stilleri Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar

Dördüncü ve beşinci denence kapsamında, hem ergenler, hem de anneleri ve babalarının bağlanma stilleri ortalamaları arasında araştırmanın temel değişkenleri açısından fark olup olmadığını anlamak için her bir ölçekten elde edilen puanlar temelinde tek yönlü ANOVA'lar gerçekleştirilmiştir (ergenin cinsiyetinin kontrol edildiği KOVARYANS analizi de benzer sonuçlar verdiği için, burada tek yönlü ANOVA sonuçlarına yer verilecektir). Özellikle babaların örneklem sayısı yeterli olmadığı için çok faktörlü ANOVA yapılmamıştır.

Ergenlerden elde edilen veriler üzerinde yapılan analizler

Dördüncü denence ile ilgili olarak, ergenlerin bağlanma stillerinin temel değişkenler açısından farklılıkları incelenmiştir, ortalamalar arası farklılıklar Student-Newman-Keuls yöntemiyle araştırılmıştır. Tablo 10'da görüldüğü gibi, hem anneden hem de babadan algılanan kabul ve ilgi açısından en yüksek ortalamalara sahip olan grup kaçınma ve kaygı düzeyi düşük olan güvenli bağlanma stiline sahip ergenlerdir, en düşük ortalamaya sahip olanlar ise kaçınma ve kaygı düzeyi yüksek olan korkulu bağlanma stiline sahip olanlardır (örneğin, ABSÖ anneden algılanan kabul/ilgi için $F(3,653)=15.38, p<.000$). Algılanan sıkı denetim açısından da benzer bir durum söz konusudur: güvenli katılımcılar en düşük düzeyde, korkulu bağlananlar ise en yüksek düzeyde sıkı denetim algılayanlardır (örneğin, ABSÖ babadan algılanan sıkı denetim için $F(3,653)=15.32, p<.000$). Her iki değişkende de saplantılı ve kayıtsız stile sahip ergenler genel olarak bu iki grubun arasında yer almaktadır. Bağlanma stillerinin

algılanan anababalık boyutları ve sonuç değişkenlerde açıkladıkları varyans, bir başka deyişle ilişki derecelerini yansıtan η^2 'ler incelendiğinde farklı bağlanma stillerinin her iki ölçekte de algılanan anne ve babalık boyutları üzerinde benzer etkilere sahip olduğu (.05 ila .07 arasında) görülmüştür.

Sonuç değişkenler açısından da ortalamalar arasında beklendik sonuçlar gözlenmiştir. Güvenli grup tutarlı bir şekilde, benlik değişkenleri ve psikolojik belirtiler açısından en avantajlı grup olarak ortaya çıkmaktadır (özsaygı için, $F(3,653)=26.11$, $p<.000$; benlik belirginliği için, $F(3,653)=34.83$, $p<.000$). Benlik değişkenleri açısından korkulu grup en düşük ortalamalara sahiptir ve yine saplantılı ve kayıtsız stiller bu iki grubun arasında yer almaktadır. Psikolojik belirtiler açısından ise kaygı düzeyleri yüksek olan korkulu ve saplantılı stillere sahip ergenler tutarlı bir şekilde en yüksek ortalamalara sahiptirler. Kayıtsız stilin depresyon ve kaygı (KSE) açısından diğer güvensiz gruplardan farklılaştığı bu değişkenler açısından güvenli gruptan sonra en düşük ortalamalara sahip olduğu saptanmıştır (depresyon için, $F(3,653)=31.11$, $p<.000$); kaygı için, ($F(3,653)=17.15$, $p<.000$). Düşmanlık açısından kaygı düzeyleri düşük olan kayıtsız stil ile güvenli stil arasında anlamlı fark yoktur, her ikisi de bu değişkende en düşük ortalamalara sahiptirler ($f(3,653)=8.66$, $p<.000$).

Problem davranışlardan içki içme sıklığı açısından kaçınma düzeyleri yüksek olan iki grubun, korkulu ve kayıtsızlar, kaçınma düzeyi yüksek olan güvenli ve saplantılılardan farklılaşmışlardır; ilk grup daha az sıklıkta içki içme rapor etmiştir ($F(3,653)=7.63$, $p<.000$). Sigara içme açısından ise saplantılı stile sahip olanlar ile kayıtsızlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur, saplantılılar en çok sigara içenlerdir ($F(3,653)=2.58$, $p<.05$).

Son olarak, güvenli stile sahip olanların akademik not ortalamaları güvensiz gruplarınkinden anlamlı düzeyde yüksektir ($F(3,653)=4.32$, $p<.01$).

η^2 'ler incelendiğinde, farklı bağlanma stillerinin sonuç değişkenler açısından en çok benlik belirginliği (.14), depresyon (.13), ve özsaygı (.11) açısından farklılık yarattığı gözlenmiştir.

Sonuçlar genel olarak ele alındığında, kategorik olarak bağlanma sınıflandırmaları yapılan ergenlerin temel değişkenler açısından güvenli stil lehine farklılaşmasının beklendiği dördüncü denencenin desteklendiği görülmektedir. Güvenli stile sahip ergenlerin anne ve babalarından en yüksek düzeyde kabul ve ilgi, en düşük düzeyde ise sıkı denetim algılandıkları, özellikle annelerinden toplanan verilerin de bu sonuçla tutarlı olduğu saptanmıştır. Kaygı düzeyi yüksek olan korkulu ve saplantılı stile sahip olan korkulu ve saplantılı ergenler en çok psikolojik belirti gösterenlerdir. Kaygı düzeyi düşük olan kayıtsız stil ise benlik değişkenlerinde saplantılı stille benzerlik gösterirken, özellikle problem davranışlar açısından en düşük ortalamalara sahip olarak bulunmuşlardır.

Anneler ve babalardan elde edilen veriler üzerinde yapılan analizler

Annelerden ve babalardan alınan bağlanma ve anababalık boyutlarına ilişkin değerler açısından da ergenin bağlanma stilleri arasında fark olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 10'da görüldüğü gibi, yalnızca annenin ABTÖ'den alınan anababalık boyutları açısından anlamlı farklılık saptanmıştır. Buna göre, kaçınma düzeyi düşük olan güvenli ve saplantılı stile sahip olan ergenlerin anneleri, çocuklarına karşı, kayıtsız stile sahip ergenlerin annelerine göre daha fazla kabul ve ilgi gösterdiklerini belirtmişlerdir ($F(3,242)=4.48, p<.01$). Bu değişkende, güvenli ergenlerin ortalamaları korkulularınkinden de daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, annenin ABTÖ ile ölçülen sıkı denetim içeren annelik boyutu açısından, güvenli ve korkulu ergenlerin farklılaştıkları gözlenmiştir; güvenli stile sahip ergenlerin anneleri

korkulu stile sahip olanlardan daha fazla sıkı denetim uyguladıklarını bildirmişlerdir ($F(3,242)=5.09, p<.000$). Eta²'ler de bağlanma stilleri açısından en yüksek farklılıkların ABTÖ ile ölçülen kabul ve ilgi ile sıkı denetim boyutlarında olduğunu göstermiştir (.06).

Sonuç olarak, annelerden alınan ve algılanan anababalık boyutları açısından genel olarak güvenli grubun en kabul edici ve ilgi gösterici ve en az denetleyici anababalara sahip oldukları, korkulu grubun ise bunun tersi bir örüntünün sergilendiği ailelerden geldiği anlaşılmaktadır. Olumlu kişilik özellikleri ve okul başarıları açısından güvenli stil en avantajlı stil olarak görünmektedir. Yüksek düzeyde kaygılı olan korkulu ve saplantılı stillerin özellikle psikolojik belirtiler açısından yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Kayıtsız stil ise başkalarına dayanma ve düşmanlık değişkenlerinde güvenli stil ile benzer örüntü sergilemektedir.

Anne bağlanma stilleri temelinde yapılan karşılaştırmalarda, ergenin kaçınma ve kaygı düzeyinin annenin bağlanma stilleri açısından anlamlı ölçüde farklılaşmadığı görülmüştür. Genel olarak annenin bağlanma stilleri açısından ergenin algıladığı anababalık boyutları arasında da fark yoktur (Tablo 11).

Tablo 12'de görüldüğü gibi, babaların bağlanma stilleri arasında ergenlerin kaçınma ve kaygı düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, Tablo 11 ve 12'de izlenebileceği gibi, hem annelerin hem de babaların kendilerinden alınan anababalık boyutları ölçümleri açısından onların bağlanma stilleri arasındaki farklılıklar, genel olarak, beklendik yönde bulunmuştur. Kaçınma düzeyi düşük olan saplantılı anne ve babaların kabul ve ilgi içeren anababalık açısından en yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Bu boyutta en düşük düzeyde kabul ve ilgi sergileyen anneler kaçınma düzeyi yüksek olan korkulu ve kayıtsız annelerdir.

Saplantılı stil içerisinde sınıflandırılan babalar ise özellikle kayıtsız stile sahip babalara göre daha az ilgilidirler.

Sıkı denetim anababalık boyutu açısından ise korkulu ve saplantılı annelerin ortalamaları açısından anlamlı farklılık gözlenmiştir. Her iki ölçekte de korkulu annelerin sıkı denetim saplantılılarınkinden yüksektir. Sıkı denetim açısından güvenli, korkulu ve kayıtsız stillere sahip anneler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Babalar için ise bu boyutta en düşük ortalamaya sahip olanlar güvenli stile sahip babalardır, güvensiz stiller arasında sıkı denetim açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır ($F(3,133)=2.73, p<.05$). Ayrıca, annelerin bağlanma stillerinin en çok çocuklarına gösterdikleri kabul ve ilgi açısından (η^2 'ler ABSÖ için .16; ABTÖ için .17) farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Anne ve babalardan elde edilen veriler üzerine yapılan analizlerden elde edilen bu sonuçlar topluca ele alındığında, özellikle kaçınma düzeyi yüksek olan korkulu annelerin çocuklarının kaçınma düzeyi düşük olan saplantılı annelerin çocuklarına oranla annelerinden daha sıkı denetim algıladıkları, annelerden elde edilen verilerin de bununla tutarlı bir örüntü sergilediği bulunmuştur. Diğer yandan, kaçınma düzeyi düşük olan güvenli ve saplantılı stillere sahip anneler çocuklarına karşı diğer annelere oranda daha fazla kabul/ilgi gösterdiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak saplantılı stile sahip olanların güvenli stile sahip olanlarla anababalık boyutları açısından benzer olmaları dışında beşinci denencenin de kısmen desteklendiği görülmektedir.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı, bağlanmada kaçınma ve kaygı zihinsel modellerinin anababadan çocuğa aktarımında anababalık davranışlarının (kabul/ilgi ve sıkı denetim boyutları) rolünü incelemektir. Anne ve babanın bağlanma zihinsel modellerinin ve anababalık boyutlarının ergenin psikolojik değişkenleri üzerindeki yordayıcı etkileri de araştırmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede aşağıda önce, araştırmanın genel betimleyici sonuçları ve bağlanmanın aktarımı ile ilgili düşündürdükleri tartışılacaktır. Ardından bağlanma örüntüleri, anababalık davranışları ve ergenlerin psikolojik özellikleri arasındaki ilişkiler kültürel bağlamda ele alınacaktır.

Temel Değişkenlere İlişkin Betimleyici Bulgular

Bu çalışmada katılımcılar bağlanmada kaçınma ve kaygı düzeylerini ölçen ölçeklerden genel olarak yüksek puanlar almışlardır. Anababaların çocuk yetiştirmede kabul ve ilgi içeren yaklaşımları hem kendileri hem de ergenler tarafından genel olarak yüksek düzeyde, sıkı denetim içeren davranışları ise düşük düzeyde algılanmıştır. Bağlanmada kaçınma ve kaygının görece yüksek oluşuna ilişkin olarak, bu değerler, yalnızca ergenler için geçerli olsaydı, ergenlik dönemine özgü olduğu ileri sürülen gelişimsel sancılarla ilişkili olduğu söylenebilirdi. Ancak, benzer ortalamaların anne ve babalardan da alındığı görülmektedir. Üç katılımcı grupta da kaygı düzeyi ortalamalarının kaçınma düzeyi ortalamalarından anlamlı olarak yüksek

olduğu bulunmuştur. Kaygı düzeyinin yüksek olması kültürel olarak yakın ilişkilerde yaşanan yüksek beklentilerle ilgili olabilir (İmamoğlu ve ark., 1993). Bu bulgu, Türk ergen örnekleminde (üniversite öğrencileri) güvenli bağlanmanın ardından ikinci sırada kaygı düzeyi yüksek olan saplantılı bağlanma stilinin gelmesi ile tutarlılık göstermektedir (Sümer ve Güngör, 1999a).

Kaygı ve kaçınma düzeylerinin genel olarak yüksek düzeyde olması ise daha çok Türkiye’de özellikle son yıllarda gözlenen hızlı sosyal değişimlere bir tepki olarak ortaya çıkmış olabilir. Sosyal hareketliliğin daha hızlı olduğu günümüzde, bu örüntülerde insanların kişilerarası ilişkilerinde hayal kırıklığına uğramaktan ve yeni ilişki biçimlerinden kaygı duymalarının, böylece yakınlık kurmak konusunda isteksizlik gösterme olasılıklarının bir payı olabilir.

Bağlanma stillerinin dağılımı da ortalamalarla ilgili örüntülere paralellik göstermektedir: Bu çalışmada, tüm katılımcı gruplarında en yaygın bağlanma örüntüsünün kaçınma düzeyi yüksek, kaygı düzeyi düşük olan kayıtsız stil olduğu gözlenmiştir (üç grupta da yüzde 30’un üzerinde). Bunu ergen ve babalarda yüksek kaygı ve kaçınmayla tanımlanan korkulu stil izlemiştir (ergenlerde yüzde 29, babalarda yüzde 32). Bu sonuçlar, kaçınma ve kaygı düzeylerine ilişkin görece yüksek ortalamalara paralel olarak, hem ergenlerde hem de anababalarda yakın ilişkilerden kaçınma düzeyinin genel olarak yüksekliğine işaret etmektedir.

Bağlanma kuramı kapsamında yapılan çalışmalar güvenli stilin hemen her kültürde en yaygın stil olduğunu, kültürlerarası farklılığın güvensiz stillerin dağılımında ortaya çıktığını göstermektedir (Steele ve Steele, 1994; van Ijzendoorn ve Kronenberg, 1988). Üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen ve Türk örneklemini Kuzey Amerika’daki akranlarıyla karşılaştıran bir çalışmanın bulguları da bu görüşü desteklemiş ve güvenli stilin en yaygın stil olduğunu, ABD’de bunu

kayıtsız stil izlerken Türkiye’de saplantılı stilin ikinci sırada geldiğini göstermiştir (Sümer ve Güngör, 1999a). Kayıtsız stilin özellikleri hatırlanacak olursa, bu stil, kendine dayanmaya aşırı önem veren ve özsaygı açısından genellikle güvenli stilden anlamlı farklılık göstermeyen ancak savunmacılık içeren bir stildir. Ergenler açısından kimlik arayışının en yoğunlukla yaşandığı bu dönemde gelişimsel kaygılara, meslek tercihi gibi gelecekle ilgili önemli bir adım atılmış olan üniversite dönemine oranla, gelecek kaygısının da eşlik etmesi beklenebilir. Ergenler, yaşanan yüksek düzeyde kaygıyla bir duygu düzenleme stratejisi olarak bunu bastırarak ya da yok sayarak savunmacı bir şekilde başetme yolunu seçebilirler. Bu da ergenler arasında rastlanan yüksek düzeyde kayıtsız stil oranı ile ilişkili olabilir. Mesleki alan seçimiyle birlikte kimlik arayışına eşlik ettiği öne sürülen kaygıların ve kaygının neden olduğu duygu düzenleme gereksiniminin azalması beklenebilir ve bu stilin neden üniversite öğrencileri arasında daha az yaygın olduğu konusuna bir ışık tutabilir. Öte yandan, üniversite dönemi ve yetişkinlik yılları, aileden nispeten uzaklaşılan ve bunun da var olan zihinsel modellerin tekrar gözden geçirilmesi için bir fırsat yarattığı dönemler olarak görülebilir. Nitekim, Bartholomew ve Shaver (1999) ergen ve yetişkin örneklem grupları arasında kayıtsız stile sahip olan ergenlerin oranını yetişkinlere göre daha yüksek bulmuş, bu durumu da ailelerinden uzakta yaşayan yetişkinlerin aileleriyle olan bağlanma ilişkilerini zamanla daha gerçekçi bir gözle değerlendirmeye başlamalarıyla açıklamışlardır. Yüksek oranda kayıtsız stil gözlenmesi, ayrıca, katılımcıların ölçekleri (çalışmanın kişisel sorular içermesi nedeniyle) savunmaya geçerek doldurmuş olmaları olasılığını da akla getirmektedir.

Hazan ve Shaver (1987) da kaçınan kayıtsız stile sahip ergenlerin bu stile sahip yetişkinlere oranla olumsuz yaşantılarını daha çok bastırdıklarını ve aileleriyle ilişkilerini daha çok idealize ettiklerini gözlemişlerdir. Diğer yandan, yukarıda da

vurgulandığı gibi, bu çalışmada sadece ergenler değil anne ve babaları da en yüksek oranda kayıtsız bağlanma stili içerisinde sınıflandırılmışlardır. Anababalarla ergenler arasında gözlenen bu benzer örüntü en yalın şekilde bu çalışmanın temel denencesiyle de açıklanabilir: bağlanmanın kuşaklararası aktarımıyla. Anne ve babaları kayıtsız olan ergenlerin kendileri de kayıtsız bir stil benimsemek eğiliminde olabilirler.

Anneler ve ergenlerin bağlanma stilleri arasında yapılan örtüşme (crosstab) analizi anlamlı ilişkiler vermiştir. Dolayısıyla ergenler arasında kayıtsız stilin yaygınlığı anababalarının bu stile sahip olmalarıyla açıklanabilir. Ancak, neden, her üç katılımcı grubunda da bağlanma örüntülerinin beklentilerin dışında bir dağılım gösterdiği, yakın ilişkilere dayandığı öne sürülen Türk kültüründe yakın ilişkilerden kaçınmayla tanımlanan kayıtsız ve korkulu stillere sık rastlanıldığı açıklanamadan kalmaktadır.

Olası bir açıklama, hızlı sosyal değişimlerin yaşandığı Türkiye’de değerlerin de toplulukçuluktan bireyselliğe vurgu yapan bir yönde değişme eğiliminde olması temelinde yapılabilir. İmamoğlu ve Karakitapoğlu Aygün’ün (1999) Türk gençliği arasında değerlerin değişimini inceledikleri araştırmalarında, son otuz yılda toplulukçu değerlerden bireysel olanlara doğru bir değişim saptanmıştır. Buna göre, 1990’lardaki değerler sıralamasında özgürlük ve bağımsızlık birinci sırayı almıştır.

Bireyselliğe ve kendine dayanmaya daha önem verildiği ileri sürülen üst sosyoekonomik düzeyden kesimin bu değişimlere daha açık olması beklenebilir. Bu araştırmanın örneklemini oluşturan ergen, anne ve babaları arasında anababaların eğitim ve gelir düzeylerinin ortalamanın üstünde olması, bireyselleşmeye ve çocuğun psikolojik değerine bu kesimde daha fazla önem verildiğini düşündürülebilir

(İmamoğlu, 1987; Kağıtçıbaşı, 1982). Dolayısıyla, kaçınan stillerin yaygınlığı tüm ailenin, hızlı sosyal değişimlerin etkisiyle değerlerinde meydana gelen değişmelerin yansımaları olabilir. Bu da Türk toplumunda son yıllarda insanların kendine aşırı değer

verme ve başkalarının düşündüklerine ve duygularına duyarsız olma gibi kayıtsız stile özgü özelliklerin arttığına ilişkin gözlemleri doğrulayan bir sonuç olabilir. Ancak, bu araştırmanın bağlanma stillerinin dağılımına ilişkin sonuçlarını genellemek için henüz çok erkendir ve başka bilimsel çalışmalara gereksinim vardır. Ayrıca, bu çalışmada oluşturulan stillerin, ortalamalar temelinde oluşturulmuş olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, daha geniş ve Türk kültürlerinin bütün katmanlarını temsil eden bir örneklem grubu içinde aynı kişilerin farklı bağlanma stilleri içerisinde yer alma olasılıkları da mevcuttur.

Bu çalışmada, katılımcıların aile içindeki kabul/ilgi içeren anababalık uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri genellikle yüksek, sıkı denetime ilişkin değerlendirmeleri ise düşük düzeyde bulunmuştur. Annelerden alınan ve algılanan kabul ve ilgi düzeyi ise babalardan alınan ve algılanana oranla daha yüksek düzeydedir. Babaların, bebeklerinin bakımını ne düzeyde üstlenirlerse üstlenirler, bebekleriyle daha az fiziksel temas kurdukları ve onlarla daha az zaman geçirdikleri bulunmuştur (Lamb ve ark., 1982). Geleneksel anababalık rollerine işaret eden bu tür bulgular dikkate alındığında annelerin daha sıcak ve ilgili olmasına ilişkin bu bulgu beklendiktir ve geçmiş çalışmalarla tutarlıdır (Sümer ve Güngör, 1999b; Yılmaz, 2000).

Diğer değişkenlerin ortalamalarına bakıldığında, ergenlerin özsaygılarının ve benlik kavramlarına ilişkin sahip oldukları belirginliğin genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. Psikolojik belirtiler açısından ise ortalamalar ölçeğin orta noktası olan 2'ye yaklaşmaktadır. Bağlanmada kaygı ve psikolojik belirtiler açısından gözlenen ortalamaların görece yüksek oluşu ergenlik döneminin en azından söz konusu örneklem için daha sancılı geçtiğini düşündürülebilir. Öte yandan, bağlanma stillerinin psikolojik değişkenlerle olan ilişkilerine ilişkin bulgular dikkate alındığında (örneğin,

Bartholomew ve Horowitz, 1991; Kobak ve Sceery, 1988; Sümer ve Güngör, 1999a), kaçınma ve kaygı düzeyi görece yüksek olan bu örneklem için psikolojik belirti ortalamalarının da görece yüksek düzeyde çıkması beklenebilir.

Bağlanmanın Aktarımı

Bu çalışma bağlanma kuramının boylamsal çalışmaları da desteklenmiş iki temel sayılına dayanmaktadır: birincisi, bağlanma zihinsel modelleri yaşamın ilk yıllarında birincil bağlanma figürleri olan anababanın çocuğa tepkileri temelinde oluşurlar ve bir kez oluştuktan sonra değişime direnç göstererek yaşam boyu sürme eğilimi gösterirler. İkincisi, çocukluktan yetişkinliğe uzanabilen bağlanma zihinsel modelleri, kendilerini doğrular ve pekiştirir şekilde, bir kuşaktan diğerine aktarılırlar (Bowlby, 1969, 1973, 1980). Araştırmanın bu konudaki denencesine ilişkin bulgular aşağıda, nedensel modeli sınamada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği ve anababalarla çocukların bağlanma yaşantıları arasındaki ilişkiler çerçevesinde tartışılmaktadır.

Nedensel modeli sınamaya yönelik ölçeklerin güvenilirliği

Anneler ve babalarla olan bağlanma ilişkisinin ele alındığı bu çalışmada bağlanma zihinsel modelleri ve anababalık boyutlarını ölçmekte kullanılan ölçeklerin ilgili değişkenleri güvenilir düzeyde ölçtükleri görülmüştür. Bağlanma zihinsel modelleri kaçınma ve kaygı boyutları temelinde ölçülmüş, bu amaçla Brennan ve arkadaşlarının (1998) geliştirdiği altölçekler kullanılmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli'nde gizil değişkenin oluşturulmasında tek bir ölçeğin kullanılmasının sahip olabileceği dezavantaj da gerekli istatistiksel düzeltmelerin yapılmasıyla en aza indirgenmeye çalışılmıştır.

Anababalık boyutlarının ölçümünde kullanılan ölçekler de birbirleriyle ve gizil değişkenle olan ilişkileri açısından bu boyutları ölçmekte yeterli düzeyde güvenilir olarak değerlendirilmiştir. Bağlanma ve anababalık boyutlarına ilişkin tüm ölçeklerin gizil değişkenler üzerindeki faktör yükleri geçerlik katsayısı olarak da yorumlanabileceğinden (Joreskog ve Sorbom, 1993), bu bulguların yeterli düzeyde yapı geçerliğine işaret ettiği söylenebilir.

Anababalık boyutlarının değerlendirilmesinde şimdiye değin genellikle çocukların/ ergenlerin algısına dayanan ölçümler kullanılmış ve bu katılımcılardan elde edilen veriler temelinde ilgili değişkenlerle ilişkiler araştırılmıştır. Bu araştırmada anababalardan da ölçüm alınmış olmasıyla, aynı katılımcılardan elde edilen veriler temelinde yapılan değerlendirmelerin içerdiği ortak yöntem varyansı sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Böylece, aile içindeki anababalık uygulamalarına ilişkin olarak hem anababaların hem de ergenlerin görüşleri gizil değişkende temsil edilmiş ve aile içinde uygulanan anababalık davranışlarının bir ortalaması alınmış olmaktadır. Dolayısıyla, bu yolla daha gerçekçi ve nesnel bir değerlendirme yapılabilmesi amaçlanmıştır. Anababa ile ergenlerden alınan anababalık ölçümlerinin birbirleriyle yüksek düzeyde ve beklendik yönde ilişki göstermesi ölçeklerin geçerliğine ilişkin bilgi vermektedir.

Model Testine İlişkin Sonuçlar

Bu çalışmanın temel denencesi anne ve babaların temel bağlanma boyutları olan kaçınma ve kaygı düzeylerini aile içinde uyguladıkları anababalık davranışlarının altında yatan temel boyutlar (kabul/ilgi ve sıkı denetim) yoluyla çocuklarına aktardıklarını ileri sürmektedir. Sonuçlar, nedensel bir model çerçevesinde sınanmış

olan bu denenceye kısmen destek sağlamışlardır. Anababaların ergen değişkenleri ile ilişkilerinin beklenenden daha zayıf bulunmasına karşın, annelerin kaçınma ve kaygı düzeylerinin sırasıyla kabul/ilgi ve sıkı denetim aracılığıyla ergenlerin bağlanma ilişkilerinde kaçınma düzeyini dolaylı olarak yordadığı bulunmuştur. Babalar için ise kaçınma ve kaygılarının farklı düzeydeki etkileşimi ergenin kaygılı bağlanma düzeyini anlamlı ölçüde yordamıştır. Babaların anababalık boyutları aracılığıyla çocuklarının bağlanma örüntüleri üzerinde dolaylı etkisine rastlanmamıştır.

Annelerle ilgili olarak, dolaylı etki, kaçınma düzeyi düşük olan annelerin kabul edici ve ilgili yaklaşımlarının çocuklarının başkalarıyla yakın ilişkilere açık olmasını kolaylaştırdığına işaret etmektedir. Bu bulgular, annelerin, aile içi etkileşimde çocuklarına karşı kendi bağlanma örüntüleriyle tutarlı anababalık sergilediklerini ve böylece çocuklarının bağlanma yaşantılarını etkilediklerini öne süren bağlanma kuramına destek niteliğindedir (Ainsworth ve ark., 1978; Main ve ark., 1985). Aynı zamanda, annelerinden sıcak ilgi gören ve çevreyi keşfetme davranışları kesintiye uğratılmayan çocukların sosyal becerilerinin daha yüksek, başkalarına ilişkin algılarının daha olumlu olduğuna (Grossmann ve Grossmann, 1991; Main ve ark., 1985) ve anababalarını ilgili ve destekleyici bulan ergenlerin başkalarıyla yakın ilişki kurmada daha istekli ve becerikli olduğuna ilişkin bulgularla da tutarlıdır (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Kobak ve Sceery, 1988; Levy ve ark., 1998). Bulgular, bağlanma kuramı çerçevesinde açıklanacak olursa, kaçınma düzeyi yüksek olan kişiler, olumsuz duygularını genellikle bastırmakta, başkalarının güvenilmez olduğu inancıyla başkalarıyla sıcak ilgi ve paylaşım dayalı ilişkiler kurmaktan kaçınmaktadırlar. Bretherton'a göre (1990), kendi çocukluk yaşantıları hakkındaki olumsuz duygularını savunmacı bir şekilde bastırdıklarından çocuklarının kaygı ve sıkıntı ipuçlarına da daha az açık ya da daha kayıtsız kalabilmektedirler. Bu

da çocuklarıyla sıcaklık ve paylaşım içeren bir ilişki kurmalarını zorlaştırabilmektedir. Benlik ve başkaları modelleri ile olan ilişkiler çerçevesinde ele alınacak olursa kaçınma düzeyi yüksek olan annelerin başkalarına ilişkin olumsuz algılarını çocuklarına da yansıtarak onları da olumsuz şekilde değerlendirme eğiliminde oldukları; böylece onlara sıcak ilgi göstermekten kaçınarak çocuklarının da başkalarının ulaşılmaz ve güvenilmez olduğu şeklinde bir zihinsel model geliştirmelerine neden oldukları ileri sürülebilir (Bowlby, 1969; Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu durum, annelerle ergenler arasındaki marjinal düzeydeki ilişki de dikkate alındığında, kaçınma düzeyi yüksek olan annelerin kaçınma düzeyi yüksek çocuklara sahip olmalarına yol açabilir.

Benzer şekilde, annelerin kaygılarının çocuklarına uyguladıkları sıkı denetim içerikli bir anababalık olasılığını arttırdığı, bunun da ergenin kaçınma düzeyini yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu, yakın ilişkilerde başkalarının onayını alma ve onlarla yakınlığı koruma konusunda kaygılı olan kişilerin bunu başkaları üzerinde denetim kurarak onları yakınlarında tutma çabasıyla sağladıklarını gösteren bulgularla tutarlıdır (örneğin, Bartholomew ve Horowitz, 1991; Hazan ve Shaver, 1987). Kaygılı anababalar, çocukları üzerinde denetim kurarak onların çevreyi özgürce keşfetme ihtiyaçlarını da engelleyebilmektedirler. Bu durum da çocuğun ihtiyaçlarına ve sıkıntı belirtilerine karşı anababasından duyarlı tepki görememesiyle sonuçlanabilmektedir (Ainsworth ve ark., 1978). Anababasından çevreyi keşfetme sırasında yeterli destek görmeyen ve onlardan ihtiyaçlarıyla uyuşan tepkiler alamayan çocukların başkalarının güvenilmez ve ulaşılmaz olduğuna ilişkin zihinsel modeller geliştirme olasılıkları yüksektir (Bartholomew, 1993). Böylece, kaygı düzeyi yüksek olan annelerin bu kaygılarının sonucu olarak çocukları üstünde baskı kurmaları ve bu baskının etkisiyle

ergenlerin başkalarıyla yakın ilişki kurmaktan (çevreyi araştırmaktan) çekindikleri ya da bu konuda isteksiz oldukları söylenebilir.

Ancak, benzer etkinin babalar için tümüyle benzer olmadığı görülmektedir. Etkileşim analizi, kaygı düzeyi yüksek kaçınma düzeyi ise düşük olan babaların (saplantılı stile karşılık gelmektedir) çocuklarının kaygılı bağlanma düzeyinin kaçınma ve kaygının diğer kombinasyonlarını taşıyan (yüksek kaçınma, yüksek kaygı gibi) babalarinkine oranla daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, babaların kaygılı bağlanmalarının yapısal modelde sıkı denetim içeren babalık uygulamasıyla yalnızca marjinal düzeyde anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu durum, kaygı düzeyinin denetimin sıklığına bir katkı yapabileceğine ama sıkı denetimin çoğunlukla başka bir faktör ya da faktörlerden kaynaklanabileceğine işaret etmektedir. Geleneksel olarak, aile içinde daha çok denetleyici rol oynaması beklenen babaların sıkı denetim içeren uygulamaları, böylece, onların kaygı düzeylerinden çok kültürel temele dayanan babalık rolünün bir yansıması olabilir. Babaların kabul edici ve ilgi gösterici olması ise kültürel olarak daha az yaygınlıkla gözlenen bir durumdur (Sümer ve Güngör, 1999b). Bu çalışmada da babaların annelere göre daha az ilgili ve kabul edici oldukları, ancak saplantılı bağlanan babaların en yüksek düzeyde kabul ve ilgi bildirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla, babalar için kaçınma düzeyinin yapısal modelde kabul ve ilgi düzeyi ile ilgili olduğu da dikkate alındığında, kaygılı bağlanması yüksek kaçınmacı bağlanması ise düşük düzeyde olan babaların çocuklarına bütün babalardan daha çok ilgi gösterdikleri ileri sürülebilir. Kaygı düzeyi sıkı denetim içeren bir babalıkla sonuçlanmadığı sürece, babaların çocuklarıyla ve diğer yakın ilişkileriyle olan düşük düzeyde kaçınmacı bağlanmaları, özellikle bu yaklaşımın kültürel açıdan babalardan daha az beklendiği olması nedeniyle çocuklar tarafından daha olumlu olarak algılanabilir ve kaygıyı azaltan bir etkiye sahip olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada, bağlanmanın kuşaklararası aktarımına ilişkin olarak annelerin zihinsel modellerinin ergenin kaçınma düzeyini dolaylı olarak yordadığı, babaların zihinsel modellerinin etkileşiminin ise ergenlerde kaygı düzeyini yordadığı, böylece, bağlanmanın kuşaklararası aktarımına ilişkin denencenin kısmen desteklendiği görülmüştür. Ancak, ilgili denencelerde önerilenin tersine, anne ve babaların bağlanma boyutları ile ergenlerin aynı değişkenlerden alınan ölçümleri arasında anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir. Bağlanma literatüründe, bağlanmanın aktarımına ilişkin sonuçların anababa ve çocuk arasında neden her zaman birebir sonuçlar vermediğine ilişkin tartışmalar yaygındır. Bu konudaki görüşler, bu bölümün sonunda araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anne ve Babaların Ergenin Bağlanma Zihinsel Modelleri Üzerindeki Farklı Roller

Anababaların bağlanma boyutları ile anababalık boyutları arasındaki ilişkiler

İlk olarak, anababalar için kaçınmacı bağlanmanın çocuklarına karşı kabul ve ilgi içeren anababalıkla, kaygılı bağlanmanın da sıkı denetime yönelik anababalıkla ilişkili olması çalışmanın temel denencelerini doğrular niteliktedir. Bağlanma kuramı çerçevesinde, kaçınmacı bir bağlanma stili benimseyen kişilerin (korkulu ve kayıtsızlar) kişilerarası ilişkilerde daha uzak ve soğuk oldukları, olumlu ya da olumsuz duygularını ifade etmekte zorluk yaşadıkları ya da buna isteksiz oldukları (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Collins ve Read, 1990; Hazan ve Shaver, 1987; Sümer ve Güngör, 1999a), en düşük düzeyde şefkatli dokunma gösterdikleri ve dokunulmaktan da hoşlanmadıkları (Brennan ve ark., 1998) dikkate alındığında

çocuklarıyla ilişkilerinde de benzer davranışlar sergilemeleri olasılıkları yüksektir.

Aile içi etkileşimle ilgili çalışmalar bu doğrultuda sonuçlar vermiştir. Kaçınan bağlanma stiline sahip kişilerin çocuklarına karşı daha az yakın ve destekleyici davrandıkları (Rholes ve ark., 1995), çocuklarıyla en düşük düzeyde iletişim kurdukları ve onların yakınlık çabalarına karşılık vermede en isteksiz olan grup oldukları görülmektedir (Ainsworth ve ark., 1978; Main ve ark., 1985). Bu durumun özellikle kaçınan stilin olumsuz yaşantıların çağrıştırdığı kaygıyla başetmeye yönelik savunmacı özelliğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Örneğin, kaçınanların olumlu ya da olumsuz olsun duyguları gözardı etme ve bastırma eğiliminde oldukları, duygu içeren anıları hatırlamakta zorluk çektikleri, başkalarının duygu içerikli ifadelerine karşılık vermede ya da onları tanımlamakta başarısız oldukları bulunmuştur (Fuendeling, 1998). Bretherton (1990), kaçınanların bu özelliklerinden dolayı çocuklarıyla ilişkilerinde kopukluk yaşayabildiklerini, çocuğun kaygı ipuçlarına karşı kaçınan anababaların uygun tepkiyi vermekte zorlanabildiklerini ileri sürmektedir. Bu görüş ve bulgular ışığında bu çalışmada, anababaların kaçınma düzeyinin kabul ve ilgi içeren anababalıkla anlamlı ilişki göstermesi ve bu bağlamda kaçınma düzeyi düşük olan annelerin çocuklarına karşı daha kabul edici ve ilgili, kaçınma düzeyi yüksek olanların ise daha reddedici ve ilgisiz olarak bulunması beklendik bir sonuçtur.

Diğer yandan, bağlanmada kaygı boyutunun yakın ilişkilerde, yakınlığı koruma çabasıyla daha girici ve baskın davranışlar sergilemeyle ilgili olduğu bulunmuştur (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Kobak ve Sceery, 1988). Anne ile çocuk arasındaki ilişkide de kaygılı annelerin çocuğun çevreyi keşfetme davranışına sürekli müdahalede bulundukları ve onları yönlendirmeye çalıştıkları, denetim çabalarının diğer gruplara oranla en yüksek düzeyde olduğu görülmüştür (Ainsworth

ve ark., 1974; 1978). Bu çalışma da kaygılı bağlananların kişilerarası ilişkilerde sergiledikleri bu özelliklerden yola çıkarak, kaygı boyutunun sıkı denetim içeren anababalıkla ilişkili olduğunu göstermiştir. Babalar için yapılan analizlerde, yapısal model kaygı boyutu ile sıkı denetim arasında anlamlı yordayıcı bir ilişki göstermemesine karşın ilgili değişkenler arasındaki ilişkiler böyle bir ilişkinin aile ortamında babalar için de geçerli olabileceğine işaret etmektedir. Örneğin, babanın kaçınma düzeyi ile çocuklarına gösterdiğini belirttiği kabul ve ilgi arasında olumsuz, kaygı düzeyiyle de sıkı denetim düzeyi arasında olumlu ve güçlü ilişkiler saptanmıştır.

Anne ve babaların ergenlerin bağlanma boyutları üzerindeki farklı etkileri

Anababaların çocuklarının bağlanma yaşantıları üzerindeki rollerine ilişkin bulgular öncelikle, ergenin bağlanma yaşantısında her iki ebeveynin de önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Annelerin, ergenin başkalarıyla yakın ilişkilere girme konusundaki istek düzeyi, babaların da yakın ilişkilerde yaşanan kaygı düzeyi üzerinde anlamlı yordayıcı gücü olduğu görülmektedir. Bowlby (1982), bir kişinin bir çok bağlanma ilişkisi içerisinde olabileceğini fakat bir bağlanma ilişkisinin birincil ya da daha önemli olduğunu ileri sürmüştür. Bowlby'ye göre, tipik birincil bağlanma figürleri annelerdir. Bu görüşün bir doğurgusu, anneyle olan bağlanma ilişkisinin ergenin bağlanma yaşantısı üzerinde, örneğin babayla olan ilişkiden daha güçlü katsayılarla yordayıcı olabilmesidir. Bir başka doğurgu ise anne ve baba ile olan bağlanma ilişkisinin ergenin psikolojik gelişiminde farklı etkilere sahip olması olabilir. Bu çalışmanın bulguları, babaların da anneler gibi birincil bağlanma figürü olabileceğini, onlarla olan bağlanma ilişkisinin niteliğinin farklı olmakla birlikte ergenin bağlanma yaşantısı üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Anne ve babaların bağlanma yaşantılarının çocuklarınınki üzerinde farklı sonuçlara yol açması iki etkenle açıklanabilir: birincisi geleneksel olarak anne ve babaya yüklenen anababalık rollerinin farklı olması, ikincisi ise ergenlik dönemine özgü gelişimsel özelliklerdir.

Bowlby, (1969), anne ve babaların aile içinde rollerinin birbirinden farklı olduğunu; çocukların sıkıntı ve kaygı durumunda yakınlık arama için daha çok anneye başvurduklarını, sıkıntı yaşanmayan, olumlu duygu durumunda da, özellikle oyun arkadaşı olarak babaya yöneldiklerini ileri sürmektedir. Anne ve babaları içeren çalışmalar da, aile içinde babalar bakım verici rolünü ne kadar üstlenirlerse üstlensinler, annelerin çocuklarıyla daha çok şefkat içeren fiziksel temasta bulunduğunu ve onlarla daha çok zaman geçirdiğini göstermektedir (Lamb ve ark., 1982; Cox ve ark., 1992). Bu çalışmalarla tutarlı olarak, çocukların anne ve babalarıyla iken yapılan bağlanma sınıflandırmalarının da farklılık gösterebildiği bulunmuştur (Lamb, 1977; Main ve Weston, 1981). Bu çalışmada, geçmiş çalışmalara benzer şekilde (Sümer ve Güngör, 1999b) annelerin babalara oranla çocuklarına karşı daha kabul edici ve ilgi gösterici oldukları bulunmuştur. Nedensel modelin sınanmasında da annelerin kabul ve ilgisinin ergenin kaçınma zihinsel modeli üzerinde –olumsuz yönde- yordayıcı gücü olduğu görülmüş, babalar için bu etkiye rastlanmamıştır. Ayrıca annelerin ve babaların uyguladıkları sıkı denetimin düzeyi açısından farklılık göstermedikleri, sıkı denetim içeren uygulamaların ergenin kaçınmacı bağlanmasına katkıda bulunduğu gözlenmiştir. Böylece , annelerin hem kabul ve ilgi hem de sıkı denetim içeren anababalık davranışlarının ergen bağlanması üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bağlanma kuramında, annelerin duyarlı davranışlarının çocukta olumlu bir benlik ve başkaları zihinsel modeli gelişimine katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir. Bu çalışmada, duyarlı anneliğin anababalık

stilleri altında yatan iki boyutu da içerdği; yüksek düzeyde kabul ve ilgi ile düşük düzeyde denetimin çocuğun yakın ilişkilere olan güven derecesini etkilediği bulunmuştur.

Annelerin ergenin kaçınması, babaların da kaygısı üzerindeki yordayıcı etkileri ile ilgili bulgular, annelerle olan olumlu ilişkilerin arkadaşlara bağımlılıkla, babalarla olan olumlu ilişkilerinin ise düşük düzeyde kaygı ve çekingenlikle ilgili olduğunu bulan geçmiş çalışmalarla tutarlıdır (Karadayı, 1994). Ayrıca, ergenlerin babalarıyla olan ilişkilerine ilişkin olumsuz algıları onların başkalarını memnun etme ve onaylanmama kaygısıyla ve benlik değerlendirmelerinin olumsuz olmasıyla, anneye ilişkin algılara göre daha yüksek ilişkiler göstermektedir (Sümer ve Güngör, 1999b). Geleneksel annelik rolünün daha sıcak ilgiye dayalı olması ve sıkı denetim olsa bile denetimin olumsuz etkisinin bu ilgiyle daha yumuşaması olasıdır. Çalışmalar, annelerin ergenlik döneminde yakınlık arama ve paylaşım için daha sık işlev gördüğünü ve ergenlerin annelerine açılma oranlarının babalara oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 1982; Selçuk, 1989). Böylece, annelerle ilişkilerin daha sevgiye ve kabule dayalı olması, ergenlerde bu sevgi ve kabulü güvenli üs olarak kullanarak, başkalarıyla yakınlık çabalarına girişmesine ve yakın ilişkilerde düşük düzeyde kaçınma göstermelerine katkıda bulunabilir. Babalarla ilişkilerde ise, sıkı denetime dayalı çocuk yetiştirmenin daha çok vurgulanması baba ile çocuk arasındaki ilişkinin ergen tarafından daha çok bir denetim ilişkisi olarak algılanmasına yol açabilir. Orta düzeyde bir denetimin kendini kontrol ve sorumluluk duygusunun kazanılması için olumlu sonuçlara yol açmasına karşın yüksek düzeyde bir denetimin bu duyguları ketleyici ve ergenin psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Steinberg ve ark., 1989, 1994). Bu çalışmada, babalardan alınan ölçümlerde (ABTÖ) uyguladıkları sıkı

denetim düzeyi ile kabul ve ilgili yaklaşımları arasında olumlu bir ilişki gözlenmiştir. Bu ilişki, babalar için, sıkı denetimin aynı zamanda ilgi anlamına gelebildiğine işaret etmektedir. Ancak, ergenler için durumun hiç de böyle olmadığı ve algılanan sıkı denetimin olumsuz sonuçlarla ilişkili olduğu gözlenmektedir. Nedensel model de babaların kabul ve ilgisinin ergenin bağlanma yaşantısı üzerinde anlamlı bir yordayıcılığa sahip olmadığını göstermektedir. Bu bulguların ışığında, ergen ile baba ilişkisinin sıcak ilgi ve paylaşımdan ziyade denetime dayalı olduğu ya da sıkı denetime ilginin ve kabulün eşlik etmediği durumlarda, çocukların babalarıyla ilişkilerinde daha çok kaygı yaşamaları ve bunu diğer sosyal ilişkilerine genellemeleri beklenebilir.

Gelişimsel açıdan bakıldığında ise, ergenlik döneminin özerklik arayışı ve kimlik kazanımı çabası gerektirdiği öne sürülmektedir. Sağlıklı bir kimlik geliştirmek için ise anababanın, bağlanma figürü olarak güvenli üs işlevini görmeye devam etmelerinin gerektiği savunulmaktadır. Böylece, ergenin kimlik arayışı çabalarını daha güvenle sürdürebileceği belirtilmektedir (Allen ve Land, 1999; Hazan ve Shaver, 1994). Bu dönemde ergenin özerklik çabasının aile tarafından desteklenmesi onun yeni roller denemesinde ve başkalarıyla yakın ilişkiler çerçevesinde kimlik edinmesinde özellikle önem taşımaktadır. Böylece, çocuklukta işlevsel olabilen ve kendinden hoşnut olma gibi kendini değerlendirmeyeyle ilgili değişkenlerle olumlu ilişkisi bulunabilen sıkı denetimin (Yılmaz, 2000), ergenlikte ergenin özerklik çabalarını ve kendine yeterlik algısını baltalayan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg ve ark., 1989). Bununla tutarlı olarak, anababadan algılanan kabul ve ilginin yüksek, sıkı denetimin ise düşük olduğu ailelerden gelen ergenler psikolojik uyum açısından en avantajlı grubu oluşturmaktadır (Sümer ve Güngör, 1999b; Yılmaz, 2000). Dolayısıyla, bu süreçte,

babalara oranla daha yüksek düzeyde kabul ve ilgi gösteren anneler, çocuklarının çevreyi ve kendilerini keşfetme sürecinde daha güçlü bir şekilde güvenli üs görevi görebilirler. Babalar için ise, onlarla ilişkiler daha çok denetime dayalı olduğunda bu durum ergenin özerklik çabasını engelleyebilir ve böylece yakın ilişkilerde özyeterlik ve rahatlık algısı üzerinde olumsuz etki yapabilir.

Ergenlerin Bağlanma Stilleri, Anababalık Boyutları ve Sonuç Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Ergenlerden alınan veriler temelinde değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinden sonuçların beklendik yönde olduğu; anababalardan algılanan kabul ve ilgi arttıkça kaçınma ve kaygı düzeylerinin düştüğü, sıkı denetim düzeyiyle birlikte kaçınma ve kaygının da arttığı bulunmuştur. Bu sonuçlar, anababalarına ilişkin anı ve algılarında onları sıcak ve ilgili olarak değerlendirenlerin kaçınma ve kaygı düzeyi düşük olan güvenli bağlanma stiline, reddedici ve soğuk algılayanların ise güvensiz bağlanma stillerine sahip olduğunu gösteren bulgularla tutarlıdır (Hazan ve Shaver, 1987; Levy ve ark., 1998; Sümer ve Güngör, 1999b). Kaçınma ve kaygı düzeyi ile anababadan algılanan kabul ve ilginin düşük olması ergen için benlik değerlendirmelerinin olumsuz, psikolojik belirtilerin de yüksek olması ile ilişkilidir. Bu sonuçlar kaçınmacı ve kaygılı bağlanan ve anababalarından yeterince sıcak ilgi görmeyen ergenlerin kendilerini olumsuz değerlendirme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir ve geçmiş çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Cooper ve ark., 1998; Levy ve ark., 1998). Psikolojik belirtilerin görülme sıklığının ise özellikle kaygılı bağlanmayla ilişkili olduğu, ilişkilerinde daha kaygılı olan ergenlerin somatizasyon ve düşmanlık gibi psikolojik belirtilere sahip oldukları görülmektedir. Bu bulgular,

ergenlerin bağlanma sınıflandırmaları temelinde yapılan analizlerle de tutarlılık göstermektedir.

Ergenlerin bağlanma stilleri içerisinde sınıflandırılmalarından sonra her bir bağlanma stilinin temel değişkenlerle olan ilişkisine bakıldığında, beklendiği gibi, güvenli bağlananların bütün anababalık ölçümlerinde anababalarından algıladıkları kabul ve ilgi açısından güvensiz gruplara oranla daha yüksek, sıkı denetim açısından ise daha düşük ortalamalara sahip oldukları görülmektedir. Algılanan anababalık boyutları açısından bunun tersi bir değerlendirmeye sahip olanların ise korkulu bağlanmaya sahip oldukları görülmüştür. Saplantılı ve kayıtsız stil arasında ise algılanan kabul/ilgi ile sıkı denetim düzeyi açısından anlamlı fark gözlenmemiştir. Bu bulgular, anababalık algıları ile bağlanma stillerinin ele alındığı geçmiş çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Sümer ve Güngör, 1999b).

Annelerden alınan ölçümlerde de güvenli bağlananların anneleri çocuklarına karşı en ilgili ve en az denetleyici olduklarını bildirmişlerdir. Buna karşılık, korkulu ve kayıtsız ergenlerin anneleri kabul ve ilgi açısından en düşük ortalamalara sahip olarak bulunmuşlardır. Sıkı denetim açısından ise anlamlı fark korkulu ve güvenli bağlananların anneleri arasında görülmüştür; korkulu bağlanan ergenlerin anneleri güvenliğin annelerine oranla çocuklarına daha sıkı denetim uyguladıklarını bildirmişlerdir.

Anababaların kabul edici ve ilgi gösterici olarak algılanması buna karşılık denetimlerinin daha az sıkı olması, ergenlerin kimlik gelişiminde önemli bir role sahip görünmektedir. Güvenli bağlananlar, kendilerine ve başkalarına ilişkin algılarında daha olumlu, kendilerini açmada ve başkalarıyla yakınlık kurmada daha rahat olan ve sorunlarıyla başetmede daha yapıcı ve gerçekçi yollar deneyen kişilerdir (Kobak ve Sceery, 1988). Kimlik kazanımı sürecinde ilgi ve destek gören ergenler, sorunlarıyla

onları anababalarıyla paylaşarak daha yapıcı bir şekilde başedebilirler. Bu da onların sorunlarını psikolojik belirtiler geliştirmeden ya da problem davranışlara girişmeden çözmelerini kolaylaştırabilir.

Bağlanma stilleri ile benlik değerlendirmeleri, psikolojik değişkenler, problem davranışlar ve okul başarısı arasındaki ilişkiler ergenlerde farklı bağlanma stillerine sahip olanların farklı duygu düzenleme yolları kullandıklarını ve problem davranışlar açısından farklılaştıklarını gösteren pek çok bulguyla tutarlılık göstermektedir (örneğin, Bartholomew ve Horowitz, 1991; Cooper ve ark., 1998; Kobak ve Sceery, 1988; Sümer ve Güngör, 1999a). Benlik değerlendirmeleri açısından güvenli grubun en olumlu değerlendirmelere sahip olduğu, saplantılı ve kayıtsız stillerin güvenli stili izlediği gözlenmiştir. Bu sonuçlar, güvenli ve kayıtsız stil arasında anlamlı fark beklenmediğinden, şaşırtıcı bir sonuçtur. Ancak, ortalamalara bakıldığında, kayıtsız stilin güvenli stilin ardından özsaygı ve benlik belirginliğinde ikinci sırada olduğu görülmektedir. Daha üst yaş grubundan üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalarda, kayıtsız ve güvenli stilin benlik değerlendirmeleri açısından benzer ortalamalara sahip olduğu, kayıtsız stildekilerin de güvenli stildekiler gibi kendini olumlu değerlendirme eğiliminde oldukları bulunmuştur (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Sümer ve Güngör, 1999a). Bu çalışmada, daha genç olan ve ergenlik döneminin gelişimsel özelliklerini daha yoğunlukla yaşaması beklenen ergenler arasında kayıtsız bağlananların kendilerine ilişkin değerlendirmelerinde daha tutarsız ve olumsuz olabildikleri ileri sürülebilir. Bu kişiler, yaşla birlikte, kendilerine ilişkin değerlendirmelerinde daha tutarlı ve belirgin olmak eğiliminde olabilirler.

Benlik değerlendirmeleri ve psikolojik belirtiler açısından en dezavantajlı grubun korkulu bağlananlar olduğu görülmektedir. Ayrıca, bildirilen psikolojik belirtiler açısından kaygılı bağlanma düzeyi yüksek olan korkulu ve saplantılı stiller

birbirlerine benzemektedirler. Bağlanmada kaygı düzeyinin duygu düzenlemeden çok duygu düzenleyememeyle sonuçlandığını bildiren sonuçlarla tutarlı olarak, bu çalışmada da somatizasyon, depresyon, kaygı ve düşmanlık açısından en yüksek kaygılı bağlanmaya sahip iki stilin benzeştiği görülmektedir. Kaygılı bağlanmanın bu duyguyla başa çıkmada kendini ifade edememe ve sosyal destekten etkili bir şekilde yararlanmada başarısız olma gibi özellikleri dikkate alındığında bu bulgular beklendik yöndedir. Güvenliler zaten en düşük düzeyde bu duyguya sahip olması beklenen gruptur. Kayıtsızların ise düşmanca duygular besledikleri fizyolojik ölçümlerle ortaya çıkmış, ancak bu duygularını olumlu bir izlenim oluşturma çabasıyla ve yakın ilişkilerde yaşadıkları olumsuz duyguları savunmacı bir şekilde bastırarak kamufle ettikleri gözlenmiştir (Dozier ve Kobak, 1992; Mikulincer, 1998). Kayıtsız stile sahip olanların başkaları tarafından aşırı kontrollü olarak algılanması da bu gözlemi doğrular niteliktedir (Kobak ve Sceery, 1988). Böylece, kayıtsızların neden diğer güvensiz gruplara oranla daha az psikolojik belirti bildirdiği ve düşmanlık duygusu açısından güvenlilerle benzer ortalamalara sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Ergenlerin problem davranışlar açısından aldıkları ortalamalar kaçınmacı bağlanan korkulu ve kayıtsızların güvenli ve saplantılı bağlananlara oranla daha az sıklıkta içki içtiklerini göstermektedir. Ayrıca, kayıtsız bağlananların, özellikle saplantılı bağlananlara oranla daha az sigara içme eğiliminde olduğu, kaçınmacı korkulu ve kayıtsızların sigara içme açısından güvenlilere benzediği de görülmektedir. Cooper ve arkadaşları (1998), bu tür problem davranışların daha çok arkadaş ortamı içinde gerçekleştirildiğini öne sürmektedirler. Onların da bulguları, saplantılıların en sıklıkla madde ve alkol kullandıkları, kaçınanların ise bu davranışlar açısından güvenlilere benzedikleri yönündedir. Onlara göre, saplantılılar, çocukken Yabancı Ortam'daki kaygılarını anneye kızgınlık şeklinde yöneltmektedirler, yaşla birlikte bu

kaygı psikolojik belirti ve problem davranışlara yönelme eğilimiyle sonuçlanabilmektedir. Saplantılılar, yaşadıkları kaygıyı arkadaş ortamında bu tür problem davranışlarla azaltmaya çalışırken, kaygılı oldukları ileri sürülen diğer iki güvensiz grubun, sosyal yönden daha yalnız ve iletişim kurmada daha beceriksiz olduklarından bu davranışlarda bulunma olasılıkları düşük olabilmektedir. Güvenli grubun neden saplantılılarla birlikte en sık içki içenler oldukları ise beklenmedik bir bulgudur. İçki içme davranışının altında yatan nedenler farklı olabilir; içkinin sosyalleşme amacıyla mı yoksa kaygıyı bastırmak ve stresle başetmek için mi tüketildiği önemli bir ayrım olabilir. Güvenlilerin, daha çok birinci, saplantılıların ise diğer nedenlerle içki içmeleri, bu yüzden ortalamalar yönünden benzerlik göstermeleri olasıdır.

Son olarak, güvenli stildekilerin akademik başarı açısından güvensiz gruplara oranla daha yüksek not ortalamasına sahip oldukları bulunmuştur. Bu bulgu, bağlanma ilişkilerinde rahat olan, kendini ifade etmekte ve sorunlarla başa çıkmada yapıcı yollar kullanan, sosyal destekten en etkili şekilde yararlandığı öne sürülen güvenli bağlananlar için beklendik bir bulgudur.

Sonuç olarak, bu çalışmanın güvenli bağlanma stiline sahip ergenlerin tüm sonuç değişkenler açısından en avantajlı grubu oluşturmalarının, korkulu ve saplantılı stile sahip ergenlerin ise en yüksek düzeyde psikolojik belirtiler göstermesinin beklendiği beşinci denenceyi genel olarak desteklediği görülmektedir.

Anababaların Bağlanma Stilleri, Anababalık Boyutları ve Sonuç Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Anababaların bağlanma sınıflandırmaları temelinde yapılan analizler, saplantılı stile sahip olan annelerin, çocukları tarafından özellikle korkulu stile sahip olan

annelere oranla daha az denetleyici olarak algılandıklarını göstermektedir. Her iki stil de kaygılı bağlanmaya sahip olmakla birlikte, kaçınma düzeyi de yüksek olan korkulu annelerin çocuklarının en sıkı denetime maruz kaldıkları görülmektedir. Diğer stillerden annelerin çocuklarının sıkı denetim algıları açısından fark gözlenmemiştir. Benzer örüntü annelerden alınan annelik ölçümlerinde de elde edilmiştir. Saplantılı anneler korkululara göre daha düşük düzeyde sıkı denetim bildiren annelerdir. Bu bulgu, kaygı düzeyinin sıkı denetimle olumlu yönde ilişkili olduğunu gösteren bulgularla tutarsızlık göstermesine karşın, saplantılı annelerin aynı zamanda en yüksek düzeyde kabul ve ilgi gösterdiğini bildiren anneler olması, onların denetiminin çocuk için anlamını daha yumuşatan bir etkiye sahip olabilir. Bu durumda sıkı denetim, ilginin yokluğunda sıkı denetim olarak algılanıyor olabilir. Böylece, her ikisi de kontrol eğiliminde olsa da korkulu bağlananların denetimi daha doğrudan, engelleyici ve kendinden uzaklaştırıcı, saplantılı bağlananları ise aşırı ilginin eşlik ettiği ve yakınlığı korumaya yönelik bir kontrol olabilir. Buna bağlı olarak da çocuk tarafından farklı şekilde değerlendirilebilir.

Çocuklarına karşı ilgili olduğunu bildiren güvenli anneler, bu boyutta saplantılılardan sonra gelmektedir. Bu durumda, daha yerinde ve dengeli ilginin güvenlilerden gelmesi beklendiğinden, saplantılılardan aşırı ilgili olarak sözedilebilir. Yine beklendiği gibi, kaçınan (korkulu ve kayıtsız) anneler daha düşük düzeyde ilgi bildirmişlerdir. Bu sonuçlar, toplu olarak ele alındığında, kaçınma düzeyinin kabul ve ilgi içeren anababalık düzeyine olumsuz yönde katkıda bulunan bir faktör olduğu yolundaki temel denenceyle tutarlık göstermektedirler.

Babalar için ise, farklı bağlanma stillerine sahip babaların çocuklarının temel değişkenlerden aldıkları ortalamalar arasında anlamlı bir fark bulunmamış, buna karşın başkaları modeli olumlu olan saplantılı babaların çocuklarına karşı en yüksek,

olumsuz olan kaçınmacı kayıtsız ve korkulu babaların ise en düşük düzeyde kabul ve ilgi bildirdiği saptanmıştır. Bu bulgu da yapısal model sonuçlarıyla tutarlı bir şekilde, kaçınmacı bağlanmanın düşük düzeyde kabul ve ilgi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sıkı denetim açısından ise, güvensiz olarak sınıflandırılan babalar güvenli stile sahip olanlara oranla çocuklarına karşı daha sıkı bir denetim uyguladıklarını belirtmektedirler. Babalardan alınan ölçümler temelinde, kaçınmacı bağlanmanın düşük düzeyde kabul ve ilgi, kaygılı bağlanmanın ise yüksek düzeyde sıkı denetim ile ilişkili olması, kaçınma ve kaygı düzeyi düşük babaların en az sıkı denetim uygulayan grup olmasını açıklayabilmektedir ve geçmiş çalışmalarla tutarlıdır (Main ve ark., 1985; Cowan ve ark., 1996; Cox ve ark., 1992).

Anababanın Bağlanma Zihinsel Modelleri ile Anababalık Boyutlarının Ergen Sonuç Değişkenler ile İlişkisi

Anne ve babanın bağlanma zihinsel modellerinin ve anababalık boyutlarının ergenin psikolojik özellikleriyle ilişkilerinin incelenmesinden, anababalık boyutlarının bağlanma boyutlarından daha güçlü ve beklendik şekilde sonuç değişkenleri yordadığı saptanmıştır. Ergenin cinsiyetinin kontrol edildiği bu analizlerde, bu değişkenin anlamlı ilişkisinin olduğu durumlar söz konusudur. Örneğin, anababa ile ergen arasındaki ilişkilerde, kızların daha çok psikolojik belirti (somatizasyon, depresyon ve kaygı), daha düşük düzeyde fiziksel saldırganlık bildirdiği görülmektedir. Ayrıca, anne değişkenlerinin yordayıcı gücünün incelendiği analizlerde kızların daha az okulu astıkları ve içki içtikleri, not ortalamalarının da daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar, genel olarak ergenlerle yapılan çalışmalardaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Örneğin, geçmiş çalışmalarda da kızların daha kaygılı (Yanbastı, 1990; Maşrabacı, 1989), içedönük ve boyun eğici oldukları (Özgüven,

1990), aile içi çatışma ve uyuşmazlıklardan erkeklere oranla daha fazla etkilendikleri ve daha çok şikayet ettikleri bulunmuştur (Tezcan, 1984). Dolayısıyla, kızların, aile içinde anababalarıyla olan ilişkilerinde olumsuz yaşantılardan daha fazla etkilendikleri ileri sürülebilir.

Anababalık boyutlarının ergen üzerindeki yordayıcı güçlerine ilişkin olarak anne ve babaların benzer etkilere sahip oldukları görülmüştür. Benlik değerlendirmeleri üzerinde anababaların kabul ve ilgilerinin olumlu, sıkı denetim düzeylerinin ise olumsuz etkisi bulunmuştur. Psikolojik belirtiler üzerinde ise annelerin sıkı denetimlerinin, babaların ise genellikle kabul ve ilgilerinin yordayıcı olduğu bulunmuştur. Annelerin denetimi sıkılaştıkça ergenin psikolojik sağlığı bozulmakta, babanın ilgisi ne kadar çoksa, psikolojik sağlık da o oranda iyi olmaktadır. Bu sonuçlar, anababaların farklı etkileri bağlamında, annelerin daha çok ilgi ve bakım kaynağı, babaların ise otorite figürü olarak geleneksel rolleriyle ilişkili olabilir. Böylece, annelerin sıkı denetimi, babaların da ilgili olmaları daha az beklendiğinden ergen için bu davranışların etkisi diğer ebeveynlerden geldiği duruma oranla daha güçlü olabilir.

Düşmanlık ve fiziksel saldırganlık açısından anababalardan algılanan sıkı denetim daha yordayıcı bulunmuştur. Daha sıkı denetlenenlerin daha düşmanca ve saldırganca tutumlara sahip olmaları çocuğun denetim ilişkisinde ilişkinin iki yönünü de öğrenmesiyle açıklanmaktadır. Buna göre, sıkı şekilde denetlenen ve üzerinde baskı uygulanan çocuklar hem güç yoluyla denetim kurmayı hem de boyun eğmeyi öğrenmekte ve ilişkide bulundukları kişiye göre iki rolü de sergileyebilmektedirler (Cowan ve ark., 1996; Weiss ve ark., 1992).

Problem davranışlar açısından, hem anneler hem de babalar için anababalık boyutlarının ergen üzerindeki etkileri benzerdir ancak ilişkiler babalar için daha

güçlüdür. Anababanın sıcak ilgisi okulu asma, içki ve sigara içme davranışlarının düşük düzeyde olmasını yordamaktadır. Sıkı denetimin ise içki içmeyi azalttığı görülmektedir. Duygu düzenleme stratejileri temelinde ele alınacak olunursa, geçmiş çalışmalarla tutarlılık gösteren (Lamborn ve ark., 1991; Steinberg ve ark., 1989) bu bulgudan, anababalarından sıcak ilgi gören ergenlerin daha az kaygılı olmaları ve böylece problem davranışlar geliştirmemeleri beklenebilir. Sıkı denetimin etkisine ilişkin olarak ise sıkı bir şekilde denetlenen ergenlerin problem davranışlar için fırsatları olmayabilir.

Anababalarını sıcak ve ilgili olarak algılayan ergenlerin anababalarının çocuklarının okul hayatıyla daha ilgili oldukları ve onların akademik motivasyonlarına katkıda bulundukları saptanmıştır (Steinberg ve ark., 1992). Bununla tutarlı olarak, anababalarından sıcak ilgi gören ve sıkı denetime maruz kalmayan ergenlerin not ortalamalarının da düşük olduğu bulunmuştur. Bu noktada ergenlerin akademik başarılarının anababalarının ilgili yaklaşımlarını arttıran, denetimi azaltan bir etkiye sahip olduğu ileri sürülebilir. İlişkinin yönüne ilişkin olarak, örneğin sıklıkla içki içen ya da okul başarısı düşük olan ergenlerin anababalarının ilgisiz davranma olasılığı daha düşük olarak düşünülmektedir. Bu konuyla ilgili boylamsal çalışmalarda bunun bir dereceye kadar doğru olmakla birlikte, etkinin büyük ölçüde anababadan çocuğa doğru olduğu gösterilmiştir (örneğin, Steinberg ve ark., 1994).

Anababalık boyutlarının güçlü yordayıcı etkisine karşın anababanın bağlanma örüntüleri ile ergenin sonuç değişkenleri arasında daha zayıf ve çoğunlukla beklenmeyen ilişkiler gözlenmiştir. İlk olarak, annenin kaçınmacı ve kaygılı bağlanmasıyla ergenin benlik kavramına ilişkin belirginliğinin arttığı, annenin kaygısı yükseldikçe de ergenin depresyon düzeyinin düştüğü bulunmuştur. Bu bulgular,

annenin kaygısının neden olabileceği aşırı ilgisinin çocuk tarafından, sevilme belirtisi olarak algılanmasıyla ilgili olabilir, böylece benlik değerlendirmesi ve ruh sağlığı açısından ergen üzerinde olumlu bir etki bulunabilir.

Ancak, bu sonuçlar beklenmedik olduğundan genellemelerde bulunmak için yeni çalışmalara gereksinim vardır.

Ayrıca, annenin kaçınma düzeyi arttıkça fiziksel saldırganlığın, babaların kaçınma düzeyi arttıkça ise sigara içme oranının azaldığı görülmektedir. Ayrıca, kaçınma düzeyi yüksek babaların çocuklarının psikolojik belirtilerden kaygı düzeylerinin düşük olduğu da bulunmuştur. Diğer yandan, bağlanmanın aktarımı denencesini sınavan bu çalışmada, anababalarinkiyle ergenin bağlanma örüntüleri arasındaki etkileşimler ele alınmamıştır. Genellikle, aktarım ilişkisinde etkinin anababadan çocuğa olduğu ileri sürülmekle birlikte, Cook (2000), ergenden anababaya olan etkilerden de bahsetmektedir. Aile içinde aile üyelerinin birbirlerinin bağlanma örüntülerini kendi zihinsel modellerini doğrulayan bir biçimde etkilediğini bulmakla birlikte, özellikle ergenlerin kimlik gelişimi döneminde olmaları nedeniyle aile dışındaki sosyal çevreden gelen etkilere daha açık olabildiğini ileri sürmektedir. Bu durum, yukarıdaki beklenmedik sonuçlar için bir açıklama getirebilir. Örneğin, annenin kaygı düzeyi ile ergenin özsaygısı arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, özsaygısı yüksek olan ergenlerin kimlik gelişimi sürecindeki özerklik çabaları anne için çocuğunun kendisinden kopması, uzaklaşması anlamına gelebilir ve kaygı düzeyine katkıda bulunabilir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, genel olarak beklenmedik olan bu bulgulardan genellemeler yapabilmek için, anababaların bağlanma boyutlarıyla ergen değişkenleri arasındaki ilişkilerin görece zayıf olması nedeniyle yeni çalışmaları beklemek gerekmektedir.

Bu çalışmada, ergenlerin algıladığı anababalık stilleriyle anababalardan aynı boyutlara ilişkin alınan ölçümler arasında yüksek düzeyde ve olumlu ilişkiler bulunmuştur. Bu durum anababalık örüntülerinin aile içinde her iki tarafça benzer şekilde algılanıyor olduğuna işaret etmektedir. Anababalık uygulamalarına ilişkin ölçümlerin daha belirgin ve somut durumlar temelinde yapılması bu ilişkiyi daha da güçlendiren bir etkiye sahip olabilir. Bu bulgu, genellikle ergenlerin algısı temelinde yapılan araştırmaların bulguları için önemli bir ölçüm geçerliği bilgisi sunmaktadır. Diğer yandan, bağlanma boyutları katılımcılardan yakın ilişkilerindeki genel yaklaşımlarını düşünmelerini gerektiren daha soyut ve genel ölçümler temelinde oluşturulmuştur. Bu durumun, anababalık boyutları ile ergen değişkenleri arasında yüksek, bağlanma ölçümleri ile ergen değişkenleri arasında ise daha zayıf ilişkiler gözlenmesinde önemli katkısı olabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada anababaların bağlanma boyutlarının ergenlerin bağlanma örüntüleri ve psikolojik değişkenleri üzerinde yordayıcı güçleri olduğuna ilişkin birinci ve üçüncü denenceler kısmen desteklenmiş, ancak annelerin bağlanma zihinsel modellerinin çocuklarındaki üzerinde ve anababaların bağlanma örüntülerinin çocuklarının psikolojik değişkenlerinin bir çoğu üzerinde doğrudan yordayıcı etkisi bulunmamıştır. Öncelikle, anababalık stillerinin kuşaklararası aktarımı bağlanma kuramının genel kabul görmüş ve görgül çalışmalarla desteklenmiş bir denencesi olmakla birlikte, bu aktarımın kesintiye uğradığı durumlara da rastlanmıştır. van Ijzendoorn (1995), meta analiz sonucunda bu aktarımı ele alan çalışmalarda anababa ile çocuk bağlanması arasında en az yüzde 25 oranında bir ilişkisizlik durumu

olduğunu bulmuştur. Anababanın bağlanma örüntüleri ile çocuğun psikolojik değişkenleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların bir kısmında da bu değişkenler arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır (örneğin, Cowan ve ark., 1996). Ancak, sözkonusu değişkenler arasında anlamlı ilişkiye rastlanmaması bu ilişkinin şimdi ya da geçmişte hiç olmaması anlamına gelebilir mi?

Bağlanma literatüründe, bu sorun örnekleme oluşturan kişilerin gelişimsel ve ilişkişel yaşantıları ile ölçümle ilgili sorunlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu sorunlar aynı zamanda bu çalışmanın en önemli sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Aşağıda, bu konu ele alınacak, ardından diğer sınırlılıklara değinilecektir.

Bağlanmada gelişimsel ve ilişkişel yaşantılar

Bağlanma kuramı, kuşaklararası bağlanma örüntülerinin benzerliği ile ilgili olarak bazı açıklamalar sunmaktadır. İlk olarak, bağlanmanın aktarımına destek sağlayan çalışmalar çoğunlukla anababa ile çocuk arasındaki bağlanma örüntülerini inceleyen çalışmalardan gelmektedir. Çocuğun bağlanma zihinsel modellerinin anababalarının duyarlılığı temelinde geliştiği ve bu modellerin anababaya ilişkin somut beklentileri içerdiği düşünüldüğünde, yaşla birlikte aile dışındaki başka bağlanma figürleriyle olan ilişkiler temelinde zihinsel modellerin değişikliğe uğraması beklenebilir. Bu durumun, özellikle, bağlanma zihinsel modellerinin kendilerini yeni ilişkilere, örneğin romantik ilişkide birlikte olunan kişinin özelliklerine uydurma yeteneğiyle ilgisi vardır (Bowlby, 1973). Bu görüşle tutarlı olarak Cook (2000), bir ergenin genel bağlanma örüntüsünün ailesinin tüm bireyleriyle ilişkilerine yansıdığını, böylece bağlanmadaki bireysel farklılıkların kişinin yakın ilişkilerinde genel davranış örüntülerini etkilediğini bulmuştur. Bununla birlikte, aile içinde belirli bir bireyin güvenli bağlanma düzeyinde, etkileşimde bulunulan kişinin bağlanma örüntüsünün de

önemli bir katkısı olduğunu saptamıştır. Böylece, bağlanma davranışlarının yalnızca öznel içsel temsillerin bir fonksiyonu olmadığını, zihinsel modellerin “uyma” özelliklerinin de önemli olduğunu kanıtlamıştır. Ancak bu etkinin ergenler için anababalar için olduğundan daha fazla olduğunu da gözlemiştir. Bu durumun da büyük ölçüde, ergenlerin kimlik oluşumu aşamasında bulundukları için dışsal etkilere daha açık olmalarından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Böylece, bağlanmanın zaman boyundaki kararlılığında ergenlik döneminde dalgalanmalar görülmesi ve bunun da bağlanma örüntüleri açısından anababa ile ergen arasındaki farklılığa bir katkıda bulunması beklenebilir.

Bowlby (1988), erken yaşlarda edinilen güvensiz bağlanma örüntülerinin ileriki yaşlara aktarımının, örneğin güvenli bir bağlanma ilişkisi yardımıyla engellenebileceğini ileri sürmüştür (ya da tam tersi). Bu süreçte, örneğin bir terapist ya da eş, geçmiş bağlanma yaşantılarını ve mevcut zihinsel modelleri yeniden gözden geçirmekte kişi için güvenli üs işlevi görebilmektedir. Bu yeniden gözden geçirme sonuçta kişinin güvenli bir bağlanma örüntüsü geliştirmesine neden olabilmektedir. Ergenlikte soyut düşünme becerisi de bu gözden geçirmeye zemin hazırlayan bir süreçtir. Gerek yeni bağlanma yaşantıları gerekse kendi yaşantıları üzerinde soyut düşünme becerisinin artmasıyla ergen olayların anlamına ilişkin yeni bir anlayış geliştirebilir ve aktarım zincirini kırabilir.

İkinci olarak, ergenlikte bağlanma ile ilgili bölümde de değinildiği gibi, Thompson (1999), bağlanmadaki kararlılığın çocuk ile anababa arasındaki ilişkinin istikrarı ve aile üyelerinin dışsal yaşam olaylarına ve geçiş dönemlerine (ergenlik dönemi gibi) uyum sağlama becerileri ölçüsünde süreceği sonucuna varmıştır. Gerçekten de bağlanmanın aktarımıyla ilgili çalışmaların, endüstrileşmesini tamamlamış ve sosyal yönden daha istikrarlı olan Batı toplumlarında yürütüldüğü

görülmektedir. Sosyal değişimlerin daha hızlı ve çok yönlü yaşandığı ve kuşaklararası sosyal değer sistemleri açısından daha büyük farklılıklar gözlemlendiği Türkiye’de bağlanmanın kuşaklararası aktarımına ilişkin bu araştırmanın bu açıdan ilk olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, sosyal değişimin hızlı olduğu ve kuşaklararası değer ve tutum farklarının görece fazla olduğu Türkiye’de aktarım zincirinin dışsal faktörlerden daha fazla etkilenmesi ve bunun da ebeveyn ve ergen bağlanma boyutları arasındaki ilişkiyi zayıflatması olasıdır. Bu nedenle, gelecekteki çalışmaların ergenin bağlanma yaşantısı üzerinde aile içi etkileşimlerin yanı sıra ailede bağlanma örüntülerini etkilemesi olası dışsal faktörleri de (ekonomik faktörler, sosyal çevrede değişiklikler gibi) ele alması gerekmektedir.

Ölçüm sorunları

Bağlanma literatüründe, bağlanma kuramının aktarımla ilgili sayılına destek sağlayan araştırmaların bağlanma örüntülerinin sınıflandırılmasında çoğunlukla Yetişkin Bağlanma Görüşmesi’ni (Main ve ark., 1985) ve Yabancı Ortam deneyini kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan kendini değerlendirme (self-report) ölçeklerinden farklı olarak, YBG yetişkinlerin çocukluk yaşantılarına ilişkin şimdiki bilişleri, Yabancı Ortam deneyi ise bebeklerin davranışları temelinde bağlanma sınıflandırması yapmaktadır. YBG bağlanma yaşantılarının anlatımındaki tutarlılık, idealleştirme gibi iletişimin özelliğine dayalı bir ölçüm olduğundan, savunma içerikli ifadelerle daha duyarlı olduğu ileri sürülmektedir. Kendini değerlendirme ölçeklerinin ise, bilinç düzeyindeki duygu ve düşünceleri ölçmeye dayalı olduklarından, özellikle kaçınan bağlanma türlerinin savunmacılığına duyarsız olduğu ileri sürülmektedir (Crowell, Fraley, ve Shaver, 1999; Bartholomew ve

Shaver, 1999). Bu yüzden, ölçek uygulanan kişilerin kendi duygu ve düşüncelerini doğru kavrayabildikleri ve ifade edebildikleri ölçüde güvenilirlerdir. Dolayısıyla, bu çalışmada beklenen düzeyde bir aktarım örüntüsü bulunmaması kullanılan ölçeklerin kendini değerlendirmeye dayanmasından kaynaklanabilir. Yine bununla ilişkili bir sorun da araştırmaya dahil olan anababaların ölçek doldurma konusundaki yatkınlıklarının yeterli olmaması olabilir. Bu da güvenli veri toplama ve ölçüm geçerliği açısından sorunlar yaratmış olabilir. Gelecek çalışmalarda bağlanma örüntülerinin ölçümünde geçerlik ve güvenilirliğinin yüksek olduğu gösterilen görüşme tekniklerine ağırlık verilmesi yerinde olacaktır (Bartholomew ve Shaver, 1999).

Ölçüm yöntemine ilişkin bir başka sorun, bağlanma örüntülerini ölçmede ergen ve anababalara aynı ölçekler uygulanmasına ve bu kişilerden yakın ilişkilerini değerlendirmeleri istenmesine karşın, yakın ilişki kavramının gruplarda farklı içerikte ve nitelikte ilişkileri çağrıştırmaları olabilir. Bartholomew ve Shaver (1999), bağlanma ölçeklerinin aynı ilişkileri ölçtükleri oranda birbirleriyle ilişkili sonuçlar verebileceğini bulmuşlardır. Örneğin, bağlanma ölçekleri bir sıra üzerinde ele alınacak olursa, çocukluk yaşantılarına ilişkin bilişlerin temel alındığı YBG ile aile içi bağlanmanın ölçüldüğü diğer görüşme tekniklerinin birbirlerine daha yakın ve daha yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, aile ilişkilerine odaklanan görüşme teknikleri ile özellikle de romantik ilişkilerde bağlanmaya ilişkin kendini değerlendirmeye dayalı ölçeklerin ayrı uçlarda oldukları ileri sürülmektedir. Bu çalışmada ise, katılımcılardan yakın ilişkilerini düşünerek ölçekleri doldurmaları istendiğinde, anababalar zamanla daha yerleşmiş ve kararlı hale gelmiş olan ilişkilerini (eş, çocuklar, eşin ailesi, dostluk ilişkileri gibi), ergenler ise yakın arkadaş çevresini ve/veya romantik ilişkide oldukları kimseleri düşünmüş olabilirler. Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin yakınlık arama ve güvenli sığınak için yeni işlev

görmeye başlaması, anababasına oranla ergenin çok daha değişen bir sosyal çevreye ve yakın ilişkiler ağına sahip olması olasılığını arttırabilir. Böylece, farklı türde ve kararlılıkta ilişkilere sahip olan anababalarla ergenler arasında bağlanma örüntüleri açısından uyumsuzluk görülebilir.

Araştırmanın örneklemini oluşturan grupların normal katılımcıları içermesi de bağlanmanın aktarımına ait ilişkinin zayıflığının bir nedeni olabilir. Klinik gruplarda anababanın bağlanma türleri ile çocuğunkiler arasında normal örneklemden çok daha güçlü ilişkiler gözlenmektedir çünkü bağlanma örüntülerinin kişilik özellikleriyle olan ilişkisi klinik gruplarda çok daha belirgindir (Crowell, Connor, Wollmers, Sprafkin, ve Rao, 1991; Crowell ve Feldman, 1989). Bu açıdan, klinik ve normal gruplar temelinde karşılaştırmaları içeren çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışmada kullanılan, bağlanmada kaçınma ve kaygıyı ölçmeye yönelik kendini değerlendirme ölçekleri yakın ilişkilere ilişkin halihazırdaki duygu ve düşünceleri ölçmeye yöneliktir. Yukarıdaki olası kısıtlılıklara rağmen, anababalarla çocuklar arasında denenceleri destekler şekilde anlamlı ilişkiler gözlenmiş olması bağlanmanın aktarımı konusundaki bilgilere katkı niteliğinde görülebilir.

Diğer sınırlılıklar

Bu çalışmada, temel değişkenler arasındaki ilişkiler bağlanma kuramının boylamsal çalışmaları da desteklenen sayıltılarına dayanarak nedensel bir model yardımıyla incelenmiştir. Ancak, ilişkisel veriye dayanarak nedensel yordamalar yapmak her zaman ilişkinin iki yönlü olma olasılığını gözardı etme riskini içermektedir. Bu çalışmada da anababalarla ergenler arasındaki etkileşim anababadan çocuğa doğru tek yönlü incelenmiş, ergenlerden anababalara olan olası etkiler ele

alınmamıştır. Bu yüzden sonuçların, boylamsal ve ileriye dönük (prospective) verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

Yapısal Eşitlik Modeli, bu sınırlılığına karşın önemli üstünlükler içermektedir. Geçmiş çalışmalarda bu çalışmada ele alınan değişkenler ikili olarak ele alınmış (örneğin, anne bağlanması-çocuk bağlanması) ve bu ilişkilere dayanarak sonuçlara varılmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli, çoklu yöntemlerle ölçülen bağımsız değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı çoklu ilişkileri incelemeye olanak veren bir analizdir. Böylece, aile içinde bağlanma ve anababalık örüntüleri arasındaki ilişkiler bir model çerçevesinde ele alınabilmektedir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı veri toplama ile ilgilidir. Veri toplama sırasında, araştırmaya katılmayı kabul edenler kadar etmeyenler de vardır. Kabul edenler çoğunlukla daha üst sosyoekonomik düzeyden anababalardır. Anababaları çalışmaya katılan ve katılmayan ergenler arasında temel değişkenler açısından anlamlı farklılık gözlenmemesine karşın, çalışma anababalar açısından bu yönüyle bir yanlılık içerebilir.

Araştırmanın Katkısı ve Doğurguları

Bu araştırmanın en önemli katkısı aile içi bağlanma ilişkisinin anababalık davranışlarının aracı değişken olduğu nedensel bir model kapsamında incelenmiş olmasıdır. Temel değişkenlere ilişkin ebeveyn ve ergenlerden ölçüm alınması ve önerilen modellerin bu ölçümler yoluyla sınanmış olması araştırmanın diğer güçlü yanıdır. Böylece, farklı değişkenler arasındaki ilişkileri aynı katılımcılardan elde edilen tek ölçüme dayalı veriler temelinde inceleyen araştırmaların içerdiği ortak yöntem varyansı ve yanlılık gibi sorunlar en aza indirilmeye çalışılmıştır.

Bağlanma örüntülerinin anababadan çocuğa aktarımı sürecindeki olası rolünü incelemede anababalık stillerinin altında yattığı öne sürülen iki temel boyutun (sıcak ilgi ve sıkı denetim) ele alınması, bağlanma literatüründe anababanın “duyarlı” olarak tanımlanan davranışlarının daha sistematik bir şekilde sınıflandırılmasını sağlamıştır. Böylece duyarlı anababalığın, ergenler için, hem sıcak ilgi hem de sıkı olmayan denetim içerdiği, bunların çocuk üzerindeki etkilerinin de anne veya babadan gelmesine göre farklılaştığı görülmektedir. Diğer bir deyişle anababalık boyutları bağlanmanın kuşaklararası aktarılmasında taşıyıcı mekanizmalar görevini üstlenmektedir. Böylece, hem bağlanmanın aktarımı sürecinde çoğunlukla anneleri ele alan çalışmalara hem de anababalık stillerine ilişkin literatüre önemli bir katkıda bulunulmuş olmaktadır. Ayrıca, ergenlik döneminde sağlıklı bir kimlik kazanımı ve ruh sağlığı için, anababalarla bağlanmanın niteliğinin önemini koruduğu gösterilmiştir.

Bağlanma literatüründe bağlanmanın ileriki yaşlara aktarımıyla ilgili boylamsal çalışmalar bulunmasına rağmen, anababa-çocuk bağlanması dışında, anababa-ergen arasında bağlanmanın aktarımı denencesini sınayan başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, ergenlerle anababaları arasındaki bağlanma örüntülerinin iki taraflı olarak incelenmesinde ilk örnek sayılabilir.

Bu çalışmada, anababaların bağlanma zihinsel modelleriyle ergenlerinki arasında beklendiği kadar güçlü ilişkiler gözlenmemekle birlikte, anababaların sahip oldukları bağlanma örüntüleriyle tutarlı anababalık sergiledikleri ve bunun da ergenin bağlanma örüntüleri ve diğer psikolojik özellikleriyle güçlü ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Böylece, ergenlerin psikolojik sağlığı ile ilgilenen alanlarda yalnızca psikolojik belirtilere ya da problem davranışlara değil, daha üst düzeydeki zihinsel yapılarla yönelinmesi gerektiği gösterilmiştir. Böylelikle, ilişkilerde gözlenilen kaygı

ve kaçınmanın aile ile ilişkiler bağlamında nasıl pekiştiği anlaşılabilir. Bu çalışma, güvensiz bağlanma örüntülerinin anababadan çocuğa aktarımı sürecini anlamak için, aile içi etkileşim dinamiklerine ve anababalık davranışlarına odaklanılması gerektiği konusunda değerli ipuçları sunmaktadır.

TABLÖLAR

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin özet demografik bilgi

Değişkenler	N	Ortalama	s	Gözlenen ranj
Yaş	643	16.61	.98	14-20
Sınıf	615	2.05	.78	9-11
Kardeş sayısı	647	2.62	1.20	1-10
Gelir düzeyi	610	3.25	.68	1-5
Annenin yaşı	245	42.97	5.10	32-62
Annenin eğitimi	644	3.31	1.28	1-5
Annenin evlilik süresi	233	20.78	4.80	2-40
Babanın yaşı	134	47.25	5.08	36-67
Babanın eğitimi	639	3.92	1.18	1-5
Babanın evlilik süresi	138	20.67	4.22	6-33

Tablo 2. Ergenlerde bağlanma boyutları (kaçınma ve kaygı), faktör yükleri, h, madde-toplam korelasyonları, açıklanan varyans, özdeğerler ve alfalar

	KAÇINMA	KAYGI	h	Madde-boyut korelasyonu
17. Birlikte olduğum kişiyle çok yakınlaşmaktan kaçınmaya çalışırım.	.62		.40	.50
13. Birlikte olduğum kişilerin benimle çok yakınlaşması beni gerginleştirir.	.59		.38	.49
7. Birlikte olduğum kişi çok yakın olmak istediğinde rahatsızlık duyarım.	.57		.34	.47
5. Birlikte olduğum kişi bana yakınlaşmaya başlar başlamaz kendimi geri çekiyorum.	.57		.35	.47
29. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanmakta rahatımdır.*	.56		.33	.46
25. Birlikte olduğum kişiye hemen hemen her şeyi anlatırım.*	.54		.37	.41
11. Birlikte olduğum kişilere yakın olmak isterim, ama sürekli kendimi geri çekerim.	.54	.31	.38	.46
15. Özel duygu ve düşüncelerimi birlikte olduğum kişiyle paylaşmak konusunda oldukça rahatımdır.*	.54		.29	.42
9. Birlikte olduğum kişilere açılma konusunda kendimi rahat hissetmem.	.53		.33	.46
19. Birlikte olduğum kişiyle kolaylıkla yakınlaşabilirim.*	.50		.25	.41
27. Sorunlarımı ve kaygılarımı genellikle birlikte olduğum kişiyle tartışırım.*	.46		.29	.35
35. Rahatlama ve güvencenin yanısıra bir çok şey için birlikte olduğum kişiyi ararım.*	.42	.39	.12	.28
21. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanma konusunda kendimi rahat bırakmakta zorlanırım.	.40		.23	.33
3. Arkadaş olduğum kişilere yakın olmak konusunda çok rahatımdır.*	.39		.16	.30
31. Birlikte olduğum kişilerden teselli, öğüt ya da yardım istemekten rahatsız olmam.*	.37		.19	.33
23. Birlikte olduğum kişilere fazla yakın olmamayı tercih ederim.	.37		.14	.29
33. İhtiyacım olduğunda birlikte olduğum kişiden yardım istemek işe yarar.*	.36		.19	.30
1. Gerçekte ne hissettiğimi birlikte olduğum kişiye göstermemeyi tercih ederim.	.34		.13	.31
2. Terkedilmekten korkarım.		.66	.44	.59
36. Birlikte olduğum kişi benden ayrı zaman geçirdiğinde üzülürüm.		.64	.42	.53
8. Birlikte olduğum kişiyi kaybedeceğim diye çok kaygılanırım.		.63	.39	.54
32. İhtiyaç duyduğumda, birlikte olduğum kişiye ulaşamazsam kendimi engellenmiş hissederim.		.59	.36	.49
34. Birlikte olduğum kişiler beni onaylamadıkları zaman kendimi gerçekten kötü hissederim.		.59	.35	.50
4. İlişkilerim konusunda çok kaygılıyım.		.57	.38	.51
24. Birlikte olduğum kişinin bana ilgi göstermesini sağlayamazsam üzülür ya da kızarım.		.57	.33	.49
14. Yalnız kalmaktan endişelenirim.		.57	.34	.50
30. Birlikte olduğum kişi istediğim kadar yakınımda olmadığında kendimi engellenmiş hissederim.		.56	.32	.46
6. Birlikte olduğum kişilerin beni, benim onları umursadığım kadar umursamayacaklarından endişelenirim.		.50	.30	.43
18. Birlikte olduğum kişi tarafından sevildiğimin sürekli ifade edilmesine gereksinim duyarım		.49	.24	.43
28. Bir ilişkide olmadığım zaman kendimi biraz kaygılı ve güvensiz hissederim.		.48	.23	.42
20. Birlikte olduğum kişileri bazen daha fazla duygu ve bağlılık göstermeleri için zorladığımı hissederim.		.43	.19	.37
22. Terkedilmekten pek korkmam.*		.43	.19	.37
10. Genellikle, birlikte olduğum kişinin benim için hissettiklerinin, benim onun için hissettiklerim kadar güçlü olmasını arzu ederim.		.39	.17	.30
26. Birlikte olduğum kişinin bana istediğim kadar yakın olmadığını düşünürüm.		.39	.23	.35
16. Çok yakın olma arzum bazen insanları korkutup uzaklaştırır.		.30	.10	.27
12. Genellikle birlikte olduğum kişiyle tamamen bütünleşmek isterim ve bu bazen onları korkutup benden uzaklaştırır.		.30	.11	.28
Açıkladığı varyans	.16	.12		
Özdeğer	5.65	4.49		

Tablo 3. Temel değişkenlere ait, ortalama, standart sapma, ranj ve alfa

Değişkenler	Ortalama	s	Beklenen ranj	Gözlenen ranj	alfa
ERGEN (n=657)					
<u>Bağlanma Stilleri</u>					
YİYE-kaçınma	2.19	.43	1.00-4.00	1.00-3.56	.81
YİYE-kaygı	2.46	.47	1.00-4.00	1.17-3.78	.84
<u>Annelik Stilleri</u>					
ABSÖ-kabul/ilgi	3.10	.60	1.00-4.00	1.09-4.00	.90
ABSÖ-sıkı denetim/kontrol	2.42	.55	1.00-4.00	1.09-3.91	.81
ABTÖ-kabul/ilgi	3.13	.51	1.00-4.00	1.33-4.00	.81
ABTÖ-denetim/gözlem altında tutma*	2.79	.47	--	1.53-3.94	.70
<u>Babalık Stilleri</u>					
ABSÖ-kabul/ilgi	2.85	.64	1.00-4.00	1.00-4.00	.91
ABSÖ-sıkı denetim/kontrol	2.40	.54	1.00-4.00	1.18-3.91	.79
ABTÖ-kabul/ilgi	2.99	.58	1.00-4.00	1.00-4.00	.84
ABTÖ-denetim/gözlem altında tutma*	2.73	.46	--	1.53-3.94	.70
<u>Sonuç Değişkenleri</u>					
Özsaygı	3.01	.54	1.00-4.00	1.40-4.00	.85
Benlik belirginliği	2.84	.54	1.00-4.00	1.18-4.00	.80
KSE-Somatizasyon	1.48	.50	1.00-4.00	1.00-4.00	.76
KSE-depresyon	1.86	.70	1.00-4.00	1.00-4.00	.83
KSE-kaygı	1.74	.65	1.00-4.00	1.00-4.00	.81
KSE-düşmanlık	1.90	.71	1.00-4.00	1.00-4.00	.78
Fiziksel saldırganlık	2.47	.62	1.00-4.00	1.00-4.00	.73
Okul asma	2.32	.91	1.00-4.00	1.00-4.00	--
İçki içme	1.81	.95	1.00-4.00	1.00-4.00	--
Sigara içme	1.56	1.01	1.00-4.00	1.00-4.00	--
Devamsızlık	7.32	6.27		.00-55.00	--
Not ortalaması	3.25	1.02	1.00-5.00	1.00-5.00	--

Tablo 3'ün devamı

	Ortalama	s	Beklenen ranj	Gözlenen ranj	alfa
ANNE (n=246)					
<u>Bağlanma Stilleri</u>					
YİYE-kaçınma	2.07	.39	1.00-4.00	1.00-3.06	.85
YİYE-kaygı	2.47	.36	1.00-4.00	1.28-3.65	.74
<u>Annelik Stilleri</u>					
ABSÖ-kabul/ilgi	3.32	.38	1.00-4.00	2.27-4.00	.79
ABSÖ-sıkı denetim/kontrol	2.48	.43	1.00-4.00	1.36-3.82	.78
ABTÖ-kabul/ilgi	3.24	.35	1.00-4.00	2.44-4.00	.75
ABTÖ-denetim/gözlem altında tutma*	2.91	.37	--	1.71-3.82	.71
Evlilikte uyum	3.00	.55	1.00-4.00	1.00-4.00	.85
BABA (n=140)					
<u>Bağlanma Stilleri</u>					
YİYE-kaçınma	2.08	.40	1.00-4.00	1.06-3.06	.84
YİYE-kaygı	2.47	.37	1.00-4.00	1.33-3.56	.78
<u>Babalık Stilleri</u>					
ABSÖ-kabul/ilgi	3.15	.40	1.00-4.00	2.09-4.00	.85
ABSÖ-sıkı denetim/kontrol	2.46	.45	1.00-4.00	1.18-3.82	.80
ABTÖ-kabul/ilgi	3.13	.35	1.00-4.00	2.33-4.00	.79
ABTÖ-denetim/gözlem altında tutma*	2.87	.34	--	1.82-3.65	.62
Evlilikte uyum	3.04	.50	1.00-4.00	1.13-4.00	.84

*ABTÖ'de denetim/gözlem altında tutma boyutunu içeren maddelerden elde edilen puanlar, ölçek, farklı sayıda basamaklar üzerinde değerlendirme gereken maddelerden oluştuğundan, -ortalaması 0, standart sapması 1 olan- z puanlarına dönüştürülmüştür. Tabloda verilen değerler, z dağılımına dönüştürülmeden önceki ham puanlar üzerinden elde edilen değerlerdir.

Tablo 4. Ergenlerin bağlanma zihinsel modelleri, algılanan anababalık boyutları ve sonuç değişkenler arasındaki korelasyonlar (n=657)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Bağlanma Boyutları											
1. Kaçınma	--	.054 ¹	-.251	.195	-.195	.197	-.259	.196	-.200	.215	-.281
2. Kaygı	.067	--	-.158	.224	-.209	.218	-.106	.190	-.153	.161	-.290
Anababalık Boyutları											
3. ABSÖ-Anneden kabul/ilgi	-.248	-.157	--	-.403	.572	-.205	.777	-.231	.489	-.132	.314
4. ABSÖ-Anneden sıkı denetim	.189	.220	-.403	--	-.214	.685	-.335	.667	-.217	.543	-.294
5. ABSÖ-Babadan kabul/ilgi	-.202	-.214	.570	-.212	--	-.282	.475	-.137	.778	-.106	.296
6. ABSÖ-Babadan sıkı denetim	.188	.211	-.205	.685	-.277	--	-.222	.538	-.266	.675	-.268
7. ABTÖ-Anneden kabul/ilgi	-.247	-.098	.775	-.336	.468	-.225	--	-.211	.641	-.144	.361
8. ABTÖ-Anneden sıkı denetim	.154	.184	-.144	.624	-.075	.484	-.101	--	-.167	.859	-.273
9. ABTÖ-Babadan kabul/ilgi	-.196	-.151	.489	-.217	.775	-.266	.639	-.082	--	-.111	.341
10. ABTÖ-Babadan sıkı denetim	.168	.145	-.051	.473	-.020	.640	-.055	.775	-.004	--	-.255
11. Özsayı	-.274	-.285	.314	-.294	.293	-.269	.362	-.231	.341	-.214	--
12. Benlik belirginliği	-.258	-.393	.245	-.261	.223	-.200	.211	-.233	.219	-.195	-.485
13. KSE-Somatizasyon	.053	.166	-.133	.170	-.187	.112	-.086	.163	-.176	.085	-.167
14. KSE-Depresyon	.133	.426	-.196	.232	-.255	.194	-.110	.197	-.203	.121	-.407
15. KSE-Kaygı	.134	.324	-.112	.188	-.190	.141	-.010	.171	-.130	.117	-.231
16. KSE-Düşmanlık	.046	.260	-.150	.221	-.208	.235	-.060	.152	-.175	.131	-.197
17. Fiziksel saldırganlık	.041	.105	-.182	.251	-.117	.251	-.146	.183	-.130	.174	-.150
18. Okulu asma	-.022	.077	-.141	.101	-.170	.139	-.112	.007	-.136	.026	-.076
19. İçki içme	-.216	.019	-.012	-.073	-.086	-.020	.013	-.210	-.037	-.177	-.005
20. Sigara içme	-.053	.078	-.140	.155	-.221	.176	-.127	-.021	-.206	.026	-.143
21. Devamsızlık	-.004	.027	-.120	.034	-.137	.047	-.098	-.041	-.094	-.033	-.038
22. Not ortalaması	-.130	-.077	.179	-.324	-.137	-.331	.221	-.221	.220	-.263	.260

Tablo 4'ün devamı

	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Bağlanma Stilleri											
1. Kaçınma	-.251	.030	.111	.098	.034	.065	-.009	-.201	-.038	.013	-.174
2. Kaygı	-.394	.151	.416	.309	.252	.125	.088	.034	.091	.034	-.110
Anababalık Stilleri											
3. ABSÖ- Anneden kabul/ilgi	.245	-.136	-.200	-.119	-.151	-.184	-.141	-.012	-.141	-.120	.186
4. ABSÖ- Anneden sıkı denetim	-.262	.178	.242	.208	.225	.250	.099	-.078	.153	.032	-.329
5. ABSÖ- Babadan kabul/ilgi	.222	-.179	-.248	-.180	-.203	-.130	-.177	-.096	-.230	-.142	.158
6. ABSÖ- Babadan sıkı denetim	-.201	.123	.209	.167	.242	.247	.134	-.028	.172	.044	-.330
7. ABTÖ- Anneden kabul/ilgi	.213	-.101	-.128	-.036	-.067	-.135	-.105	.024	-.120	-.094	.209
8. ABTÖ- Anneden sıkı denetim	-.241	.132	.172	.126	.134	.221	.005	-.252	.003	-.068	-.320
9. ABTÖ- Babadan kabul/ilgi	.219	-.181	-.210	-.141	-.177	-.130	-.136	-.036	-.206	-.094	.226
10. ABTÖ- Babadan sıkı denetim	-.205	.082	.128	.108	.121	.195	.012	-.234	.022	-.072	-.326
11. Özsaygı	.486	-.176	-.422	-.255	-.201	-.146	-.072	-.001	-.140	-.036	.261
12. Benlik Belirginliği	--	-.211	-.404	-.314	-.258	-.234	-.169	-.048	-.151	-.109	.246
13. KSE-Somatizasyon	-.211	--	.498	.646	.486	.254	.181	.212	.253	.118	-.101
14. KSE-Depresyon	-.400	.516	--	.736	.590	.215	.151	.167	.215	.122	-.118
15. KSE-Kaygı	-.304	.659	.747	--	.656	.235	.127	.183	.236	.086	-.070
16. KSE-Düşmanlık	-.259	.493	.595	.649	--	.469	.195	.337	.297	.167	-.100
17. Fiziksel saldırganlık	-.227	.216	.174	.165	.444	--	.274	.203	.274	.138	-.219
18. Okulu asma	-.166	.159	.127	.087	.185	.286	--	.417	.406	.363	-.266
19. İçki içme	-.044	.180	.133	.125	.318	.223	.426	--	.485	.301	-.037
20. Sigara içme	-.148	.227	.186	.185	.283	.288	.414	.494	--	.388	-.263
21. Devamsızlık	-.107	.103	.105	.059	.159	.147	.367	.307	.392	--	-.170
22. Not ortalaması	.231	-.047	-.057	.025	-.069	-.255	-.283	-.076	-.283	-.182	--

Not: .077'nin üzerindeki değerler $p < .05$, .101'in üzerindeki değerler $p < .01$, .139'un üzerindeki değerler de $p < .000$ düzeyinde anlamlıdır.

¹Koyulaştırılmış olarak verilen değerler, ergenlerin cinsiyetinin kontrol edildiği kısmi korelasyon katsayılarıdır.

Tablo 5. Anne ve babaların bağlanma ve anababalık boyutları ile ergenin bağlanma, algılanan anababalık ve sonuç değişkenleri arasındaki ilişkiler

ERGEN	A N N E (n=246)						B A B A (n=137)					
	Kaçınma	Kaygı	ABSÖ Kabul / ilgi	ABSÖ Sıkı denetim/ kontroll	ABTÖ Kabul / ilgi	ABTÖ Sıkı denetim/ kontroll	Kaçınma	Kaygı	ABSÖ Kabul / ilgi	ABSÖ Sıkı denetim/ kontroll	ABTÖ Kabul / ilgi	ABTÖ Sıkı denetim/ kontroll
Bağlanma Zihinsel Modelleri												
Kaçınma	.108 .121*	.088 .085	-.102 -.077	.152* .141*	-.193** -.178**	.232*** .194**	-.003 .015	-.011 .014	-.034 -.043	.057 .061	-.013 -.019	.091 .099
Kaygı	.063 .051	-.001 .012	-.001 -.004	.023 .032	-.013 -.010	.099 .100	.056 .054	.029 .027	-.041 -.040	.069 .068	-.023 -.023	.135 .111
Anababalık Boyutları												
ABSÖ-anneden kabul/ilgi	-.046 -.049	-.032 -.023	.306*** .299***	-.261*** -.256***	.315*** .314***	-.211*** -.204**	-.066 -.074	-.044 -.055	.196* .200*	-.179* -.181*	.218* .219*	-.129 -.197*
ABSÖ-anneden sıkı denetim	.052 .065	.039 .024	-.046 -.056	.335*** .330***	-.192** -.201**	.349*** .317***	.148 .140	-.014 -.022	-.105 -.101	.214* .211*	-.086 -.083	.326*** .277**
ABSÖ-babadan kabul/ilgi	-.080 -.090	-.088 -.082	.154* .146*	-.044 -.039	.186** .183**	-.037 -.048	-.080 -.091	-.077 -.093	.318*** .321***	-.174* -.175*	.371*** .371***	-.103 -.136
ABSÖ-babadan sıkı denetim	.013 .030	.004 -.021	-.057 -.070	.259*** .254***	-.177** -.187**	.270*** .256***	.145 .138	.107 .098	-.156 -.152	.268** .266**	-.100 -.098	.303*** .316***
ABTÖ-anneden kabul/ilgi	-.058 -.067	-.043 -.028	.285*** .289***	-.334*** -.329***	.323*** .330***	-.260*** -.237***	-.097 -.098	.027 .024	.233** .233**	-.125 -.125	.288** .289**	-.104 -.138
ABTÖ-anneden sıkı denetim	.067 .081	.003 -.015	-.054 -.015	.335*** .245***	-.169** -.141*	.433*** .326***	.110 .114	.022 .028	-.077 -.079	.209* .210*	-.037 -.038	.361*** .336***
ABTÖ-babadan kabul/ilgi	-.105 -.112	-.113 -.103	.200** .202**	-.185** -.182**	.245*** .249***	-.100 -.079	-.118 -.123	-.083 -.090	.237** .240**	.140 .141	.311*** .312***	-.055 -.074
ABTÖ-babadan sıkı denetim	.009 .026	-.065 -.071	-.018 -.009	.175** .168*	-.148* -.143*	.275*** .271***	.137 .136	.070 .095	-.086 -.110	.308** .224*	-.031 -.025	.413*** .333***

Tablo 5'in devamı

ERGEN	A N N E (n=246)					B A B A (n=137)				
	Kaçınma	Kayıp	ABSO Kabul / ilgi	ABSO Sıkı denetim/ kontroll	ABTÖ Kabul / ilgi	ABTÖ Sıkı denetim/ kontroll	Kaçınma	Kayıp	ABSO Kabul / ilgi	ABSO Sıkı denetim/ kontroll
Sonuç değişkenler										
Özsaygı	-.092 -.099	-.088 -.097	.131* .128*	-.114 -.110	.205** .206**	-.044 -.025	-.024 -.025	-.026 -.027	.178* .179*	-.121 -.121
Benlik belirginliği	.144* .148*	.101 .103	.031 .025	-.008 -.006	.091 .089	-.009 .018	.011 .010	.079 .078	.122 .122	.026 -.025
Somatizasyon	-.105 -.076	-.040 -.025	.107 .108	-.037 -.037	.082 .083	.002 .040	-.025 -.007	.145 .164*	-.155 -.161*	.109 .111
Depresyon	-.077 -.066	-.099 -.096	.012 .027	-.010 -.014	-.003 .007	.027 .045	-.050 -.029	.007 .033	-.122 -.130	.106 .108
Kayıp (KSE)	-.100 -.092	-.029 -.005	.052 .076	.057 .055	.017 .039	.003 .034	-.122 -.079	.066 .104	-.092 -.102	.170* .165*
Düşmanlık	-.067 -.072	-.040 -.029	-.029 -.017	.071 .072	.001 .010	.008 .031	-.061 -.040	.107 .129	-.129 -.136	.154 .155
Fiziksel saldırganlık	-.076 -.071	.050 .028	-.090 -.102	.139* .132*	-.089 -.102	.200** .188**	-.005 -.025	.058 .028	-.081 -.067	.201* .189*
Okulu asma	-.047 -.054	-.040 -.045	-.117 -.131*	.030 .034	.027 -.038	-.069 -.057	.096 .087	-.004 -.015	-.097 -.092	.056 .054
İçki içme	-.052 -.059	-.021 -.028	.029 .017	-.109 -.107	.075 .065	-.265*** -.225***	-.109 -.116	-.107 -.116	-.086 -.081	-.220* -.221**
Sigara içme	.041 .040	-.003 -.003	-.115 -.115	.109 .107	-.085 -.087	-.044 -.057	-.119 -.108	.091 .103	.053 .047	.022 .025
Devamsızlık	-.007 -.006	.039 .041	-.042 -.038	.055 .055	-.042 -.040	.002 .008	-.043 -.041	.069 .071	.010 -.009	-.037 -.037
Not ortalaması	-.042 -.038	.067 .082	.165** .174**	-.158* -.152*	.199** .207**	-.140* -.082	-.024 -.015	.013 .025	.123 .117	-.073 -.070

***p<.000 **p<.01 *p<.05

¹Koyulaştırılmış olarak verilen değerler ergenlerin cinsiyetinin ve anababanın evlilikte uyumunun kontrol edildiği kısmi korelasyon katsayılarıdır.

Tablo 6. Anne ve babaların bağlanma zihinsel modelleri ve anababalık boyutları arasındaki korelasyonlar

A N N E (n=246)						B A B A (n=137)						
	Bağlanma Zihinsel Modelleri (YİE)		Anababalık Boyutları (ABSÖ)		Anababalık Boyutları (ABTÖ)		Bağlanma Zihinsel Modelleri (YİE)		Anababalık Boyutları (ABSÖ)		Anababalık Boyutları (ABTÖ)	
	Kaçınma	Kayı	Kabul / ilgi	Sıkı denetim/kontroll	Kabul / ilgi	Sıkı denetim/kontroll	Kaçınma	Kayı	Kabul / ilgi	Sıkı denetim/kontroll	Kabul / ilgi	Sıkı denetim/kontroll
A N N E	Kaçınma	---										
	Kayı	.168**										
	Annelik Boyutları											
	ABSÖ-kabul/ilgi	-.352***	-.104	---								
	ABSÖ-sıkı denetim	.113	.200**	-.318***	---							
B A B A	ABTÖ-kabul / ilgi	-.351***	-.029	.707***	-.263***	---						
	ABTÖ- sıkı denetim	.158*	.243***	-.133*	.605***	-.151*	---					
	Kaçınma	.406***	.082	-.172*	.081	-.184*	.135					
	Kayı	.159	.213*	-.113	.160	-.095	.075					
	Babalık Babalık											
B A B A	ABSÖ-kabul/ilgi	-.198*	.128	.364***	-.064	.269**	.007	-.353***	-.034	---	---	---
	ABSÖ-sıkı denetim	.027	-.018	-.116	.489***	-.108	.341***	-.059	.258**	-.016	---	---
	ABTÖ-kabul / ilgi	-.136	.052	.300***	-.091	.264**	.011	-.342***	-.029	.754***	-.004	---
	ABTÖ- sıkı denetim	.216*	.104	-.261**	.463***	-.223*	.421***	.103	.260**	.124	.662***	.149*

***p<.000

**p<.01

*p<.05

Tablo 7. Annelerin bağlanma zihinsel modelleri ile anababalık boyutlarının ergenin bağlanma ve sonuç değişkenleri üzerindeki etkilerine ilişkin Beta katsayıları

Ergen Sonuç Değişkenleri	Anne Kaçınma	Anne Kaygı	Kabul/ İlgi	Sıkı Denetim	Cinsiyet
Özsaygı	-.04	.12*	.31***	-.12	.02
Benlik Belirginliği	.18**	.11	.13	-.17*	.00
Somatizasyon	-.10	-.04	.00	.12	-.24***
Depresyon	-.10	-.13**	-.07	.21**	-.17**
Kaygı (KSE)	-.10	-.04	.04	.18**	-.33***
Düşmanlık	-.11	-.10	-.05	.21**	-.11
Fiziksel Saldırganlık	-.14*	.02	-.18*	.19*	.19**
Okulu asma	-.07	-.03	-.17*	-.04	.17**
İçki içme	-.06	.01	-.15*	-.21**	.14*
Sigara içme	-.02	-.03	-.25***	.03	.03
Devamsızlık	-.05	.02	-.16*	.05	.05
Not ortalaması	-.01	.11	.21**	-.22**	-.21***

***p<.000

**p<.01

*p<.05

Tablo 8. Babaların bağlanma zihinsel modelleri ile anababalık boyutlarının ergenin bağlanma ve sonuç değişkenleri üzerindeki etkilerine ilişkin Beta katsayıları

Ergen Sonuç Değişkenleri	Baba Kaçınma	Baba Kaygı	Kabul/ İlgi	Sıkı Denetim	Cinsiyet
Özsaygı	.06	.02	.25**	-.23**	-.02
Benlik Belirginliği	.07	.10	.18**	-.13	-.01
Somatizasyon	-.07	.16	-.22*	.02	-.17*
Depresyon	-.12	-.01	-.23**	.20*	-.21*
Kaygı (KSE)	-.18*	.03	-.18*	.16	-.38***
Düşmanlık	-.13	.05	-.16	.22*	-.21*
Fiziksel Saldırganlık	-.08	-.05	-.14	.30**	.27**
Okulu asma	.05	.00	-.23*	-.04	.12
İçki içme	-.16	-.12	-.25**	-.28**	.08
Sigara içme	-.19*	.03	-.18*	-.01	-.11
Devamsızlık	-.08	.06	-.16	-.02	-.01
Not ortalaması	.05	.05	.23*	-.22*	-.14

***p<.000

**p<.01

*p<.05

Tablo 9. Ergenler, anneler ve babaların güvenli ve güvensiz bağlanma stilleri arasındaki çakışma düzeyleri

ERGENLER	ANNELER		Toplam	BABALAR		Toplam
	Güvenli	Güvensiz		Güvenli	Güvensiz	
Güvenli	19	34	53	8	25	33
Güvensiz	54	139	193	21	83	104
Toplam	73	173	246	29	108	137

ANNELER	BABALAR		Toplam
	Güvenli	Güvensiz	
Güvenli	15	24	39
Güvensiz	12	76	88
Toplam	27	100	127

Tablo 10. Ergenlerin bağlanma stillerinin anababalık boyutları, ergenlerin sonuç değişkenleri ve anababaların bağlanma zihinsel modelleri üzerindeki ortalama ve anlamlılık düzeyleri

ERGEN BAĞLANMA STİLLERİ

	GÜVENLİ (n=129)	KORKULU (n=189)	SAPLANTILI (n=139)	KAYITSIZ (n=200)	OK	f(3, 653)	eta ²
ERGEN (n=657)							
ABSÖ-Anne kabul/ilgi	3.38 _a	2.95 _b	3.14 _c	3.04 _{bc}	5.14	15.38***	.07
ABSÖ-Anne sıkı denetim	2.20 _a	2.60 _b	2.42 _c	2.37 _c	4.36	15.44***	.07
ABSÖ-Baba kabul/ilgi	3.11 _a	2.65 _b	2.85 _c	2.86 _c	5.44	14.06***	.06
ABSÖ-Baba sıkı denetim	2.19 _a	2.59 _b	2.39 _c	2.37 _c	4.23	15.32***	.07
ABTÖ-Anne kabul/ilgi	3.33 _a	3.01 _b	3.19 _c	3.07 _b	3.07	12.57***	.06
ABTÖ-Anne sıkı denetim	-.13 _a	.10 _b	-.01 _c	-.02 _c	1.33	7.76***	.04
ABTÖ-Baba kabul/ilgi	3.18 _a	2.83 _b	3.03 _c	2.98 _c	3.06	9.61***	.05
ABTÖ-Baba sıkı denetim	-.12 _a	9.55 _b	-.02 _a	-.01 _a	1.09	6.28***	.03
Özsaygı	3.32 _a	2.80 _b	3.00 _c	3.03 _c	6.70	26.11***	.11
Benlik belirginliği	3.14 _a	2.57 _b	2.82 _c	2.90 _c	8.70	34.83***	.14
Somatizasyon	1.39 _a	1.56 _b	1.56 _b	1.43 _{ab}	1.14	4.75**	.02
Depresyon	1.53 _a	2.14 _b	2.05 _b	1.68 _c	13.35	31.11***	.13
Kaygı (KSE)	1.48 _a	1.93 _b	1.87 _b	1.65 _c	6.66	17.15***	.07
Düşmanlık	1.73 _a	2.05 _b	2.02 _b	1.78 _a	4.17	8.66***	.04
Fiziksel saldırganlık	2.41	2.57	2.44	2.47	1.02	2.64*	.01
Okulu asma	2.29	2.33	2.37	2.30	.17	.20	.01
İçki içme	2.03 _a	1.69 _b	2.00 _a	1.64 _b	6.63	7.63***	.03
Sigara içme	1.51 _{ab}	1.53 _{ab}	1.76 _a	1.47 _b	2.65	2.58*	.01
Devamsızlık	7.23	7.59	7.24	7.19	5.93	.15	.01
Not ortalaması	3.52 _a	3.10 _b	3.28 _b	3.19 _b	4.39	4.32**	.02
	(n=53)	(n=53)	(n=68)	(n=72)	OK	f(3, 242)	eta ²
ANNE (n=246)							
Kaçınma	1.99	2.12	2.05	2.12	.22	1.39	.02
Kaygı	2.41	2.51	2.51	2.44	.16	1.23	.02
ABSÖ-kabul/ilgi	3.38	3.29	3.33	3.27	.14	.97	.01
ABSÖ-sıkı denetim	2.39	2.58	2.49	2.47	.34	1.87	.02
ABTÖ-kabul/ilgi	3.35 _a	3.18 _{bc}	3.30 _{ab}	3.16 _c	.51	4.48**	.05
ABTÖ-sıkı denetim	-.16 _a	.16 _b	-.01 _{ab}	-.01 _{ab}	.90	5.09**	.06
	(n=34)	(n=34)	(n=44)	(n=25)	OK	f(3, 133)	eta ²
BABA (n=137)							
Kaçınma	2.02	2.05	2.04	2.15	.13	.77	.02
Kaygı	2.45	2.46	2.51	2.47	.01	.08	.01
ABSÖ-kabul/ilgi	3.19	3.12	3.23	3.13	.07	.40	.03
ABSÖ-sıkı denetim	2.41	2.47	2.54	2.43	.07	.33	.17
ABTÖ-kabul/ilgi	3.15	3.12	3.21	3.09	.05	.43	.01
ABTÖ-sıkı denetim	-.03	7.21	-.02	-.01	.08	.55	.01

***p<.000

**p<.01

*p<.05

Not. Ortalamalar arası farklılıklar eşit olmayan örneklem grupları için kullanılan Tukey-Kramer yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Bütün ölçümlerde yüksek puanlar değişkenin yüksek düzeyine karşılık gelmektedir. Aynı harfli altsimgelere sahip ortalamalar arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 11. Annelerin bağlanma stillerinin, ergenlerin zihinsel modelleri, sonuç değişkenleri ve annelik stilleri üzerindeki ortalamaları ve anlamlılık düzeyleri

<u>ANNE BAĞLANMA STİLLERİ</u>							
	GÜVENLİ (n=73)	KORKULU (n=64)	SAPLANTILI (n=31)	KAYITSIZ (n=78)	OK	f(3, 242)	eta ²
ERGEN							
Kaçınma	2.12	2.23	1.97	2.14	.48	2.47	.03
Kaygı	2.47	2.54	2.33	2.51	.34	1.61	.02
ABSÖ-kabul/ilgi	3.15	3.16	3.27	3.08	.29	.90	.01
ABSÖ-sıkı denetim	2.40	2.47	2.25	2.38	.36	1.23	.02
ABTÖ-kabul/ilgi	3.15	3.17	3.22	3.15	.03	.16	.01
ABTÖ-sıkı denetim	-.03	.08	-.13	.01	.34	2.28	.03
Özsaygı	2.91	2.99	3.18	2.96	.56	1.98	.03
Benlik belirginliği	2.66	2.81	2.74	2.85	.50	1.97	.03
Somatizasyon	1.53	1.47	1.58	1.51	.10	.37	.01
Depresyon	1.97	1.78	1.84	1.89	.43	.85	.01
Kaygı (KSE)	1.81	1.75	1.79	1.83	.07	.15	.01
Düşmanlık	2.04	1.94	2.04	1.99	.14	.28	.01
Fiziksel saldırganlık	2.50	2.50	2.45	2.29	.78	1.92	.02
Okulu asma	2.49	2.25	2.23	2.27	.99	1.12	.01
İçki içme	2.04	1.86	2.03	1.83	.77	.84	.01
Sigara içme	1.59	1.48	1.52	1.58	.18	.17	.01
Devamsızlık	7.23	6.77	7.13	6.56	6.45	.19	.01
Not ortalaması	3.30	3.40	3.66	3.44	.95	1.10	.01
ANNE							
ABSÖ-kabul/ilgi	3.42 _a	3.24 _b	3.60 _c	3.18 _b	1.81	14.31***	.16
ABSÖ-sıkı denetim	2.66 _{ab}	2.83 _b	2.57 _a	2.68 _{ab}	.43	4.05**	.03
ABTÖ-kabul/ilgi	3.34 _a	3.18 _b	3.51 _c	3.10 _b	1.63	16.03***	.17
ABTÖ-sıkı denetim	-.04 _{ab}	.14 _b	-.13 _a	-.01 _{ab}	.66	3.63*	.04

***p<.000

**p<.01

**p<.05

Not. Ortalamalar arası farklılıklar Tukey-Kramer yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Bütün ölçümlerde yüksek puanlar değişkenin yüksek düzeyine karşılık gelmektedir. Aynı harfli altsimgelere sahip ortalamalar arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir.

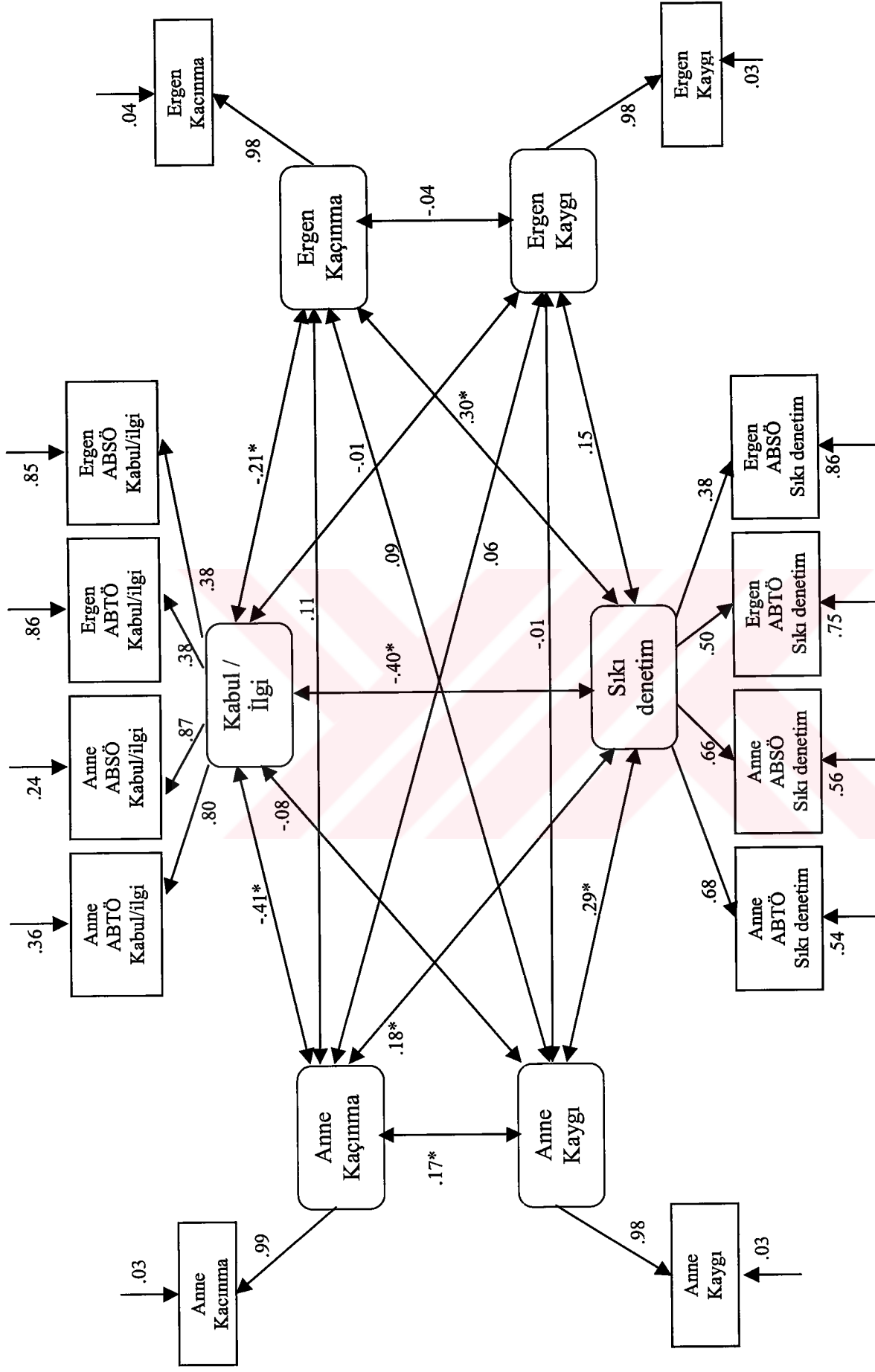
Tablo 12. Babaların bağlanma stillerinin, ergenlerin zihinsel modelleri, sonuç değişkenleri ve babalık boyutları üzerindeki ortalamaları ve anlamlılık düzeyleri

<u>BABA BAĞLANMA STİLLERİ</u>							
	GÜVENLİ (n=29)	KORKULU SAPLANTILI (n=44)	KAYITSIZ (n=19)	KAYITSIZ (n=45)	OK	f(3, 133)	eta ²
ERGEN							
Kaçınma	2.11	2.11	2.08	2.09	.01	.03	.01
Kaygı	2.57	2.58	2.48	2.49	.09	.37	.01
ABSÖ-kabul/ilgi	3.05	2.82	2.85	2.93	.36	.96	.02
ABSÖ-sıkı denetim	2.22	2.43	2.41	2.51	.51	1.48	.03
ABTÖ-kabul/ilgi	3.53	3.00	3.16	3.11	.39	1.41	.03
ABTÖ-sıkı denetim	-.13	.03	.01	.06	.22	1.50	.03
Özsaygı	3.05	3.05	2.96	2.94	.12	.35	.01
Benlik belirginliği	2.75	2.75	2.78	2.75	.01	.02	.01
Somatizasyon	1.39	1.62	1.60	1.46	.40	1.76	.04
Depresyon	1.82	1.96	1.96	1.87	.15	.28	.01
Kaygı (KSE)	1.69	1.88	2.11	1.84	.69	1.92	.03
Düşmanlık	1.94	2.07	2.18	2.01	.23	.43	.01
Fiziksel saldırganlık	2.47	2.43	2.35	2.50	.11	.26	.01
Okulu asma	2.38	2.44	1.95	2.27	1.15	1.26	.03
İçki içme	2.14	1.82	1.84	1.93	.66	.72	.02
Sigara içme	1.52	1.42	1.79	1.36	.90	.97	.02
Devamsızlık	6.72	7.26	5.87	5.29	31.84	1.20	.03
Not ortalaması	3.49	3.51	3.77	3.60	.38	.44	.01
BABA							
ABSÖ-kabul/ilgi	3.28 _{ab}	3.10 _{ab}	3.31 _a	3.05 _b	.50	3.24*	.07
ABSÖ-sıkı denetim	2.37	2.52	2.60	2.36	.39	2.00	.04
ABTÖ-kabul/ilgi	3.23 _{ab}	3.06 _a	3.28 _b	3.06 _a	.36	3.03*	.06
ABTÖ-sıkı denetim	-.13 _a	.01 _b	.11 _b	-.01 _b	.34	2.73*	.06

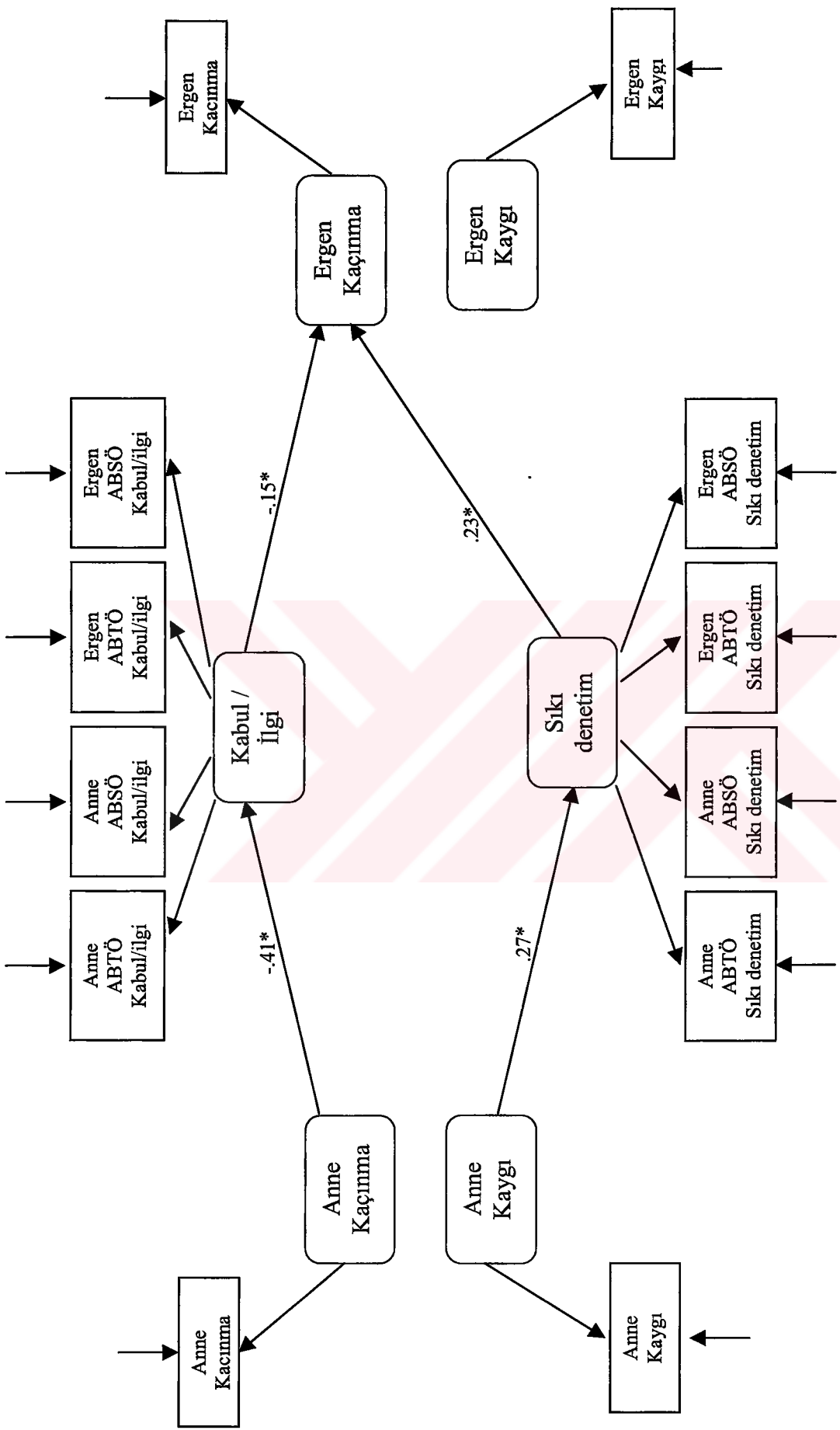
*p<.05

Not. Ortalamalar arası farklılıklar Tukey-Kramer yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Bütün ölçümlerde yüksek puanlar değişkenin yüksek düzeyine karşılık gelmektedir. Aynı harfli altsimgelere sahip ortalamalar arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir.

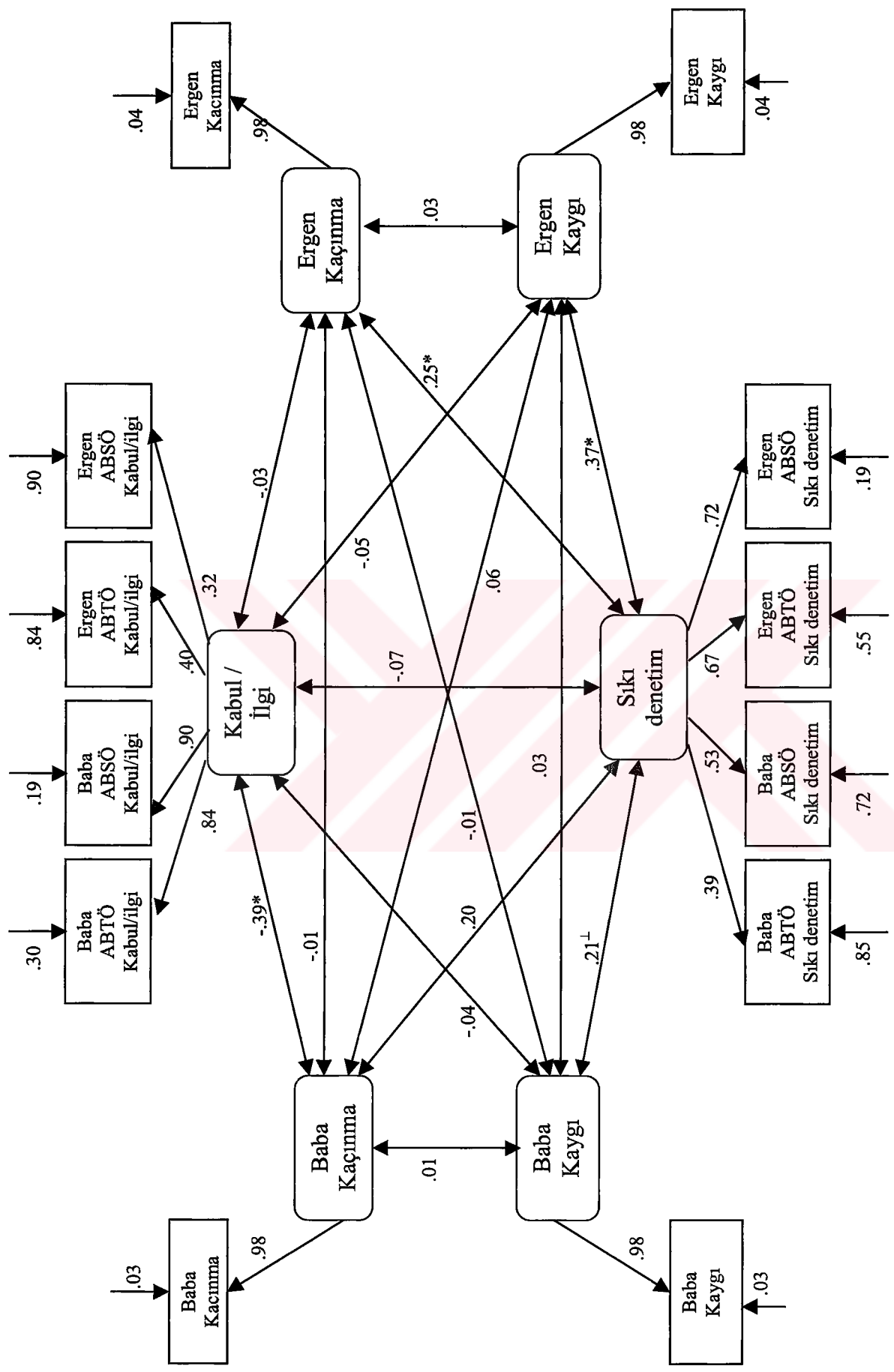
ŞEKİLLER

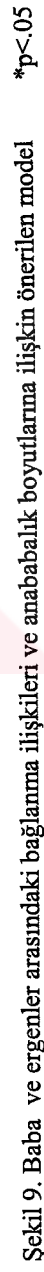
Şekil 6. Ölçüm modeli: Doğrulayıcı Faktör Analizi (anneler ve ergenler) *p<.05

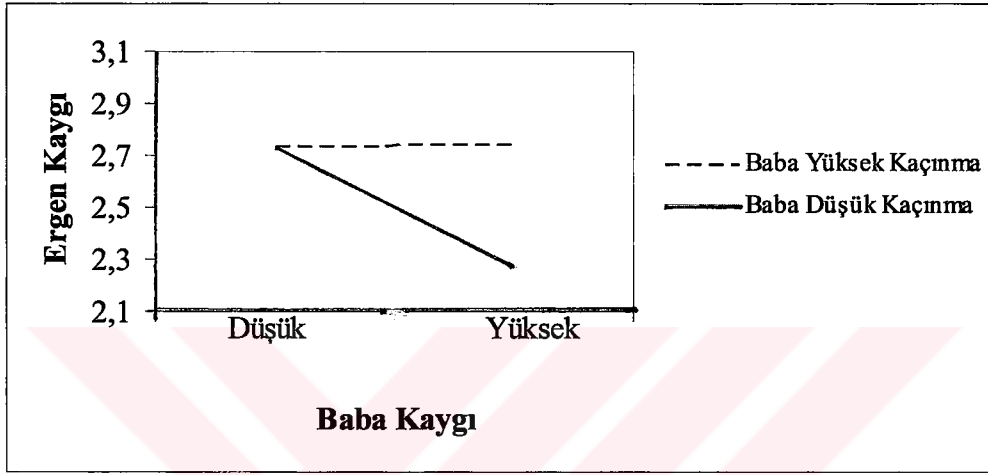

Şekil 7. Anne ve ergenler arasındaki bağlanma ilişkileri ve anababalık boyutlarına ilişkin önerilen model * $p < .05$

Şekil 8. Ölçüm modeli: Doğrulayıcı Faktör Analizi (babalar ve ergenler) * $p < .05$ ⁺ $p < .10$

Şekil 10. Babaların kaçınma ve kaygı zihinsel modellerinin ergenin kaygısı üzerindeki etkisi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı bağlanma ve anababalık stilleri kavramları çerçevesinde bağlanma zihinsel modellerinin kuşaklararası aktarımında anababalık davranışlarının rolünü incelemektir. Araştırmanın temel örneklemini 657 lise öğrencisi ve bu öğrencilerin 246'sının annesiyle 137'sinin babası oluşturmuştur (129 çift). Ebeveynlerde gözlenen kaçınmacı bağlanmanın ailede uygulanan kabul / ilgi düzeyi yoluyla çocuklarda kaçınmacı bağlanmayı, anababaların gözlenen kaygılı bağlanmanın ise sıkı denetim içeren anababalık davranışları yoluyla çocuklarının kaygı düzeyini yordaması beklenmiştir. Araştırmanın bu temel denencesi nedensel modeller (Yapısal Eşitlik Modeli) yardımıyla sınanmıştır. Sonuçlar, anababa ile ergenlerin bağlanma zihinsel modelleri arasında beklenenden daha zayıf ilişkiler olduğunu ancak, anababaların bağlanmada kaçınma düzeylerinin, beklendiği gibi, kabul / ilgi anababalık boyutuyla, kaygı düzeylerinin de sıkı denetim anababalık boyutuyla güçlü ilişkiler gösterdiği saptanmıştır. Annelerin kaçınma düzeylerinin kabul/ilgi içeren anababalık boyutuyla, kaygı düzeylerinin de sıkı denetim boyutuyla ergende kaçınmacı bağlanmayı, babaların ise kaçınma ve kaygı düzeylerinin etkileşiminin ergenlerin bağlanma kaygısını yordadığı bulunmuştur. Ayrıca, geleneksel baba rollerine uygun olarak, babaların çocuk yetiştirmede aşırı düzeyde denetime başvurmalarının ergenlerin hem bağlanma kaygısını hem de kaçınma davranışlarını arttırdığı gözlenmiştir.

Anababa ve ergenlerin aile içinde uygulanan anababalık davranışlarını algılamaları açısından benzerlik gösterdikleri, ancak anababa ile ergenler arasında

dięer deęiřkenler aęısından iliřkilerin beklenenden daha dūřuk dūzeyde olduęu bulunmuřtur.

Kağınma ve kaygı dūzeyleri temelinde yapılan bağlanma sınıflandırmasına dayalı analizler güvenli bağlanan ergenlerin gūvensiz bağlananlara (korkulu, saplantılı ve kayıtsız) oranla, benlik değerlendirmeleri, psikolojik belirtiler, problem davranışlar ve akademik başarı ağısından en avantajlı grubu oluşturduklarını gōstermiřtir.

Sonuęlar, ergenlik dōnemine özgū geliřimsel özellikler, baęlanma ve anababalık davranıřlarının kōltōrel boyutu ve baęlanmanın olęūmünde genel sorunlar çerçevesinde tartiřılmıřtır.

SUMMARY

The purpose of the current study was to explore the mediating role of parenting dimensions (acceptance/involvement and strict control) in intergenerational transmission of attachment patterns. The sample consisted of 657 high school students and 246 mothers and 137 fathers of these students.

It was hypothesized that the avoidance attachment dimension of parents would dominantly predict the levels of acceptance/involvement and the attachment anxiety dimension would predict strict control applied in child rearing. In addition, it was expected that parenting dimension of acceptance/involvement would mediate the relationship between parental and adolescent attachment avoidance, and also strict control dimension of parenting would mediate the relationship between parents' and their adolescents' attachment anxiety.

Main hypotheses of the study were tested by utilizing structural equation modeling (LISREL). The results of the study indicated that the relationship between the anxiety and avoidance dimensions of parents' and their adolescents' mental models of attachment were weaker than expected. However, as expected, maternal attachment avoidance predicted the dimension of maternal acceptance/involvement, and in turn, this predicted their adolescents' attachment avoidance. Consistent to hypotheses, mothers' attachment anxiety seemed to influence the levels of strict control and in turn, strict control determines the levels of adolescents' avoidance.

The results of the study regarding the relationships between attachment dimensions of fathers and their children and paternal parenting dimensions revealed that strict control applied by fathers predicted both attachment avoidance and

anxiety of their children, supporting the traditional gender roles of fathers within the Turkish culture.

Overall, findings demonstrated that there was a consistency in the reports of both parents' and their children's evaluation of parenting behaviors applied at home. However, the relationship between parents' and adolescents' ratings of other variables used in this study was much weaker than expected.

The results of the ANOVAS, using the four attachment patterns as independent variable, showed that adolescents with a secure attachment style were the most advantageous group, as compared to those with an insecure attachment style (fearful, preoccupied and dismissing), on the basis of self related variables, psychological symptoms, problem behaviors and academic achievement.

Results were discussed within the framework of adolescent attachment and parenting behaviors. The implications of the study were also discussed regarding cultural aspects of attachment and cultural specific parenting roles.

KAYNAKLAR

- Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). *Multiple resgression: Testing and interpreting interactions*. Newbury Park, CA: Sage.
- Allen, J. P. & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. In J. Cassidy and P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 319-335). New York: The Guilford Press.
- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103, 411-423.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709-716.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. (1974). Infant-mother attachment and social development. In M. P. Richards (Ed.), *The introduction of the child into a social world* (pp. 99-135). London: Cambridge University Press.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Allen, J. P., Hauser, S., T., Bell, K. L., & O'Connor, T. G. (1994).

Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self-esteem. *Child Development*, 65, 179-194.

Allen, J. P., Hauser, S., T., Eickhold, C., Bell, K. L., & O'Connor, T. G.

(1994). Autonomy and relatedness in family interactions as predictors of expressions of negative adolescent affect. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 535-552.

Bartholomew, K. (1993). From childhood to adult relationships:

Attachment theory and research. In S. Duck (Ed.),

Understanding relationship processes: Vol. 2. Learning about relationships (pp. 30-62). Beverly Hills, CA: Sage.

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among

young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.

Bartholomew, K., & Shaver, P. R. (1999). Methods of assessing adult

attachment: Do they converge? In J. A. Simpson & W. S Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76).

New York: Guilford Press.

Başaran, F. (1993). Üniversite eğitim süresi içinde öğrencilerin değer

tercih sıralamalarında değişme. R. Bayraktar & I. Dağ (Der.).

VII. Ulusal Psikoloji Kongresi bilimsel çalışmaları. Ankara:

Türk Psikologlar Derneği.

- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.
- Baumrind, D. (1971a). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4, 1-103.
- Baumrind, D. (1971b). Harmonious parents and their preschool children. *Developmental Psychology*, 4(1), 99-102.
- Baumrind, D. (1972). An exploratory study of socialization effects on black children: Some black-white comparison. *Child Development*, 43, 261-267.
- Baumrind, D. (1980). New directions in socialization research. *American Psychologist*, 35(7), 639-652.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. In William Damon (Ed.), *New directions for child development: Adolescent health and human behavior*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Belsky, J., Gilstrap, B., & Rovine, M. (1984). The Pennsylvania Infant and Family Development Project: I. Stability and change in mother-infant and father infant interaction in a family setting at one, three, and nine months. *Child Development*, 55, 692-705.
- Bollen, K. A. (1989). *Structural equations with latent variables*. New York: Wiley.
- Bookwala, J., & Zdaniuk, B. (1998). Adult attachment styles and aggressive behavior within dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(2), 175-190.

- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. I. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). New York: Guilford Press.
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1-2, Serial no. 209), 3-38.
- Bretherton, I. (1990). Communication patterns, internal working models, and the intergenerational transmission of attachment relationships. *Infant Mental Health Journal*, 11(3), 237-252.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775.

- Bretherton, I., Biringen, Z., Ridgeway, D., Maslin, M., & Sherman, M. (1989). Attachment: The parental perspective. *Infant Mental Health Journal, 10*, 203-231.
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The Agression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(3), 452-459.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavalley, L. F., & Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity-measurement, personality-correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*, 1114-1114.
- Campos, J. J., Barrett, K., Lamb, M. E., Goldsmith, H. H., & Stenberg, C. (1983). Socioemotional development. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 2. Infancy and developmental psychobiology* (pp. 783-915). New York: Wiley.
- Colin, V. L. (1996). *Human attachment*. New York: Cambridge University Press.
- Collins, N. L. (1996). Working models of attachment: Implications for explanation, emotion, and behavior. *Journal of Personality, and Social Psychology, 71*(4), 810-832.
- Collins, N., & Read, S. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*, 644-663.
- Cook, W. L. (2000). Understanding attachment security in family context. *Journal of Personality and Social Psycholog, 78*, 285-294.

- Cooper, M. L., Shaver, P. R., & Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1380-1397.
- Cowan, P. A., Cohn, D. A., Cowan, C. P., & Pearson, J. L. (1996). Parents' attachment histories and children's externalizing and internalizing behaviors: Exploring family systems models of linkage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(1), 53-63.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Henderson, V. K., & Margand, N. A. (1992). Prediction of infant-father and infant-mother attachment. *Developmental Psychology*, 28(3), 474-483.
- Cozzarelli, C., Sümer, N., & Major, B. (1998). Mental models of attachment and coping with abortion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 453-467.
- Crowell, J. A., & Feldman, S. S. (1988). Mothers' internal models of relationships and children's behavioral and developmental status: A study of mother-child interactions. *Child Development*, 59, 1273-1285.
- Crowell, J. A., & Feldman, S. S. (1989). Mothers' working models of attachment relationships and mother and child behavior during separation and reunion. *Developmental Psychology*, 27, 597-605.
-

- Crowell, J. A., Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (1999). Measurement of individual differences in adolescent and adult attachment. In J. Cassidy and P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 434-465). New York: The Guilford Press.
- Crowell, J., O'Connor, E., Wollmers, G., Sprafkin, J., & Rao, U. (1991). Mothers' conceptualizations of parent-child relationships: Relation to mother-child interaction and child behavior problems. *Development and Psychopathology*, 4, 431-444.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Davis, K. E., Ace, A. L., & Dye, M. L. (27 June - 2 July 2000). Stalking and relationship violence among dating couples: Attachment insecurity, control, and relationship context as correlates. Paper presented at the International Conference on Personal Relationships being held in Brisbane, Australia.
- Davis, M. H., Morris, M. M., & Kraus, L. A. (1998). Relationship-specific and global perceptions of social support: Associations with well-being and attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 468-481.
- Derogatis, L. R. (1992). *The Brief Symptom Inventory (BSI), Administration, Scoring and Procedures Manual=II*. Clinical Psychometric Research Inc.

- ✓ Dornbusch, S., Ritter, P., Liederman, P., Roberts, D., & Fraleigh, M. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development*, 58, 1244-1257.
- ✓ Dozier, M., & Kobak, R. R. (1992). Psychophysiology in adolescent attachment interviews : Convergent evidence for deactivating strategies. *Child Development*, 63, 1473-1480.
- Duben, A. (1982). The significance of family and kinship in urban Turkey. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey* (pp. 73-99). Bloomington: Indiana University Press.
- ✓ Ellicker, J., Englund, M., & Sroufe, L. A. (1992). Predicting peer competence and peer relationships in childhood from early parent-child relationships. In R. Parke & G. Ladd (Eds.), *Family-peer relations: Modes of linkage* (pp. 77-106). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- ✓ Epstein, S. (1973). The self-concept revisited or a theory of a theory. *American Psychologist*, 28, 404-416.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- ✓ Feeney, J., & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 281-291.
- Fişek, G. O. (1982). Psychopathology and the Turkish family systems theory analysis. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey* (pp. 295-321). Bloomington: Indiana University Press.

- ✓ Frankel, K. A., & Bates, J. E. (1990). Mother-toddler problem solving: Antecedents in attachment, home behavior, and temperament. *Child Development, 61*, 810-819.
- ✓ Fuendeling, J. M. (1998). Affect regulation as a stylistic process within adult attachment. *Journal of Social and Personal Relationships, 15*(3), 291-322.
- Fuligni, A. J. (1998). Authority, autonomy, and parent-adolescent conflict and cohesion: A study of adolescents from Mexican, Chinese, Flippino, and European backgrounds. *Developmental Psychology, 34*, 782-792.
- Griffin, D., & Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*, 430-445.
- Güngör, D. (1996). *Turkish university students' relationships with their friends and families: Social support, satisfaction and loneliness*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. ODTÜ, Ankara.
- ✓ Grossmann, K. E., & Grossmann, K. (1991). Attachment quality as an organizer of emotional and behavioral responses in a longitudinal perspective. In C. M. Parkes, J. Stevenson-Hinde, & P. Marris (Eds.), *Attachment across the life cycle* (pp. 93-14). London: Tavistock/Routledge.
- Harwood, R. L., Miller, J. G., & Irizarry, N. L. (1995). +. New York: Guilford Press.

✓ Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1-22.

Holden, G. W., & Miller, P. C. (1999). Enduring and different: A meta-analysis of the similarity in parents' child rearing. *Psychological Bulletin*, 125 (2), 223- 254.

Hoyle, R. H., & Panter, A. T. (1995). Writing about structural equation models. In R. H. Hoyle (Ed.), *Structural equation modeling: Concepts, issues, and application* (pp. 158-177). London: Sage.

Hu, L., & Bentler, P. M. (1995). Evaluating model fit. In R. H. Hoyle (Ed.), *Structural equation modeling: Concepts, issues and application*. (pp. 76-100). London: Sage.

İmamoğlu, E. O. (1987). An interdependence model of human development. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Growth and progress in cross-cultural psychology*. Lisse, Holland: Swetz and Zeitlinger.

İmamoğlu, E. O. & Karakitapoğlu Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-18.

İmamoğlu, E. O., Küller, R., İmamoğlu, V., & Küller, M. (1993). Social psychological worlds of Swedes and Turks in and around retirement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(1), 26-41.

✓ Jacobson, J. L., & Wille, D. E. (1986). The influence of attachment pattern on developmental changes in peer interaction from the toddler to preschool period. *Child Development*, 57, 338-347.

Joreskog, K. G., & Sorbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish-American comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(39, 444-451.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1973). Gençlerin tutumları: Kültürlerarası bir karşılaştırma. Ankara: ODTÜ Basımevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). Sex roles, value of children and fertility in Turkey. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey* (pp. 151-180). Bloomington: Indiana University Press.

Lamb, M. E. (1977). Father-infant and mother-infant interaction in the first year of life. *Child Development*, 48, 167-181.

Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 15-26.

Karadayı, E. F. (1998). *İlişkili özerklik: Kavramı, ölçülmesi, gelişimi, toplumsal önemi, gençlere ve kültüre özgü değerlendirmeler*. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

✓ Kobak, R. R., & Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation and representations of self and others. *Child Development*, 59, 135-146.

Lamb, M. E., Frodi, A. M., Hwang, C. P., Frodi, M., & Steinberg, J. (1982). Mother- and father-infant interaction involving play and holding in traditional and nontraditional Swedish families. *Developmental Psychology*, 18, 215-221.

✓ Lamborn, S., Mounts, N., Steinberg, L., & Dornbusch, S. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62, 1049-1065.

Levy, K. N., Blatt, S. J., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and parental representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 407-419.

✓ Lutkenhaus, P., Grossmann, K. E., & Grossmann, K. (1985). Infant-mother attachment at twelve months and style of interaction with a stranger at the age of three years. *Child Development*, 56, 1538-1542.

✓ Maccoby, E., & Martin, J. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In E. M. Hetherington (Ed.), P. H. Mussen (Series Ed.), *Handbook of child psychology: Vol 4. Socialization, personality, and social development* (pp. 1-101). New York: Wiley.

Marsh, H. W., & Hocevar, D. (1988). A new, more powerful approach to multitrait-multimethod analyses: Application of second-order confirmatory factor analysis. *Journal of Applied Psychology*, 73, 107-117.

✓ Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, 33, 48-61.

✓ Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. In I. Bretherton & E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, (1-2, Serial no. 209), 66-104.

Main, M., & Weston, D. (1981). The quality of the toddler's relationship to mother and to father: Related to conflict behavior and the readiness to establish new relationships. *Child Development*, 52, 932-940.

Maşrabacı, S. T. (1989). Yurtta kalan ve kalmayan üniversite

öğrencilerinin ruh sağlığını etkileyen psikolojik faktörler.

Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel

Çalışmaları (22-24 Kasım 1989). Ankara: B. Ü. Psikolojik

Danışma ve Araştırma Merkezi, 173-176.

✓ Matas, L., Arend, R. A., & Sroufe, L. A. (1978). Continuity of adaptation in the second year: The relationship between quality of attachment and later competence. *Child Development*, 49, 547-556.

✓ McNally, S., Eisenberg, N., & Harris, J.D. (1991). Consistency and change in maternal child-rearing practices and values: A longitudinal study. *Child Development*, 62, 190-199.

✓ Mikulincer, M. (1995). Attachment style and mental representation of the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1203-1215.

✓ Mikulincer, M. (1998). Adult attachment style and individual differences in functional versus dysfunctional experiences of anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 513-524.

✓ Mikulincer, M., & Nachshon, O. (1991). Attachment styles and patterns of self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 321-331.

✓ Ognibene, T. C., & Collins, N. L. (1998). Adult attachment styles, perceived social support and coping strategies. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(3), 291-322.

Özgüven, E. (1990). Yurtlarda kalan üniversite öğrencilerinin sağlık ve psikolojik sorunları. *V. Ulusal Psikoloji Kongresi – Seminer Dergisi*, 8, 47-56. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

✓ Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child*. New York: Basic Books.

✓ Priel, B., Mitrany, D., & Shahar, G. (1998). Closeness, support and reciprocity: a study of attachment styles in adolescence. *Personality and Individual Differences*, 25(6), 1183-1197.

Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

✓ Róthbard, J. C., & Shaver, P. R. (1994). Continuity of attachment across the life span. In M. B. Sperling and W. H. Berman (Eds.), *Attachment in adults: Clinical and developmental perspectives* (pp. 31-72). New York: The Guilford Press.

✓ Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior in nonclinical samples: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74.

Selçuk, Z. (1989). *Üniversite öğrencilerinin kendini açma davranışları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Shaefer, E. S., & Bayley, N. (1963). Consistency of maternal behavior from infancy to preadolescence. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61, 1-6.

✓ Shaver, P. R., & Hazan, C. (1988). A biased overview of the study of love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 473-501.

- ✓ Sroufe, L. A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development*, 48, 1184-1199.
- ✓ Stark, K., Humphrey, L., Cook, K., & Lewis, K. (1990). Perceived family environments of depressed and anxious children: Child and maternal figures' perspectives. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 18, 527-547.
- Steele, H., & Steele, M. (1994). Intergenerational patterns of attachment. In K. Bartholomew and D. Perlman (Eds.), *Attachment processes in adulthood: Advances in personal relationships*, (Vol. 5, pp. 93-120). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Steele, H., Steele, M., & Fonagy, P. (1996). Associations among attachment classifications of mothers, fathers and their infants. *Child Development*, 67, 541-555.
- ✓ Steinberg, L., Elmen, J. D., & Mounts, N. S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity, and academic success among adolescents. *Child Development*, 60, 1424-1436.
- ✓ Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S., & Dornbusch, S. M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65, 754-770.
- ✓ Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S., & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.
-

✓ Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.

Sümer, N. (1996). *The impact of mental models of attachment on partner and self-attributions and relationship satisfaction*. Unpublished dissertation, Kansas State University, Manhattan, KS.

✓ Sümer, N., & Güngör, D. (1999a). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-109.

Sümer, N., & Güngör, D. (1999b). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-62.

Sümer, N., & Güngör, D. (27 June-2 July 2000). The relationship between anxiety and avoidance dimensions of adult attachment and affective aspects of the self [Yetişkin bağlanmasında kaygı ve kaçınma boyutları ile benliğin duygusal içerikli yönleri arasındaki ilişkiler]. Paper presented at the International Conference on Personal Relationships being held in Brisbane, Australia.

✓ Swann, W. B., Jr. (1983). Self-verification: Bringing social reality into harmony with the self. In J. Suls & A. G. Greenwald (Eds.), *Psychological perspectives on the self* (Vol. 2, pp. 33-66). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Şahin, N. H., & Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.

Tezcan, M. (1984). Kuşaklararası çatışmalar. T. Erder (Ed.), *Türkiye’de ailenin değişimi: Toplumbilimsel incelemeler* (s. 161-182).

Ankara: Sosyal Bilimler Derneği.

Thompson, R. (1999). Early attachment and later development. In J. Cassidy and P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 265-286). New York: The Guilford Press.

Trinke, S. J., & Bartholomew, K. (1997). Hierarchies of attachment relationships in young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(5), 603-625.

Tuğrul, C. (1994). Alkoliklerin çocuklarının aile ortamlarındaki stres kaynakları, etkileri ve stresle başa çıkma yolları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 57-73.

van Ijzendoorn, M. H. (1995). Associations between Adult attachment representations and parent-child attachment, parental responsiveness, and clinical status: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological bulletin*, 117, 387-403.

✓van Ijzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1997). Intergenerational transmission of attachment: A move to the Contextual Level. In L. Atkinson and K. J. Zucker (Eds.), *Attachment and psychopathology* (pp.135-170). New York: The Guilford Press.

van Ijzendoorn, M. H., & Kroonenberg, P. M. (1988). Cross-cultural patterns of attachment: A meta-analysis of the Strange Situation. *Child Development*, 59, 147-156.

van Ijzendoorn, M. H., & Kroonenberg, P. M. (1990). Cross-cultural consistency of coding the Strange Situation. *Infant Behavior and Development*, 13, 469-485.

✓ Waters, E., Wippman, J., & Sroufe, L. A. (1979). Attachment, positive affect, and competence in the peer group: Two studies in construct validation. *Child Development*, 50, 821-829.

✓ Walker, B. M., & Reynolds, S. (June 27-July 2, 2000). Generational similarities and difference in dimensions of parenting. Paper presented at the 2nd International Conference on Personal Relationships, Brisbane, Australia.

✓ Weiss, R. (1991). Attachment in adult life. In C. M. Parkes, J. Stevenson-Hinde, & P. Marris (Eds.), *Attachment across the life cycle* (pp. 171-184). London: Routledge.

Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. F., & Pettit, G. S. (1992). Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive social information processing style. *Child Development*, 63, 1321-1335.

Yanbastı, F. (1991). *İçsel ya da dışsal denetimli olmanın ve bazı değişkenlerin üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, A. (2000). *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne-baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

✓ Young, A. M., & Acitelli, L. K. (1998). The role of attachment style and relationship status of the perceiver in the perceptions of romantic partner. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(2), 161-173.

Youniss, J., & Ketterlinus, R. D. (1987). Communication and connectedness in mother- and father-adolescent relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 16(3), 265-280.

Zeanah, C. H., Benoit, D., Barton, M., Regan, C., Hirshberg, L. M., & Lipsitt, L. P. (1993). Representations of attachment in mothers and their one-year-old infants. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32, 278-286.

Ekler

Ek 1

Ergen Formu

AİLE İÇİ İLİŞKİLER ENVANTERİ

Lise öğrencilerinin kendileri ve ilişkileri hakkında tutum ve değerlendirmelerini anlamak amacıyla bir araştırma yapmaktayız. Lütfen her soru grubunun başındaki yönergeleri dikkatlice okuyunuz ve buna göre soruları cevap veriniz. Sizin görüş ve değerlendirmeleriniz bu araştırma için çok büyük önem ve değer taşımaktadır. Bu nedenle lütfen değerlendirmelerinizi ve cevaplarınızı gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak şekilde dürüstçe ve içtenlikle yapınız. Lütfen bütün sorulara cevap veriniz, çünkü yarım bırakılmış ya da eksik doldurulmuş anketleri kullanmamız mümkün değildir. Cevaplarınız kesinlikle gizli tutulacak ve bu anketten elde edilen bilgiler yalnızca araştırma amacına yönelik olarak kullanılacaktır.

Bu araştırmanın bir amacı da aile içi ilişkileri değerlendirmek ve bu ilişkilerin genel örüntüsünü anlamaktır. Bu nedenle, bu soru paketinin bir benzeri anne ve babanıza uygulanacak ve onlardan da aile içi ve diğer ilişkilerle ilgili görüşleri alınacaktır. Onlara ulaşabilmemiz için sizden adınızı, anne-babanızın adını, telefon numaranızı ve evinizin adresini belirtmenizi istemekteyiz. Adınız, telefon numaranız ve adresleriniz sadece ailenize ulaşabilmek ve onlardan görüşme için randevu almak için kullanılacaktır. Hem bu bilgiler hem de ankete verdiğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır. Aile bireylerinin cevapları hakkında diğer aile üyelerine hiçbir bilgi verilmeyecektir.

Katıldığınız için teşekkür eder, derslerinizde başarılar dilerim.

Ek 1a

Demografik Bilgi Formu

Adınız-Soyadınız:.....

Annenizin adı:..... Babanızın adı:.....

Adresiniz:.....

.....

Telefon numaranız:.....

Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

Yaşınız:

Okulunuz: Sınıfınız:.....

Annenizin eğitim durumu:

- ☐ Okur-yazar değil
- ☐ İlkokul mezunu
- ☐ Orta okul mezunu
- ☐ Lise mezunu
- ☐ Üniversite mezunu
- ☐ Üniversite ve üstü

Babanızın eğitim durumu:

- ☐ Okur-yazar değil
- ☐ İlkokul mezunu
- ☐ Orta okul mezunu
- ☐ Lise mezunu
- ☐ Üniversite mezunu
- ☐ Üniversite ve üstü

Annenizin mesleği:.....

Babanızın mesleği:.....

Anneniz: () sağ () sağ değil

Babanız: () Sağ () Sağ değil

Ailenizin gelir durumunu, aşağıdaki 5 noktalı ölçek üzerinde, genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

1-----2-----3-----4-----5
Ortalamanın Orta Ortalamanın
çok altında düzeyde çok üstünde

Kaç kardeşsiniz?..... Sizden büyük kaç kardeşiniz var?

Şu anda herhangi bir romantik (duygusal) ilişkiniz var mı?

Evet () Hayır () Varsa, ne kadar süredir?.....Yıl Ay

Geçen dönem okul not ortalamanız?.....

Geçen dönem kaç gün okula devam etmediniz?.....

Ek 1b

Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE)

Aşağıdaki maddeler romantik ilişkileriniz dahil olmak üzere yakın ilişkilerinizde (arkadaşlık, dostluk gibi) hissettiğiniz duygulara ilişkindir. Sizden, genel olarak, yakın ilişkilerinizde yaşadıklarınızı dikkate alarak aşağıdaki ifadeleri değerlendirmeniz istenmektedir. Aşağıdaki maddeleri yakın ilişki içinde olduğunuz kişileri düşünerek cevaplandırınız. Her bir maddenin ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşılarındaki 4 aralıklı ölçek üzerinde, ilgili rakam üzerine çarpı (X) koyarak gösteriniz.

	hiç katılmıyorum	katılmıyorum	katılıyorum	tamamen katılıyorum
1. Gerçekte ne hissettiğimi birlikte olduğum kişiye göstermemeyi tercih ederim	1	2	3	4
2. Terkedilmekten korkarım	1	2	3	4
3. Arkadaş olduğum kişilere yakın olmak konusunda çok rahatımdır	1	2	3	4
4. İlişkilerim konusunda çok kaygılıyım	1	2	3	4
5. Birlikte olduğum kişi bana yakınlaşmaya başlar başlamaz kendimi geri çekiyorum	1	2	3	4
6. Birlikte olduğum kişilerin beni, benim onları umursadığım kadar umursamayacaklarından endişelenirim	1	2	3	4
7. Birlikte olduğum kişi çok yakın olmak istediğinde rahatsızlık duyarım	1	2	3	4
8. Birlikte olduğum kişiyi kaybedeceğim diye çok kaygılanırım	1	2	3	4
9. Birlikte olduğum kişilere açılma konusunda kendimi rahat hissetmem	1	2	3	4
10. Genellikle, birlikte olduğum kişinin benim için hissettiklerinin, benim onun için hissettiklerim kadar güçlü olmasını arzu ederim	1	2	3	4
11. Birlikte olduğum kişilere yakın olmak isterim, ama sürekli kendimi geri çekerim	1	2	3	4
12. Genellikle birlikte olduğum kişiyle tamamen bütünleşmek isterim ve bu bazen onları korkutup benden uzaklaştırır	1	2	3	4
13. Birlikte olduğum kişilerin benimle çok yakınlaşması beni gerginleştirir	1	2	3	4
14. Yalnız kalmaktan endişelenirim	1	2	3	4
15. Özel duygu ve düşüncelerimi birlikte olduğum kişiyle paylaşmak konusunda oldukça rahatımdır	1	2	3	4
16. Çok yakın olma arzumu bazen insanları korkutup uzaklaştırır	1	2	3	4
17. Birlikte olduğum kişiyle çok yakınlaşmaktan kaçınmaya çalışırım	1	2	3	4
18. Birlikte olduğum kişi tarafından sevildiğimin sürekli ifade edilmesine gereksinim duyarım	1	2	3	4
19. Birlikte olduğum kişiyle kolaylıkla yakınlaşabilirim	1	2	3	4

	hiç katılmıyorum	katılmıyorum	katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
20. Birlikte olduğum kişileri bazen daha fazla duygu ve bağlılık göstermeleri için zorladığımı hissedirim	1	2	3	4
21. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanma konusunda kendimi rahat bırakmakta zorlanırım	1	2	3	4
22. Terkedilmekten pek korkmam	1	2	3	4
23. Birlikte olduğum kişilere fazla yakın olmamayı tercih ederim	1	2	3	4
24. Birlikte olduğum kişinin bana ilgi göstermesini sağlayamazsam üzülür ya da kızarım	1	2	3	4
25. Birlikte olduğum kişiye hemen hemen her şeyi anlatırım	1	2	3	4
26. Birlikte olduğum kişinin bana istediğim kadar yakın olmadığını düşünürüm	1	2	3	4
27. Sorunlarımı ve kaygılarımı genellikle birlikte olduğum kişiyle tartışırım	1	2	3	4
28. Bir ilişkide olmadığım zaman kendimi biraz kaygılı ve güvensiz hissedirim	1	2	3	4
29. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanmakta rahatımdır	1	2	3	4
30. Birlikte olduğum kişi istediğim kadar yakınımda olmadığında kendimi engellenmiş hissedirim	1	2	3	4
31. Birlikte olduğum kişilerden teselli, öğüt ya da yardım istemekten rahatsız olmam	1	2	3	4
32. İhtiyaç duyduğumda, birlikte olduğum kişiye ulaşamazsam kendimi engellenmiş hissedirim	1	2	3	4
33. İhtiyacım olduğunda birlikte olduğum kişiden yardım istemek işe yarar	1	2	3	4
34. Birlikte olduğum kişiler beni onaylamadıkları zaman kendimi gerçekten kötü hissedirim	1	2	3	4
35. Rahatlama ve güvencenin yanı sıra bir çok şey için birlikte olduğum kişiyi ararım	1	2	3	4
36. Birlikte olduğum kişi benden ayrı zaman geçirdiğinde üzülürüm	1	2	3	4

Ek 1c
İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA)

Aşağıdaki maddeler romantik ilişkileriniz dahil olmak üzere yakın ilişkilerinizde (arkadaşlık, dostluk gibi) hissettiğiniz duygulara ilişkindir. Sizden, genel olarak, yakın ilişkilerinizde yaşadıklarınızı dikkate alarak aşağıdaki ifadeleri değerlendirmeniz istenmektedir. Aşağıdaki maddeleri yakın ilişki içinde olduğunuz kişileri düşünerek cevaplandırınız. Her bir maddenin ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşısındaki 4 aralıklı ölçek üzerinde gösteriniz.

	hiç katılmıyorum	katılmıyorum	katılıyorum	tamamen katılıyorum
1. Başkalarına kolaylıkla güvenemem	1	2	3	4
2. Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli	1	2	3	4
3. Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım	1	2	3	4
4. Başkalarıyla çok yakınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum	1	2	3	4
5. Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım	1	2	3	4
6. Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık istiyorum	1	2	3	4
7. Yalnız kalmaktan korkarım	1	2	3	4
8. Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim	1	2	3	4
9. Başkalarına tamamıyla güvenmekte zorlanırım	1	2	3	4
10. Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır	1	2	3	4
11. Başkalarının bana, benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım	1	2	3	4
12. Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli	1	2	3	4
13. Başkalarının bana bağlanmamalarını tercih ederim	1	2	3	4
14. Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder	1	2	3	4
15. Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum	1	2	3	4
16. Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim	1	2	3	4
17. Başkaları beni kabul etmeyecek diye korkarım	1	2	3	4

Ek 1d
Anababalık Stilleri Ölçeği (ABSÖ)

Aşağıda, anneniz ve babanızla ilişkilerinizle ilgili cümleler verilmiştir. Sizden istenen, **genel olarak anne-babanızla ilişkinizi düşünerek** her bir cümle için **anne ve babanızın tutum ve davranışlarını ne derece yansıttığını** anne ve babanız için ayrı ayrı olmak üzere cevaplardan uygun olanını işaretleyerek belirtmenizdir. Aşağıda görüldüğü gibi, her cümle için dört aralıklı bir ölçek üzerinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Önemli olan her cümle ile ilgili olarak kendi durumunuzu doğru bir şekilde yansıtmaktır. Anne ve/veya babanızı kaybetmişseniz yetişmeniz en çok katkısı olan kişiyi göz önüne alınız.

	A N N E M				B A B A M			
	hiç doğru değil (1)	doğru değil (2)	Doğru (3)	çok doğru (4)	hiç doğru değil (1)	doğru değil (2)	doğru (3)	çok doğru (4)
1. Benimle sık sık rahatlatıcı bir şekilde konuşur.								
2. Her davranışımı sıkı sıkıya kontrol etmek ister.								
3. Nasıl davranacağım ya da ne yapacağım konusunda bana hep yararlı fikirler verir.								
4. Sorunlarım olduğunda onları daha açık bir şekilde görmemde hep yardımcı olur.								
5. Ne zaman, ne yapmam gerektiği konusunda talimat verir.								
6. Kurallarına aykırı davrandığımda beni kolaylıkla affetmez.								
7. Sorunlarımı çözmemde destek olur.								
8. Onunkinden farklı bir görüşe sahip olmama genellikle tahammül edemez.								
9. Sevgi ve yakınlığına her zaman güvenirim.								
10. Onun düşüncelerine ters gelen bir şey yaptığımda suçlamaz.								
11. Fazla yakın bir ilişkimiz yoktur.								
12. Bir problemim olduğunda ona anlatmaktansa, kendime saklamayı tercih ederim.								
13. Benim ne hissettiğimle veya ne düşündüğümle gerçekten ilgilenmez.								
14. Onunla birbirimize çok bağlıyız.								
15. Onun istediği hayatı yaşamam konusunda hep ısrarlı olur.								
16. Bir sorunum olduğunda bunu hemen anlar.								
17. Arkadaşlarımla ilişkilerime çok karışır.								

A N N E M					B A B A M			
	hiç doğru değil (1)	doğru değil (2)	doğru (3)	çok doğru (4)	hiç doğru değil (1)	doğru değil (2)	doğru (3)	çok doğru (4)
18. Geç saatlere kadar oturmama izin vermez.								
19. Arkadaşlarımla geç saate kadar dışarıda kalmama izin vermez.								
20. Hangi saatte hangi arkadaşımın buluşacağını bilmek ister.								
21. Boş zamanlarımı nasıl değerlendireceğime karışır.								
22. Arkadaşlarımla dışarı çıkmama nadiren izin verir.								

Anababa Tutum Ölçeği (ABTÖ)

Aşağıda, anneniz ve babanızla ilişkilerinizle ilgili cümleler verilmiştir. Sizden istenen, **genel olarak anne-babanızla ilişkinizi düşünerek** her bir cümlelin **anne ve babanızın tutum ve davranışlarını ne derece yansıttığını** anne ve babanız için ayrı ayrı olmak üzere cevaplardan uygun olanını işaretleyerek belirtmenizdir. Aşağıda görüldüğü gibi, her cümlelin dört aralıklı bir ölçek üzerinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Önemli olan her cümle ile ilgili olarak kendi durumunuzu doğru bir şekilde yansıtmaktır. Anne ve/veya babanızı kaybetmişseniz yetişmenizden en çok katkısı olan kişiyi göz önüne alınız.

A N N E M				B A B A M			
hiç doğru değil (1)	Doğru değil (2)	doğru (3)	çok doğru (4)	hiç doğru değil (1)	doğru değil (2)	doğru (3)	çok doğru (4)
1. Bir sorunum olduğunda bana yardım edeceğinden eminim							
2. Büyüklele tartışmamam gerektiğini söyler							
3. Yaptığım her işin en iyisini yapmak için beni zorlar							
4. Bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmamam için susmam gerektiğini söyler							
5. Bazı konularda kararı bana bırakır							
6. Düşük not aldığım da bana kızar							
7. Ders çalışırken gerektiğinde yardım eder (bildiği konularda)							
8. Kendi görüşlerini onunla tartışmamı istemez							
9. Bir şey yapmamı istediğinde bunu neden yapmam gerektiğini de açıklar							
10. Tartışmalarımız sırasında sıklıkla "büyüdüğünde anlarsın" der.							
11. Düşük not aldığım da daha çok çalışabilmem için beni destekler							
12. İstedğim konularda tek başıma karar vermeme izin verir							
13. Arkadaşlarımı tanıır							
14. İstemediği bir şey yaptığım da bana karşı soğuk davranır ya da küser							
15. Benimle konuşmak için zaman ayırır							
16. Düşük not aldığım da bana davranışları yüzünden suçluluk duyar, utanırım.							
17. Onunla birlikte hoşça vakit geçiririz.							
18. Onu kızdıracak bir şey yaptığım da daha önce birlikte yaptığımız şeyleri pek yapmak istemez.							1

1. Anne ve babanız okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarınızla bir yere gitmenize izin verirler mi?
☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız “Evet” ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız:

Hafta içinde en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir (Pazartesi-Cuma arası)?

- ☐ 20.00’ye kadar ☐ 23.00’a kadar
☐ 21.00’a kadar ☐ 24.00’a kadar
☐ 22.00’a kadar ☐ İstedğim saate kadar

2. Anne ve babanız hafta sonları gece arkadaşlarınızla bir yere gitmenize izin verirler mi?
☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız “Evet” ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız:

Hafta sonları en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir?

- ☐ 20.00’ye kadar ☐ 23.00’a kadar
☐ 21.00’a kadar ☐ 24.00’a kadar
☐ 22.00’a kadar ☐ İstedğim saate kadar

Anne ve babanız aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterirler?

	A N N E M			B A B A M		
	hiç çaba göstermez	çok az çaba gösterir	çok çaba gösterir	hiç çaba göstermez	çok az çaba gösterir	çok çaba gösterir
Gece çıkacaksam nereye gittiğimi öğrenmek için						
Boş zamanlarımda ne yaptığımı bilmek için						
Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığımı bilmek için						

Anne ve babanızın, genel olarak, aşağıdakiler hakkında ne kadar bilgileri vardır?

	A N N E M			B A B A M		
	bilgisi yoktur	çok az bilgisi vardır	bilgisi vardır	bilgisi yoktur	çok az bilgisi vardır	bilgisi vardır
Gece bir yere gideceksem nereye gideceğim hakkında						
Boş zamanlarınızda ne yaptığınız hakkında						
Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiğiniz hakkında						

Ek 1f

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Aşağıdaki maddeler, kendiniz hakkında ne düşünüp genel olarak nasıl hissettiğinize ilişkin olarak hazırlanmıştır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyun ve **kendiniz hakkında nasıl hissettiğinizi** karşılarındaki bölmelerden uygun olanını işaretleyerek belirtin.

	hiç katılmıyorum	katılmıyorum	katılıyorum	tamamen katılıyorum
1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.	1	2	3	4
2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4
3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.	1	2	3	4
4. Ben de diğer insanların bir çoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.	1	2	3	4
5. Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.	1	2	3	4
6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.	1	2	3	4
7. Genel olarak kendimden memnunum.	1	2	3	4
8. Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.	1	2	3	4
9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum.	1	2	3	4
10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.	1	2	3	4

Ek 1g

Benlik Belirginliği Ölçeği

Aşağıdaki her bir ifadenin sizi ne ölçüde tanımladığını, karşlarındaki dört aralıklı ölçek üzerinde değerlendiriniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Önemli olan, araştırma sonuçlarının sağlıklı olması açısından, hangi ifadenin sizi ne derece tanımladığı konusunda samimi değerlendirmelerde bulunmanızdır.

	hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	katılıyorum	tamamen katılıyorum
1. Kendime ilişkin inançlarım sıklıkla birbirleriyle çatışır.	1	2	3	4
2. Kendim hakkında bir gün bir görüş, başka bir gün ise farklı bir görüşüm olabilir.	1	2	3	4
3. Kişiliğimi nasıl tanımladığım sorulsa, yapacağım tanım bir günden diğerine değişebilir.	1	2	3	4
4. Kendim hakkındaki görüşlerim çok sık değişiyor gibi	1	2	3	4
5. Geçmişte nasıl bir kişi olduğumu düşündüğümde, gerçekte nasıl biri olduğumdan emin değilim.	1	2	3	4
6. Bazen, gerçekten görüldüğüm gibi birisi olmadığımı hissediyorum.	1	2	3	4
7. Kişiliğimin farklı yönleri arasında pek çelişki yoktur.	1	2	3	4
8. Bazen başkalarını kendimi tanıdığımdan daha iyi tanıdığımı düşünüyorum.	1	2	3	4
9. Nasıl bir kişi olduğumu merak etmekle çok zaman geçiririm	1	2	3	4
10. İstesem bile başka birine, gerçekten nasıl biri olduğumu anlatabileceğimi sanmıyorum.	1	2	3	4
11. Genelde, kim ve nasıl bir kişi olduğum konusundaki görüşlerim açıktır.	1	2	3	4
12. Benim için, bir konu hakkında karara varmak oldukça güç, çünkü ne istediğimi gerçekten bilmiyorum.	1	2	3	4

Ek 1h

Kısa Semptom Envanteri (Somatizasyon, depresyon, kaygı ve düşmanlık altölçekleri)

Aşağıda, insanların bazen yaşadıkları belirtilerin ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyun. Daha sonra o belirtinin SİZDE BUGÜN DAHİL, SON BİR HAFTADIR NE KADAR VAROLDUĞUNU yandaki bölmede uygun olan yerde işaretleyin. Her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiçbir maddeyi atlamamaya özen gösterin.

Bu belirtiler son bir haftadır sizde ne kadar var?

	hiç yok	biraz var	epey var	çok fazla var
1. Baygınlık, baş dönmesi	1	2	3	4
2. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	1	2	3	4
3. Çok kolayca kızıp öfkelenme	1	2	3	4
4. Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar	1	2	3	4
5. Yaşamınıza son verme düşünceleri	1	2	3	4
6. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular	1	2	3	4
7. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	1	2	3	4
8. Yalnızlık hissetmek	1	2	3	4
9. Hüzünlü, kederli hissetmek	1	2	3	4
10. Hiçbir şeye ilgi duymamak	1	2	3	4
11. Mide bozukluğu, bulantı	1	2	3	4
12. Ağlamaklı hissetmek	1	2	3	4
13. Nefes darlığı, nefessiz kalmak	1	2	3	4
14. Sıcak soğuk basmaları	1	2	3	4
15. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	1	2	3	4
16. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	1	2	3	4
17. Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi	1	2	3	4
18. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği	1	2	3	4
19. Bir şeyleri kırma, dökme isteği	1	2	3	4
20. Sık sık tartışmaya girmek	1	2	3	4
21. Kendini gergin ve tedirgin hissetmek	1	2	3	4
22. Kendini değersiz görmek / değersizlik duyguları	1	2	3	4
23. Dehşet ve panik nöbetleri	1	2	3	4
24. Yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetmek	1	2	3	4

Ek 1i

Fiziksel Saldırganlık Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelerin, sizin için ne oranda doğru olduğunu ilgili rakamı daire içerisine alarak belirtiniz.

	hiç doğru değil	doğru değil	doğru	çok doğru
1) Arada bir başka birisine vurma isteğimi kontrol edemem	1	2	3	4
2) Biraz tahrik edildiğimde başka birisine vurabilirim	1	2	3	4
3) Birisi bana vurursa ben de ona vururum	1	2	3	4
4) Çoğu insandan daha fazla kavga ederim	1	2	3	4
5) Haklarımı korumak için şiddet kullanmam gerekirse bunu yaparım	1	2	3	4

Ek 1j

Problem Davranışlar

(1) Arasıra derslere girmeyip, arkadaşlarınızla ya da yalnız, "okulu astığınız" olur mu?

1-----2-----3-----4
hiçbir zaman Nadiren Bazen Çok sık

(2) Alkollü içki içer misiniz?

1-----2-----3-----4
hiçbir zaman Nadiren Bazen Çok sık

(3) Sigara içer misiniz?

1-----2-----3-----4
hiçbir zaman Nadiren Bazen Çok sık

Ek 2

Anababa Formu

AİLE İÇİ İLİŞKİLER ENVANTERİ

Elinizdeki soru paketi kendinize ve ilişkilerinize ilişkin değerlendirmelerinizi belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen her soru grubunun başındaki yönergeleri dikkatlice okuyunuz ve değerlendirmelerinizi buna göre yapınız. Sizin görüş ve değerlendirmeleriniz bu araştırma için çok büyük önem ve değer taşımaktadır. Bu nedenle lütfen değerlendirmelerinizi sizin gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak şekilde dürüstçe ve titizlikle yapınız. Ayrıca, tüm anketi, boş madde bırakmaksızın doldurmanız araştırma için çok önemlidir. Cevaplarınız kesinlikle gizli tutulacak ve bu anketten elde edilen bilgiler yalnızca araştırma amacına yönelik olarak kullanılacaktır.

Bu araştırmanın amacı aile içi ilişkileri değerlendirmeye ve genel örüntüleri saptamaya yöneliktir. Bu nedenle, şu anda sizlerden doldurmanız istenen soru paketinin bir benzeri anne ve babanıza da sunulacak, onlardan da aile içi ve diğer ilişkilerle ilgili görüşleri alınacaktır. Onlara ulaşabilmemiz ve böylece aile içi ilişkilerle ilgili olarak genel eğilimleri belirleyebilmemiz için aşağıda adınızı, telefon numaranızı ve evinizin adresini belirtmeniz istenmektedir. Adınız, telefon numaranız ve adresleriniz sadece ailenize ulaşabilmek ve onlardan görüşme için randevu almak için kullanılacaktır. Hem bu bilgiler hem de ankete verdiğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır. Aile bireylerinin cevapları hakkında diğer aile üyelerine hiçbir bilgi verilmeyecektir.

Katıldığınız için teşekkür eder, derslerinizde başarılar dilerim.

Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

Yaşınız:

Kaç yıllık evlisiniz?.....

Ek 2a

Anababalık Stilleri Ölçeği (ABSÖ)

Aşağıda, kızınızla / oğlunuzla ilişkilerinizle ilgili cümleler verilmiştir. Sizden istenen, genel olarak çocuğunuzla / çocuklarınızla ilişkinizi düşünerek her bir cümlenin sizin için ne derece doğru olduğunu cevaplardan uygun olanını işaretleyerek belirtmenizdir. Aşağıda görüldüğü gibi, her cümlenin dört aralıklı bir ölçek üzerinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Önemli olan her cümle ile ilgili olarak kendi çocuklarınıza uyguladığınız çocuk yetiştirme yönteminizi dikkate alarak kendinizi doğru bir şekilde yansıtmmanızdır.

	hiç doğru değil	doğru değil	doğru	çok doğru
1. Çocuğumla sık sık onu rahatlatıcı bir şekilde konuşurum.	1	2	3	4
2. Her davranışını sıkı sıkıya kontrol etmek isterim.	1	2	3	4
3. Çocuğuma nasıl davranacağı ya da ne yapacağı konusunda her zaman yararlı fikirler veririm.	1	2	3	4
4. Çocuğuma, sorunları olduğunda onları daha açık bir şekilde görmesinde her zaman yardımcı olurum.	1	2	3	4
5. Ne zaman, ne yapması gerektiği konusunda talimat veririm.	1	2	3	4
6. Kurallarına aykırı davrandığında onu kolaylıkla affetmem.	1	2	3	4
7. Sorunlarını çözmesinde çocuğuma destek olurum.	1	2	3	4
8. Benimkinden farklı bir görüşe sahip olmasına genellikle tahammül edemem.	1	2	3	4
9. Çocuğum, sevgi ve yakınlığıma her zaman güvenir.	1	2	3	4
10. Benim düşüncelerime ters gelen bir şey yaptığında onu suçlamam.	1	2	3	4
11. Çocuğumla aramızda fazla yakın bir ilişkimiz yoktur.	1	2	3	4
12. Bir problemi olduğunda bana anlatmaktansa kendisine saklamayı tercih eder.	1	2	3	4
13. Onun ne hissettiğiyle veya ne düşündüğüyle pek ilgilenmem.	1	2	3	4
14. Çocuğumla birbirimize çok bağlıyız.	1	2	3	4
15. Onun, benim istediğim hayatı yaşaması konusunda ısrarlıyım.	1	2	3	4
16. Bir sorunu olduğunda bunu hemen anlarım.	1	2	3	4
17. Arkadaşlarıyla ilişkilerine karışırım	1	2	3	4

	hiç doğru değil	doğru değil	doğru	çok doğru
18. Geç saatlere kadar oturmasına izin vermem.	1	2	3	4
19. Arkadaşlarıyla geç saate kadar dışarıda kalmasına izin vermem.	1	2	3	4
20. Hangi saatte hangi arkadaşıyla buluşacağını bilmek isterim.	1	2	3	4
21. Boş zamanlarını nasıl değerlendireceğine karışırım.	1	2	3	4
22. Arkadaşlarıyla dışarı çıkmasına nadiren izin veririm.	1	2	3	4

Ek 2 b

Anababa Tutum Ölçeği (ABTÖ)

	hiç doğru değil	doğru değil	doğru	çok doğru
1. Bir sorunu olduğunda ona yardım edeceğimden emindir.	1	2	3	4
2. Çocuğuma büyüklerle tartışmaması gerektiğini söylerim.	1	2	3	4
3. Yaptığı her işin en iyisini yapması için onu zorlarım.	1	2	3	4
4. Çocuğuma, bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmaması için susması gerektiğini söylerim.	1	2	3	4
5. Bazı konularda kararı ona bırakırım.	1	2	3	4
6. Çocuğum düşük not aldığında, ona kızarım.	1	2	3	4
7. Çocuğum ders çalışırken, bildiğim konularda gerektiğinde ona yardım ederim.	1	2	3	4
8. Kendi görüşlerimi onunla tartışmak istemem.	1	2	3	4
9. Bir şey yapmasını istediğinde bunu neden yapması gerektiğini de açıklarım.	1	2	3	4
10. Tartışmalarımız sırasında sıklıkla çocuğuma "büyüdüğünde anlarsın" derim.	1	2	3	4
11. Düşük not aldığında daha çok çalışabilmesi için onu desteklerim.	1	2	3	4
12. İsteddiği konularda tek başına karar vermesine izin veririm.	1	2	3	4
13. Arkadaşlarını tanırım.	1	2	3	4
14. İstemediğim bir şey yaptığında ona karşı soğuk davranır ya da küserim.	1	2	3	4
15. Onunla konuşmak için zaman ayırırım.	1	2	3	4
16. Düşük not aldığında ona olan davranışlarım yüzünden suçluluk duyar, utanır.	1	2	3	4
17. Çocuğumla birlikte hoşça vakit geçiririz.	1	2	3	4
18. Beni kızdıracak bir şey yaptığında daha önce birlikte yaptığımız şeyleri pek yapmak istemem.	1	2	3	4

1. (Liseye giden) çocuğunuzun okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmesine izin verir misiniz?

☐ Evet

☐ Hayır

Cevabınız “Evet” ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız:

Hafta içinde en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmasına izin verirsiniz (Pazartesi-Cuma arası)?

☐ 20.00’ye kadar

☐ 23.00’a kadar

☐ 21.00’a kadar

☐ 24.00’a kadar

☐ 22.00’a kadar

☐ İsteddiği saate kadar

2. (Liseye giden) çocuğunuzun hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmesine izin verir misiniz?

☐ Evet

☐ Hayır

Cevabınız “Evet” ise aşağıdaki soruyu cevaplayınız:

Hafta sonları en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmasına izin verirsiniz?

☐ 20.00’ye kadar

☐ 23.00’a kadar

☐ 21.00’a kadar

☐ 24.00’a kadar

☐ 22.00’a kadar

☐ İsteddiği saate kadar

Çocuğunuz hakkında aşağıdakileri öğrenmek için ne kadar çaba gösterirsiniz?

	hiç çaba göstermem	çok az çaba gösteririm	çok çaba gösteririm
Gece çıkacaksa nereye gittiğini öğrenmek için	1	2	3
Boş zamanlarında ne yaptığını bilmek için	1	2	3
Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını bilmek için	1	2	3

Çocuğunuz hakkında aşağıdaki konularda ne kadar bilginiz vardır?

	bilgim yoktur	çok az bilgim vardır	bilgim vardır
Gece bir yere gidecekse nereye gideceği hakkında	1	2	3
Boş zamanlarında ne yaptığı hakkında	1	2	3
Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiği hakkında	1	2	3